

EVROPSKA
KOMISIJA

Bruselj, 12.10.2021
C(2021) 7301 final

Obvestilo Komisije

**Smernice o strogem varstvu živalskih vrst v interesu Skupnosti na podlagi direktive o
habitatih**

Obvestilo Komisije

**Smernice o strogem varstvu živalskih vrst v interesu Skupnosti na podlagi direktive o
habitatih**

**Smernice o strogem varstvu
živalskih vrst v interesu Skupnosti na
podlagi
direktive o habitatih**

KAZALO

PREDGOVOR	4
1. OZADJE	6
2. ČLEN 12	8
2.1 Splošni pravni vidiki	8
2.2 Potrebni ukrepi za sistem strogega varstva	11
2.2.1 Ukrepi za vzpostavitev in uspešno izvajanje sistema strogega varstva	11
2.2.2 Ukrepi za zagotovitev ugodnega stanja ohranjenosti	13
2.2.3 Ukrepi v zvezi s primeri, opisanimi v členu 12	15
2.2.4 Določbe člena 12(1), točke (a) do (d), v zvezi s tekočimi dejavnostmi	18
2.3 Posebne določbe o varstvu v skladu s členom 12	24
2.3.1 Namerno ujetje ali ubitje osebkov vrst iz Priloge IV(a)	24
2.3.2 Namerno vznemirjanje vrst iz Priloge IV(a), zlasti med razmnoževanjem, vzrejo mladičev, zimskem spanju in selitvi	26
2.3.3 Namerno uničevanje ali odvzem jajc iz narave.....	29
2.3.4 Poškodovanje ali uničenje razmnoževališč ali počivališč.....	29
2.3.5 Posedovanje, prevoz in prodaja ali izmenjava osebkov, vzetih iz narave, ter njihovo ponujanje za prodajo ali izmenjavo	40
2.3.6 Sistem spremljanja naključnega ujetja in ubitja vrst iz Priloge IV(a)	40
3. ČLEN 16	44
3.1 Splošni pravni vidiki	45
3.1.1 Obveznost zagotovitve popolnega, jasnega in natančnega prenosa člena 16	45
3.1.2 Ustrezna splošna uporaba odstopanj	46
3.2 Skrbno nadzorovan sistem za odobritev odstopanj: trije preskusi....	48
3.2.1 Prikaz enega od razlogov v skladu s členom 16(1), točke (a) do (e) (preskus 1)	50
3.2.2 Neobstoj druge zadovoljive možnosti (preskus 2).....	61
3.2.3 Vpliv odstopanja na stanje ohranjenosti (preskus 3).....	64
3.3 Dodatni vidiki	67
3.3.1 Vloga akcijskih načrtov za vrste	68
3.3.2 Presoja vplivov načrtov ali projektov in zaščite vrst	69
3.3.3 Vloga izravnalnih ukrepov	70
3.3.4 Odstopanja za več vrst	71
3.3.5 „Začasna narava”: obravnavanje kolonizacije območij, na katerih potekajo dela, z vrstami iz Priloge IV.....	71

3.4 Spremljanje odstopanj in poročanje o njih	73
3.4.1 Spremljanje vplivov odstopanj.....	73
3.4.2 Obveznosti poročanja v skladu s členoma 16(2) in 16(3) ...	74
 Priloga I. Sklicevanja na sodno prakso	76
Priloga II. Seznam živalskih vrst iz Prilog II, IV in V	78
Priloga III. Izvajanje člena 12 direktive o habitatih – primer volka.....	91

PREDGOVOR

Zakaj posodobljene smernice o strogem varstvu živalskih vrst?

Prve smernice o strogem varstvu živalskih vrst v interesu Skupnosti na podlagi direktive o habitatih¹ so bile objavljene leta 2007. Njihov cilj je bil zagotoviti boljše razumevanje določb o varstvu vrst in posebnih izrazov, ki se uporabljajo.

Po preverjanju ustreznosti direktiv EU o naravi (2014–2016) je Evropska komisija sprejela *Akcijski načrt za naravo, ljudi in gospodarstvo*² za spodbujanje boljšega, pametnejšega in stroškovno učinkovitejšega izvajanja direktiv. Prvi ukrep akcijskega načrta je vseboval poziv k posodobitvi teh smernic. To je bilo ocenjeno kot potrebno glede na najnovejše sodbe Sodišča Evropske unije in za zagotovitev boljše skladnosti s širšimi socialno-ekonomskimi cilji.

Pričujoče smernice so rezultat tega revizijskega postopka. Upoštevajo praktične izkušnje, pridobljene pri izvajanju določb o varstvu vrst iz direktive o habitatih v letih od objave prve različice smernic.

Namen smernic

Ta dokument se osredotoča na obveznosti, ki izhajajo iz členov 12 in 16 direktive o habitatih. Te vzpostavljajo sistem strogega varstva živalskih vrst iz Priloge IV(a) k Direktivi, hkrati pa omogočajo odstopanje od teh določb pod opredeljenimi pogoji. Ta dokument temelji predvsem na ustreznih sodbah Sodišča Evropske unije in primerih sistemov varstva vrst, ki veljajo v različnih državah članicah.

Namenjen je nacionalnim, regionalnim in lokalnim organom, organom za ohranjanje in drugim organizacijam, odgovornim za izvajanje direktive o habitatih ali vključenim vanj, ter deležnikom. Njegov namen je pomagati jim pri oblikovanju učinkovitih in pragmatičnih načinov za uporabo določb ob doslednem spoštovanju pravnega okvira. O različnih osnutkih dokumenta so bila opravljena posvetovanja z državami članicami in ključnimi deležniki, njihove pripombe pa upoštevane.

Omejitve smernic

V teh smernicah je pojasnjeno, kako Komisija razlaga ustrezne določbe Direktive, vendar same po sebi niso zakonodajne narave; ne uvajajo novih pravil, temveč zagotavljajo usmeritve za uporabo obstoječih. Za uradno razlago prava EU je pristojno samo Sodišče Evropske unije.

Smernice, ki se bodo še naprej redno posodabljele, bi si bilo treba razlagati ob upoštevanju vse nove sodne prakse na tem področju in izkušenj, pridobljenih pri izvajanju določb členov 12 in 16 v državah članicah.

1 Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst, UL L 206, 22.7.1992, str. 7.

2 Več informacij:

http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/fitness_check/action_plan/index_en.htm.

Struktura dokumenta

Dokument sestavljajo tri glavna poglavja. Poglavje 1 obravnava položaj varstva vrst v okviru splošne sheme direktive o habitatih. Poglavje 2 podrobneje obravnava ustrezne pravne določbe člena 12 Direktive. V poglavju 3 so preučene možnosti za odstopanje v skladu s členom 16.

Glavne točke, ki izhajajo iz analiz, so povzete (v poševnem tisku) na začetku vsakega oddelka. Popolna sklicevanja na zadeve Sodišča, navedene v besedilu, so navedena v Prilogi I. Priloga II vsebuje seznam živalskih vrst, ki so zajete v določbah o varstvu vrst. V Prilogi III je naveden način uporabe smernic na primeru volka.

1. OZADJE

1.1 Ohranjanje vrst na podlagi Direktive 92/43/EGS

(1-1) V členu 2(1) je opredeljen splošni cilj direktive o habitatih, tj. „prispevati k zagotavljanju biotske raznovrstnosti z ohranjanjem naravnih habitatov in prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst na evropskem ozemlju držav članic, za katerega se uporablja Pogodba“.

V skladu s členom 2(2) so ukrepi, sprejeti na podlagi Direktive, „namenjeni vzdrževanju ali obnovitvi ugodnega stanja ohranjenosti naravnih habitatov in prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst v interesu Skupnosti“. Ti ukrepi v skladu s členom 2(3) „upoštevajo gospodarske, družbene in kulturne potrebe ter regionalne in lokalne značilnosti“³.

Zato je glavni cilj direktive o habitatih ohranjanje ali obnovitev ugodnega stanja ohranjenosti vseh naravnih habitatov in vrst v interesu Skupnosti. V členu 1(i) Direktive je opredeljeno, kaj pomeni pojem „ugodno stanje ohranjenosti“ za vrste⁴.

(1-2) Za doseg tega cilja ima Direktiva dva glavna sklopa določb. Prvi sklop se nanaša na ohranjanje naravnih habitatov in habitatov vrst (členi od 3 do 11), drugi pa na varstvo vrst (členi od 12 do 16).

(1-3) Določbe o varstvu vrst (členi od 12 do 16) se uporabljajo na celotnem naravnem območju razširjenosti vrst v državah članicah, tako na območjih Natura 2000 kot zunaj njih. Te določbe dopolnjujejo določbe, ki urejajo območja Natura 2000, ki se osredotočajo na varstvo naravnih habitatov in ključnih območij habitatov zavarovanih vrst, navedenih v Prilogi II k Direktivi.

(1-4) Direktiva je zavezujoča glede cilja, ki ga je treba doseči, vendar izbere oblike in metod za doseganje tega cilja prepušča državam članicam. Ustaljena sodna praksa pojasnjuje, da mora biti prenos v nacionalno pravo jasen in natančen, zvest in mora imeti nesporen zavezujoč učinek (glej sodbe Sodišča Evropske unije C-363/85, C-361/88, C-159/99, točka 32, C-415/01, točka 21, C-58/02, C-6/04, točke 21, 25 in 26, C-508/04, točka 80).

(1-5) Pri razlagi in uporabi določb Direktive bi se moralo upoštevati tudi **previdnostno načelo**, kot je določeno v členu 191 Pogodbe o delovanju Evropske unije (PDEU), cilj katerega je zagotoviti višjo raven varstva okolja s preventivnim odločanjem v primeru tveganja.

(1-6) Pomembno je tudi poudariti, da je za izvajanje določb Direktive v zvezi z varstvom vrst potreben **pristop po posameznih vrstah**. Zato bi morale države članice vedno razmisliti o svojih izvedbenih ukrepih glede na predvideni cilj, zadevne vrste in okoliščine posameznega primera.

(1-7) Pojmov prožnosti in sorazmernosti se ne sme razumeti napačno. Ne zmanjšujeta obveznosti držav članic glede učinkovitega ukrepanja, temveč organom zagotavljata

3 Člen 2(3) se na primer odraža v določbah člena 16, ki določa možnost za odstopanje od stroge ureditve varstva vrst, med drugim zaradi nujnih razlogov prevladujočega javnega interesa, ki je lahko tudi socialne ali gospodarske narave. Vendar člen 2(3) ne zagotavlja dodatne pravne podlage za odstopanje od obveznih določb te direktive. Glede izbire območij Natura 2000 v skladu s členom 4(1) glej sodbo z dne 7. novembra 2000 v zadevi C-371/98, *First Corporate Shipping*, točka 25, ECLI:EU:C:2000:600.

4 Glej tudi dokument „*Reporting under Article 17 of the Habitats Directive – Explanatory Notes and Guidelines for the period 2013–2018*“, str. 7, https://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17.

dovolj manevrskega prostora za prilagoditev načina izvajanja posebnim okoliščinam (glede stanja ohranjenosti, pa tudi s socialnega, gospodarskega in kulturnega vidika).

(1-8) Po mnenju Sodišča „členi 12, 13 in 16 [d]irektive [o] habitatih sestavljajo povezano celoto pravil, katerih namen je zagotovitev varstva populacij zadevnih vrst, tako da vsako odstopanje, ki je nezdružljivo s to direktivo, krši prepovedi iz členov 12 ali 13 te direktive in pravilo, v skladu s katerim se odstopanja dovolijo v skladu s členom 16 te direktive“⁵. Sodišče je poleg tega pojasnilo, da so „členi 12, 13, 14 in 15(a) in (b) Direktive povezani v celoto določb in državam članicam nalagajo vzpostavitev strogega sistema varstva zadevnih živalskih in rastlinskih vrst“⁶. Ne glede na pristop, ki se uporablja za izvajanje teh določb, morajo spoštovati splošni cilj Direktive, in sicer zagotavljati biotsko raznovrstnost ter vzdrževati ali obnavljati ugodno stanje naravnih habitatov in vrst v interesu Skupnosti.

Naravno območje razširjenosti vrst in habitatov – dinamični koncept

(1-9) Naravno območje razširjenosti približno opisuje prostorsko zamejitev habitata ali vrste. Ni enako natančno določenim krajem (dejanskim površinam v rabi) ali ozemlju, kjer se stalno pojavlja določen habitat, vrsta ali podvrsta. Dejanski kraji ali ozemlja so na njihovem naravnem območju razširjenosti lahko razdrobljeni ali nepovezani (tj. habitat in vrste morda niso enakomerno porazdeljeni). Če se izkaže, da je razlog za nepovezanost naraven, torej posledica ekoloških dejavnikov, se posamezne lokacije ne bi smele razlagati kot neprekinjeno naravno območje razširjenosti. Pri določeni alpski vrsti so na primer območje razširjenosti Alpe in Pireneji, ne pa tudi nižine med njimi. Vendar pa naravno območje razširjenosti vključuje območja, ki se ne uporabljajo stalno: za selitvene vrste njihovo območje razširjenosti na primer vključuje vsa območja kopnega ali vode, kjer se selitvene vrste naseljujejo, začasno zadržujejo, jih prečkajo ali preletijo kadar koli na svoji običajni selitveni poti⁷.

(1-10) Naravno območje ni statično, temveč dinamično: lahko se krči in širi. Naravno območje razširjenosti je lahko eden od vidikov za presojo stanja habitata ali vrste. Če naravno območje razširjenosti ni dovolj veliko, da bi omogočalo dolgoročni obstoj habitata ali vrste, se od držav članic zahteva, da določijo referenčno vrednost za območje razširjenosti, ki bi omogočalo ugodne pogoje, in da si za to prizadevajo, na primer s spodbujanjem širitve obstoječega območja razširjenosti.

(1-11) Če se vrsta sama ali habitat sam razširi na novo območje ali ozemlje ali če je bila vrsta ponovno naseljena na njeno prejšnje naravno območje razširjenosti (v skladu s pravili iz člena 22 direktive o habitatih), je treba to ozemlje šteti za del naravnega območja razširjenosti. Podobno lahko obnovitev, ponovna vzpostavitev, poustvaritev ali upravljanje habitatnih območij ter nekatere kmetijske in gozdarske prakse prispevajo k širjenju naravnega območja razširjenosti habitata ali vrste. Vendar bi bilo treba šteti, da so posamezni osebki ali divje populacije živalske vrste, ki jih človek namerno ali nenamerno naseli na kraje, kjer niso nikoli naravno prebivali ali kamor se v bližnji prihodnosti naravno ne bi razširili, zunaj njihovega naravnega območja razširjenosti in zato Direktiva zanje ne velja.

2. ČLEN 12

5 Sodba z dne 20. oktobra 2005, Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, ECLI:EU:C:2005:626, točka 112, in sodba z dne 10. januarja 2006, Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-98/03, ECLI:EU:C:2006:3, točka 66.

6 Sodba z dne 10. maja 2007, Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Avstriji, zadeva C-508/04, ECLI:EU:C:2007:274, točka 109.

7 Glej tudi člen 1 Bonnske konvencije.

Besedilo člena 12

Člen 12

1. Države članice sprejmejo potrebne ukrepe, da vzpostavijo sistem strogega varstva živalskih vrst iz Priloge IV(a) na njihovem naravnem območju razširjenosti, ki prepoveduje:

- (a) vse oblike namernega ujetja ali ubitja osebkov teh vrst v naravi;
- (b) namerno vznemirjanje teh vrst, zlasti med razmnoževanjem, vzrejo mladičev, zimskim spanjem in selitvijo;
- (c) namerno uničevanje ali odvzem jajc iz narave;
- (d) poškodovanje ali uničenje razmnoževališč ali počivališč.

2. Za te vrste države članice prepovejo posedovanje, prevoz in prodajo ali izmenjavo osebkov, vzetih iz narave, in njihovo ponujanje za prodajo ali izmenjavo, razen za osebkove, ki so bili zakonito vzeti iz narave pred začetkom izvajanja te direktive.

3. Prepovedi iz odstavka 1(a) in (b) ter odstavka 2 se uporabljajo za vse razvojne oblike živali, za katere velja ta člen.

4. Države članice vzpostavijo sistem za spremljanje naključnega ujetja in ubitja živalskih vrst iz Priloge IV(a). Glede na zbrane informacije države članice nadaljujejo z raziskavami ali potrebnimi ohranitvenimi ukrepi, da se zagotovi, da naključno ujetje in ubitje nimata znatnega škodljivega vpliva na zadevno vrsto.

(2-1) Člen 12 obravnava varstvo vrst iz Priloge IV(a). Člen se uporablja na celotnem naravnem območju razširjenosti vrst v EU, njegov namen pa je obravnavati neposredne grožnje za njih same in ne za njihove habitate, z izjemo člena 12(1)(d).

(2-2) Priloga IV(a) zajema najrazličnejše vrste, od velikih, široko razširjenih vretenčarjev do malih nevretenčarjev z zelo majhnimi domačimi območji. Nekatere vrste so navedene tudi v Prilogi II, zato so upravičene tudi do ukrepov za ohranjanje njihovih habitatov na posebnih ohranitvenih območjih (členi od 3 do 10). Druge pa so navedene le v Prilogi IV(a), kar pomeni, da zanje člen 12 (za živalske vrste) in člen 13 (za rastlinske vrste) zajemata glavne določbe za doseganje ohranitvenega cilja iz člena 2.

(2-3) Pred podrobno obravnavo določb člena 12 je treba opozoriti na nekatere splošne pravne vidike, ki jih je oblikovalo Sodišče Evropske unije.

2.1 Splošni pravni vidiki

Prenos člena 12 v nacionalno zakonodajo mora biti popoln, jasen in natančen. Nacionalne določbe morajo biti dovolj natančne, da izpolnjujejo zahteve Direktive.

(2-4) Učinkovito izvajanje **člena 12 direktive o habitatih zahteva popoln, jasen in natančen prenos s strani držav članic**. V skladu z ustaljeno sodno prakso je treba „določbe direktiv prenesti z nesporno zavezujočo močjo, z zahtevano specifičnostjo, natančnostjo in jasnostjo, da bi bila izpolnjena zahteva po pravni varnosti“⁸.

8 Glej zlasti sodbo z dne 20. oktobra 2005, Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, točka 27, ter naslednje sodbe: sodba z dne 30. maja 1991, Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-57/89, ECLI:EU:C:1991:89, točki 18 in 24; sodba z dne 19. septembra 1996, Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zadeva C-

(2-5) Sodišče meni, da „[č]eprav se [...] za prenos direktive v notranje pravo ne zahteva nujno formalni in dobesedni prevzem njene vsebine v izrecno in specifično pravno določbo in, odvisno od vsebine direktive, za njen prenos zadostuje splošni pravni kontekst, je to ob pogoju, da prenos dejansko zagotavlja polno uporabo direktive na dovolj jasen in natančno opredeljen način“⁹. Iz ustaljene sodne prakse Sodišča izhaja, da morajo imeti posamezniki za izpolnitev zahteve po pravni varnosti na voljo jasen in natančen pravni položaj, ki jim omogoča, da se v celoti seznani s svojimi pravicami in jih po potrebi uveljavljajo pred nacionalnimi sodišči¹⁰.

Različne vrste omejitev so lahko vključene v zakonodajo v različnih oblikah. Ne glede na uporabljeno obliko pa mora biti ta dovolj jasna, natančna in stroga. Za prepoved uporabe pesticidov, če obstaja verjetnost, da bo imela resne škodljive učinke na naravno ravnovesje, je bilo na primer razsojeno, da ni bila dovolj jasna, natančna in strogo izražena potreba po prepovedi poškodovanja razmnoževališč ali počivališč zaščitene živalskih vrst, kot je določeno v členu 12(1)(d)¹¹.

(2-6) Vse določbe, ki vzpostavljajo strog okvir varstva, bi morale posebej obravnavati vrste iz Priloge IV in izpolnjevati vse zahteve iz člena 12. Sodišče¹² je pomen tega vprašanja poudarilo v zadevi glavate karete (*Caretta caretta*). Na zahtevo Sodišča, naj opredeli, katere določbe, ki veljajo v njihovem pravnem redu, po njenem mnenju izpolnjujejo zahteve iz člena 12, je „grška vlada zgolj naštel vrsto zakonov, predpisov in upravnih ukrepov, ne da bi se sklicevala na kakršne koli posebne določbe, ki bi tem zahtevam lahko zadostile“.

Glede na posebno naravo člena 12 je Sodišče razsodilo, da splošne zakonske ali upravne določbe, npr. zgolj ponovitve besedila člena 12 v nacionalni zakonodaji, ne izpolnjujejo vedno zahtev varstva vrst in ne zagotavljajo nujno učinkovitega izvajanja člena 12. Formalni prenos člena 12 v nacionalno zakonodajo sam po sebi ne zadostuje za zagotovitev njegove učinkovitosti. Dopolniti ga je treba z nadaljnjimi izvedbenimi določbami, s čimer se zagotovi strogo varstvo na podlagi posebnosti ter posebnih težav in nevarnosti, s katerimi se soočajo vrste ali skupine vrst iz Priloge IV.

(2-7) Države članice morajo pri prenosu Direktive upoštevati pomen izrazov in pojmov, ki se uporabljajo v Direktivi, da se zagotovi enotnost pri njeni razlagi in uporabi¹³. To pomeni tudi, da morajo nacionalni ukrepi za prenos zagotoviti uporabo Direktive v celoti brez spreminjanja njenih izrazov, selektivne uporabe njenih določb ali dodajanja dodatnih pogojev ali odstopanj, ki niso predvideni v Direktivi¹⁴.

Kot je poudarilo Sodišče, je „natančnost prenosa zlasti pomembna v primeru, kot je ta, ko je državam članicam poverjeno, da vsaka na svojem ozemlju upravlja skupno dediščino [...] Iz tega izhaja, da so države članice v okviru [d]irektive [o habitatih], ki

236/95, ECLI:EU:C:1996:341, točka 13; sodba z dne 19. maja 1999, Komisija Evropskih skupnosti proti Francoski republiki, zadeva C-225/97, ECLI:EU:C:1999:252, točka 37; sodba z dne 10. maja 2001, Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Nizozemski, zadeva C-144/99, ECLI:EU:C:2001:257, točka 21; sodba z dne 17. maja 2001, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-159/99, ECLI:EU:C:2001:278, točka 32.

9 Na primer: Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, točka 21.

10 Glej v tem smislu zadevo C-29/84, Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, ECLI:EU:C:1985:229, točka 23; zadevo C-363/85, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, ECLI:EU:C:1987:196, točka 7; in zadevo C-57/89, Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, ECLI:EU:C:1991:225, točka 18.

11 Zadeva C-98/03, Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, točki 67 in 68.

12 Glej sodbo z dne 30. januarja 2002, Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zadeva C-103/00, ECLI:EU:C:2002:60, točka 29.

13 Na primer, sodba z dne 28. marca 1990, kazenska postopka proti G. Vessosu in G. Zanettiju, združeni zadevi C-206/88 in C-207/88, ECLI:EU:C:1990:145.

14 Sodba z dne 13. februarja 2003, Komisija Evropskih skupnosti proti Velikemu vojvodstvu Luksemburg, zadeva C-75/01, ECLI:EU:C:2003:95, točka 28.

določa zapletena in tehnična pravila na področju prava okolja, zlasti dolžne paziti, da je njihova zakonodaja, ki zagotavlja prenos te direktive, jasna in natančno opredeljena¹⁵.

Na primer, če se pri prenosu člena 12(1)(d) prepoveduje zgolj poškodovanje ali uničenje razmnoževališč in počivališč, ki so „jasno zaznavna“ ali „popolnoma znana in opredeljena kot taka“ ali če se prepoveduje zgolj namerno poškodovanje ali uničenje razmnoževališč ali počivališč¹⁶, se šteje, da je bila spremenjena vsebina člena 12(1)(d) in omejeno njegovo področje uporabe. Ta določba od držav članic zahteva, da prepovejo namerno ali nenamerno uničevanje vseh razmnoževališč in počivališč, in ne le tistih, ki so dobro znana. Prav tako izključuje izvzete zakonite dejavnosti iz prepovedi iz člena 12(1)(d). Tak prenos torej ni združljiv s členom 12(1)(d), saj ne prepoveduje namernega ali nenamernega uničevanja vseh razmnoževališč in počivališč.

(2-8) Poleg tega „samo upravnih praks, ki jih lahko organi po svoji volji spremenijo, ni mogoče šteti za pravilno izpolnjevanje obveznosti držav članic, na katere je naslovljena Direktiva, v skladu s členom 189 Pogodbe“¹⁷. Ta odločitev je bila znova potrjena tudi v drugi zadevi Sodišča¹⁸. Samo obstoj nacionalne sodne prakse brez posebnih pravnih določb se ne more šteti za ustrezno skladnost z obveznostjo popolnega prenosa Direktive. Po drugi strani pa velja, da, „čeprav so veljavni nacionalni predpisi sami po sebi združljivi s pravom Skupnosti, pa je lahko neizpolnitev posledica obstoja upravne prakse, ki krši to pravo“¹⁹.

1 – sodna praksa Sodišča Evropske unije: Zadeva glavate karete (*Caretta caretta*) na Zakintosu

Zadeva *Caretta caretta* (Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zadeva C-103/00) je bila prva sodba o uporabi člena 12 direktive o habitatih za posamezno vrsto. Sodišče pred to sodbo nikoli ni podalo razlage glede njegove uporabe in obsega.

Glavata kareta (*Caretta caretta*) je v Prilogah II in IV k direktivi o habitatih navedena kot vrsta v interesu Skupnosti, ki jo je treba strogo varovati. Zaliv Laganas na otoku Zakintos je najpomembnejše razmnoževališče te želve v Sredozemlju in je tudi območje Natura 2000.

Leta 1998 je več nevladnih organizacij izpostavilo številne težave, s katerimi se vrsta sooča na Zakintosu. To je vključevalo nenadzorovano uporabo otoških plaž in okoliškega morja za dejavnosti, povezane s turizmom, gradnjo nezakonitih stavb, uporabo mopredov na plažah in druge dejavnosti, ki bi lahko negativno vplivale na omenjene želve.

Komisija je grške organe pozvala, naj zagotovijo informacije o ukrepih, sprejetih za zaščito vrste na tem otoku. Na podlagi teh informacij in ugotovitev uradnikov Komisije na inšpekcijskih ogledih se je začel postopek za ugotavljanje kršitev v skladu s členom 258 PDEU, ker Grčija ni izpolnila svojih obveznosti iz člena 12(1)(b) in (d) direktive o habitatih. Grški organi so v predhodnem postopku vztrajali pri trditvi, da so bili sprejeti ali so bili v postopku sprejetja in izvajanja vsi ustrezni ukrepi za zagotovitev varstva zadevne želve.

Po posodobljeni oceni stanja, ki jo je Komisija izvedla leta 1999, je bilo ugotovljeno, da je še vedno nezadostno, zadeva pa je bila predložena Sodišču. Natančneje, Komisija je trdila, da je Grčija kršila

15 Glej na primer: Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, točki 25 in 26, in Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-98/03, točki 59 in 60.

16 Glej tudi: Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, točka 79.

17 Na primer: sodba z dne 23. februarja 1988, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-429/85, ECLI:EU:C:1988:83, točka 12; sodba z dne 11. novembra 1999, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-315/98, ECLI:EU:C:1999:551, točka 10; sodba z dne 13. februarja 2003, Komisija Evropskih skupnosti proti Velikemu vojvodstvu Luksemburg, zadeva C-75/01, točka 28, ECLI:EU:C:2003:95.

18 Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Avstriji, zadeva C-508/04, točka 80; sodba z dne 15. marca 2012, Evropska komisija proti Republiki Poljski, zadeva C-46/11, ECLI:EU:C:2012:146, točka 28.

19 Sodba z dne 14. junija 2007, Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski, zadeva C-342/05, ECLI:EU:C:2007:341, točka 22.

člena 12(1)(b) in (d) direktive o habitatih, prvič, ker ni sprejela pravnega okvira za zagotovitev strogega varstva glavate karete (*Caretta caretta*) pred vsakršnim namernim vznemirjanjem med obdobjem razmnoževanja ter pred poškodovanjem ali uničenjem njenih razmnoževališč, in drugič, ker ni sprejela konkretnih in učinkovitih ukrepov na terenu, da bi se izognila tem težavam.

Sodišče je 30. januarja 2002 sprejelo trditve Komisije in obsodilo Grčijo, ker ni vzpostavila in izvajala učinkovitega sistema strogega varstva glavate karete *Caretta caretta* na otoku Zakintos. Grški organi zlasti niso sprejeli potrebnih ukrepov, da bi se izognili vznemirjanju vrste med obdobjem razmnoževanja in preprečili dejavnosti, ki bi lahko povzročile poškodovanje ali uničenje njenih razmnoževališč.

Po drugi sodbi je bil ustanovljen nov upravni odbor za nadzor plaže z gnezdišči in za povezovanje z lokalnimi organi (prefekturo, občinami, policijo, pristaniškimi organi, organi za javna zemljišča). Podpisani so bili tudi kodeksi ravnanja z nevladnimi organizacijami, gospodarskimi subjekti in lastniki zemljišč. Po oceni novih ukrepov, sprejetih za zaščito vrste, je Komisija menila, da je Grčija ravnala v skladu s sodbo Sodišča, in se 27. junija 2007 odločila zadevo zaključiti.

2.2 Potrebni ukrepi za sistem strogega varstva

(2-9) V skladu s členom 12(1) direktive o habitatih morajo države članice sprejeti „potrebne ukrepe, da vzpostavijo [učinkovit] sistem strogega varstva“ za vrste iz Priloge IV na njihovem naravnem območju razširjenosti. Zaradi tega se poraja več vprašanj glede opredelitve nekaterih uporabljenih izrazov. Direktiva sicer jasno določa prepovedi, vendar na primer ne opredeljuje podrobno, kaj pomeni „potrebni“ ukrep ali „sistem“ strogega varstva.

(2-10) Zato je pomembno opozoriti, da bi bilo treba pri razlagi in izvajanju člena 12(1), točke (a) do (d), upoštevati cilj Direktive, kot je določen v členu 2. Direktiva tako državam članicam daje določen manevrski prostor pri vzpostavitvi „sistema“ strogega varstva vrst, naštetih v Prilogi IV. Vendar pa za to diskrecijsko pravico veljajo omejitve in treba je spoštovati številne minimalne zahteve, podrobno opisane v nadaljevanju.

2.2.1 Ukrepi za vzpostavitev in učinkovito izvajanje sistema strogega varstva

Popolna in učinkovita uporaba člena 12 zahteva: 1) vzpostavitev skladnega pravnega okvira za sistem strogega varstva; 2) konkretne ukrepe za njegovo učinkovito izvajanje na terenu; ter 3) uporabo sklopa skladnih in usklajenih preventivnih ukrepov.

(2-11) Popolna in učinkovita **uporaba člena 12** po eni strani **zahteva vzpostavitev skladnega pravnega okvira**, tj. sprejetje posebnih zakonov, predpisov ali upravnih ukrepov za učinkovito prepoved dejavnosti, navedenih v členu 12, **in** po drugi strani **uporabo konkretnih ukrepov za izvajanje teh določb** na terenu za zaščito vrst, navedenih v Prilogi IV. Ta dvojni zaščitni ukrep je bistven za uporabo člena 12.

Sodišče je ta pristop potrdilo v zadevah C-103/00 (v zvezi z varstvom želve *Caretta caretta* na Zakintosu²⁰), C-518/04 (v zvezi z varstvom kače *Vipera schweizeri* na Milosu²¹), C-183/05 (v zvezi z varstvom več vrst iz Priloge IV na Irskem²²), C-383/09 (v

20 Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zadeva C-103/00. Glej tudi sodbo z dne 17. januarja 1991, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, C-157/89, ECLI:EU:C:1991:22, točka 14, ki se nanaša na člen 7 Direktive 2009/147/ES o ohranjanju prosto živečih ptic.

21 Sodba z dne 16. marca 2006, Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zadeva C-518/04, ECLI:EU:C:2006:183.

22 Sodba z dne 11. januarja 2007, Komisija Evropskih skupnosti proti Irski, zadeva C-183/05, ECLI:EU:C:2007:14.

zvezi z varstvom hrčka *Cricetus cricetus* v Franciji²³) in C-504/14 (v zvezi z varstvom želve *Caretta caretta* na območju kraja Kyparissia²⁴).

(2-12) Člen 12(1) tako zahteva vzpostavitev in izvajanje sistema strogega varstva, ki učinkovito prepoveduje dejavnosti, ki so v njem naštete. Zato ustrezen sistem strogega varstva vrst iz Priloge IV zahteva tudi **sklop skladnih in usklajenih preventivnih ukrepov**. To bi moralo po potrebi veljati tudi za čezmejno usklajevanje med sosednjimi državami članicami, in sicer kadar si delijo isto populacijo zavarovane vrste.

Sodišče je v zadevi C-383/09 v zvezi z varstvom velikega hrčka (*Cricetus cricetus*) prav tako navedlo, da prenos določbe iz člena 12(1)(d) ne nalaga samo sprejetja popolnega pravnega okvira, ampak tudi izvajanje konkretnih in posebnih ukrepov varstva ter sprejetje povezanih in koordiniranih preventivnih ukrepov²⁵ (glej tudi zadevi C-518/04²⁶ in C-183/05²⁷). Tak sistem strogega varstva mora zato omogočiti učinkovito preprečevanje poškodovanja ali uničenja razmnoževališč ali počivališč živalskih vrst, navedenih v Prilogi IV(a) k direktivi o habitatih (glej zadevo C-103/00²⁸).

Sodišče je v zadevi *Skydda Skogen* (C-473/19 in C-474/19) potrdilo, da je za uresničitev ciljev direktive o habitatih dejansko pomembno, da lahko pristojni organi predvidijo dejavnosti, ki bi bile škodljive za vrste, zaščitene s to direktivo, ne glede na to, ali je cilj zadevne dejavnosti ubijanje ali vznemirjanje teh vrst ali ne²⁹.

(2-13) To izhaja neposredno iz pojma „sistem strogega varstva“, pri tem pa je upoštevana tudi potreba po vzpostavitvi povezave med sprejetimi ukrepi in cilji iz člena 12 ter Direktivo na splošno. **Ti ukrepi morajo prispevati k cilju dolgoročnega ohranjanja vrste ali obnovitve njene populacije v njenem habitatu in jih je treba učinkovito izvajati.**

To razlago potrjujeta uvodni izjavi 3³⁰ in 15³¹ Direktive, ki se nanašata na spodbujanje človekovih dejavnosti in nujnost ukrepov upravljanja za vzdrževanje ali obnovitev ugodnega stanja ohranjenosti vrst. Uvodni izjavi sami po sebi nimata zavezujočega pravnega učinka in ne moreta prevladati nad vsebinskimi določbami Direktive, vendar jasno nakazujeta namen. Zato se, čeprav Sodišče preambule ne uporablja za neposredno obrazložitev sodbe, ta še vedno pogosto uporablja kot pomoč pri razlagi materialnih določb sekundarne zakonodaje³².

(2-14) Potreba po konkretnih, skladnih in usklajenih preventivnih ukrepih za izvajanje zahteve po strogem varstvu vrst iz Priloge IV ne pomeni nujno vzpostavitev novih struktur ali postopkov za izdajo dovoljenj na nacionalni ravni. Države članice lahko na primer v zvezi s projekti, ki lahko vplivajo na vrste iz Priloge IV, prilagodijo obstoječe postopke načrtovanja, da izpolnijo zahteve iz člena 12. To pomeni, da se lahko presoja vplivov na vrste ter njihova razmnoževališča in počivališča vključi v obstoječe postopke odločanja na različnih ravneh v državi članici, vključno na primer z odločitvami o načrtovanju rabe zemljišč ali postopki presoje vplivov načrtov in projektov na okolje.

23 Sodba z dne 9. junija 2011, Evropska komisija proti Francoski republiki, zadeva C-383/09, ECLI:EU:C:2011:369.

24 Sodba z dne 10. novembra 2016, Evropska komisija proti Helenski republiki, zadeva C-504/14, ECLI:EU:C:2016:847.

25 Evropska komisija proti Francoski republiki, zadeva C-383/09, točki 19 in 20.

26 Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zadeva C-518/04, točka 16.

27 Komisija Evropskih skupnosti proti Irski, zadeva C-183/05, točki 29 in 30.

28 Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zadeva C-103/00, točka 39.

29 Združeni zadevi C-473/19 in C-474/19, točka 76.

30 „[K]er je treba za vzdrževanje biotske raznovrstnosti pri določenih primerih vzdrževati ali celo spodbujati človekove dejavnosti[.]“

31 „[K]er je potreben splošen sistem varstva določenih rastlinskih in živalskih vrst kot dopolnitev Direktive 79/409/EGS; ker naj bi se predvideli ukrepi za upravljanje nekaterih vrst, če je to potrebno zaradi njihovega stanja ohranjenosti, vključno s prepovedjo nekaterih sredstev za ujetje ali ubitje, pri čemer se predvidi možnost odstopanj pod določenimi pogoji[.]“

32 Na primer: Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-57/89.

Kar zadeva tekoče dejavnosti, lahko države članice kot orodja za izvajanje določb člena 12 uporabijo postopke načrtovanja, predpise ali kodekse najboljše prakse (ki morajo biti dovolj podrobno in jasno opredeljeni). Vendar, kot je pojasnjeno v oddelku 2.3.4, taki pristopi in orodja formalnega pravnega varstva ne nadomeščajo, temveč ga dopolnjujejo.

2 – Primer dobre prakse: Okoljsko dovoljenje za projekte, presoja vplivov in strogo varstvo vrst v Franciji

Francoski okoljski zakonik (člen L181-1) od leta 2017 vključuje okoljsko dovoljenje, ki ga je treba izdati za projekte, ki vplivajo na okolje (v nomenklaturi so navedene vrste zadevnih projektov). Namen tega dovoljenja je zagotoviti, da so projekti skladni z ustreznimi okoljskimi predpisi (voda, okoljska tveganja, biotska raznovrstnost, krajina itd.), vključno z določbami o strogem varstvu vrst v skladu z direktivo o habitatih.

V tem okviru je potrebna presoja vplivov, ki temelji na ekoloških študijah in lahko pomaga opredeliti ukrepe, potrebne za preprečevanje in zmanjšanje vpliva na zavarovane vrste. Prvi cilj je spoštovanje prepovedi v zvezi z zavarovanimi vrstami. Če to ni mogoče in je zato potrebno odstopanje od sistema strogega varstva, je treba izvesti temeljito študijo, s katero se dokaže skladnost s pogoji za odobritev odstopanja. Zadevo oceni nacionalni svet za varstvo narave. Okoljsko dovoljenje se lahko izda le, če je projekt v celoti skladen z vsemi ustreznimi okoljskimi predpisi.

Ko je projekt odobren, se predloži v pregled na terenu in upravni pregled, s čimer se zagotovi spoštovanje določb iz dovoljenja.

2.2.2 Ukrepi za zagotovitev ugodnega stanja ohranjenosti

Strogi varstveni ukrepi, sprejeti v skladu s členom 12, morajo prispevati k uresničevanju glavnega cilja Direktive, in sicer vzdrževanja ali obnovitve ugodnega stanja ohranjenosti.

(2-15) Pri razlagi člena 12 je treba upoštevati cilj direktive o habitatih, kot je določen v členu 2, ki se brez razlikovanja uporablja za habitate in vrste, navedene v vseh prilogah. Zato **bi morali strogi varstveni ukrepi, sprejeti v skladu s členom 12, zagotoviti ohranitev ali obnovitev ugodnega stanja ohranjenosti vrst iz Priloge IV, ki so v interesu Skupnosti, oziroma prispevati k njima.**

(2-16) Poleg tega je treba člen 12 razlagati ob upoštevanju člena 1(i), ki opredeljuje ugodno stanje ohranjenosti vrste. To pomeni, da se je treba o ukrepih, ki morajo biti sprejeti, odločati na podlagi posebnih okoliščin vsakega primera in ob upoštevanju posebnosti vsake vrste. Značilnosti vrste, kot je njeno stanje ohranjenosti, so lahko na primer razlog za bolj specifične ali intenzivnejše varstvene ukrepe.

V zadevi (C-383/09, v točkah 37 in 25) o varstvu velikega hrčka (*Cricetus cricetus*) je Sodišče navedlo, da izvedeni ukrepi „niso zadostovali za učinkovito preprečitev poškodovanja ali uničenja razmnoževališč ali počivališč velikega hrčka.“ Sodišče je menilo, da „[k]ljub izvajanju ukrepov, določenih v ohranitvenem načrtu za [velikega hrčka] (2007–2011), in ustreznim prizadevanjem vseh, ki se ukvarjajo z ohranjanjem vrste, dosednji biološki rezultati ne zadostujejo za ohranitev te vrste v Franciji“. Zato je „nujno, da se ukrepi v korist velikega hrčka znatno in hitro izboljšajo, tako da bi se v kratkem roku dosegli biološki rezultati, ki bi potrjevali ohranjanje vrste“. To pomeni, da je treba sistem strogega varstva prilagoditi potrebam in stanju ohranjenosti vrste.

3 – Dodatne smernice: akcijski načrti EU za izbrane vrste

Evropska komisija od leta 2008 podpira razvoj več akcijskih načrtov EU za izbrane vrste, navedene v direktivi o habitatih. Načrti naj bi se uporabljali kot orodje za opredelitev in prednostno razvrščanje ukrepov za obnovitev populacij teh vrst na njihovem območju razširjenosti znotraj EU.

Zagotavljajo informacije o stanju, ekologiji, grožnjah in sedanjih ohranitvenih ukrepih za vsako vrsto ter navajajo ključne ukrepe, potrebne za izboljšanje njihovega stanja ohranjenosti v državah članicah EU in za uskladitev z drugo ustrezno zakonodajo EU. Vsak načrt je rezultat obsežnega postopka posvetovanja s posameznimi strokovnjaki v EU.

- Akcijski načrt za ohranjanje porodničarske krastače v EU
- Akcijski načrt za ohranjanje bakrenega senoženika v EU
- Akcijski načrt za ohranjanje evropske tekunice v EU
- Akcijski načrt EU za ohranjanje vseh vrst netopirjev v EU (2018–2024)
- Vseevropski akcijski načrt za jesetre

Načrti so namenjeni pomoči državam članicam pri ohranjanju teh vrst, čeprav ti dokumenti niso pravno zavezujoči in državam članicam ne nalagajo obveznosti, ki presegajo njihove obstoječe pravne obveznosti v skladu z Direktivo.

Pripravljeni akcijski načrti so na voljo na:

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/action_plans/index_en.htm.

4 – Dobra praksa: ohranjanje kantabrijskega rjavega medveda v Španiji

V Španiji živijo tri vrste velikih zveri: iberski ris (*Lynx pardinus*), rjavi medved (*Ursus arctos*) in volk (*Canis lupus*). Kot v drugih evropskih državah sta bili zadnji dve vrsti skozi stoletja pregnani.

Do sredine dvajsetega stoletja je populacijo medvedov v Kantabrijskem gorovju sestavljalo le 60 do 70 osebkov, razdeljenih med dve podpopulaciji. V Pirenejih je bila še ena manjša populacija 20 do 30 osebkov. Španska strategija za ohranjanje kantabrijskega medveda je bila sprejeta leta 1999 in posodobljena leta 2019. Strategija za populacije medvedov v Pirenejih (ponovno naseljena v francoskem delu Pirenejev, pri čemer so bili nekateri osebki izpuščeni tudi na španski strani) je bila odobrena leta 2007. Ti strategiji med drugim vključujeta ukrepe za izvajanje člena 12 direktive o habitatih.

Leta 1992 je bil odobren prvi projekt LIFE za obnovitev dveh podpopulacij v Kantabrijskem gorovju. Od takrat je bilo na celotnem območju razširjenosti na severu Iberskega polotoka izvedenih 26 projektov, ki so se neposredno ali posredno osredotočali na medvede. Ti projekti so bili izvedeni večinoma v Kantabrijskem gorovju in Galiciji, nekateri pa tudi v Pirenejih. Cilji so bili izboljšanje habitata, odprava divjega lova, zbiranje podpore in vključevanja lokalnih populacij in akterjev s pomočjo ozaveščanja, izboljšanje povezanosti med populacijami, boj proti zastrupljanju in spodbujanje širjenja populacij.

Zahvaljujoč podpori nacionalnih in regionalnih oblasti ter nevladnih organizacij so bili projekti v Kantabrijskem gorovju zelo uspešni. Tudi odnos prebivalcev do medveda se je izboljšal in divji lov je zdaj skoraj popolnoma izkoreninjen. Trenutna populacija je ocenjena na 270 do 310 medvedov³³ in narašča.

2.2.3 Ukrepi v zvezi s primeri, opisanimi v členu 12

Ukrepi, ki jih je treba sprejeti v skladu s členom 12, so določeni z vsebino prepovedi in drugih obveznosti iz tega člena. To lahko vključuje sprejetje in izvajanje preventivnih

³³ Za več informacij glej:

Nacionalna strategija za ohranjanje rjavega medveda v Kantabrijskem gorovju:

<https://www.miteco.gob.es/es/biodiversidad/publicaciones/pbl-fauna-flora-estrategias-oso-cantabrico.aspx>.

Nacionalna strategija za ohranjanje rjavega medveda v Pirenejih:

<https://www.miteco.gob.es/es/biodiversidad/temas/conservacion-de-especies/especies-proteccion-especial/ce-proteccion-estr-oso-pirineos.aspx>.

ukrepov, ki predvidevajo in obravnavajo nevarnosti in tveganja, s katerimi se lahko sooča vrsta.

(2-17) Obseg in vrsta ukrepov, sprejetih za vzpostavitev sistema strogega varstva, sta določena s seznamom prepovedi in drugih obveznosti iz člena 12 (glej tudi oddelek 2.3 v nadaljevanju). Zato se morajo sprejeti ukrepi nanašati na dejanja, ki ogrožajo vrste same (členi 12(1), točke (a) do (c), 12(2), 12(3) in 12(4)) ali opredeljene elemente njihovih habitatov (člen 12(1), točka (d)). Člen 12(1) sam po sebi ali v povezavi s členom 2 držav članic ne zavezuje k sprejetju proaktivnih ukrepov za upravljanje habitatov³⁴; zahteva le ukrepe za učinkovito prepoved vseh dejavnosti iz člena 12(1). Poleg tega v skladu s členom 12(4), „države članice nadaljujejo z raziskavami ali potrebnimi ohranitvenimi ukrepi, da se zagotovi, da naključno ujetje in ubitje nima znatnega škodljivega vpliva na zadevno vrsto.“

(2-18) Za različne vrste iz Priloge IV in za različne primere se lahko zahtevajo različne vrste ukrepov. To se lahko razlikuje glede na različne ekološke zahteve za vrste ter posebne težave in nevarnosti, s katerimi se soočajo vrste ali skupine vrst. **Za opredelitev ukrepov, ki so potrebni za učinkovito izvajanje prepovedi iz člena 12(1), in za zagotovitev strogega varstva vrst so odgovorni pristojni nacionalni organi.**

(2-19) Države članice morajo zato prepoved zapisati v zakonodajo (v skladu s členom 12(1)) ter učinkovito izvrševati in izvajati to prepoved, kar vključuje preventivne ukrepe (kot so ozaveščanje o veljavnih prepovedih, spremljanje itd.). Iz besedila člena 12 in člena 1(i) ter cilja „vzdrževanja“ ugodnega stanja ohranjenosti je razvidno tudi, da obveznosti iz člena 12 države članice zavezujejo, še preden je potrjeno kakršno koli zmanjšanje številnosti vrste ali preden zavarovani vrsti dejansko grozi izumrtje³⁵. Tudi če je stanje ohranjenosti vrste ugodno in se predvideva, da bo tako ostalo tudi v bližnji prihodnosti, **morajo države članice sprejeti tudi preventivne ukrepe za zaščito vrst** pred dejavnostmi, navedenimi v členu 12.

Sodišče je pojasnilo, da „vzpostavitev sistema varstva, ki ga nalaga člen 12(1), od (a) do (c), [d]irektive o habitatih ni pogojena s tem, da dana dejavnost pomeni tveganje negativnega vpliva na stanje ohranjenosti zadevne živalske vrste“³⁶ in da „se varstvo iz te določbe ne preneha uporabljati za vrste, ki so dosegle ugodno stanje ohranjenosti“³⁷. Poleg tega, „ker izvajanje sistema varstva, določenega v členu 12(1)(d) te direktive, ni pogojeno s številom osebkov zadevne vrste, to ne more biti pogojeno [...] s tveganjem negativnega vpliva na stanje ohranjenosti te vrste“³⁸.

(2-20) To stališče podpirajo zadeve C-103/00, C-518/04, C-183/05 in C-383/09, v katerih je Sodišče poudarilo pomen preventivne narave sprejetih ukrepov³⁹. Sodišče je zavrnilo argument grške vlade, da je treba za dokaz neobstoja strogega varstva vrste *Caretta caretta* dokazati zmanjšanje števila gnezd. Po mnenju Sodišča „to, da se ne zdi, da se je število gnezd te vrste v zadnjih 15 letih zmanjšalo, samo po sebi ne more omajati te ugotovitve“, torej neobstoja sistema strogega varstva vrste *Caretta caretta*.

Sodišče je razsodilo, da prenos člena 12 državam članicam nalaga ne samo sprejetje popolnega pravnega okvira, ampak tudi izvajanje konkretnih in posebnih ukrepov varstva

³⁴ Vendar pa se lahko zahtevajo aktivni ukrepi upravljanja na konkretnem območju Natura 2000, če je zadevna vrsta navedena tudi v Prilogi II k Direktivi v skladu s členom 6(1).

³⁵ Glej zlasti točko 43 sklepnih predlogov generalne pravobranilke in točko 31 sodbe v zadevi C-504/14 v zvezi z varstvom glavate karete (*Caretta caretta*) in točko 21 sodbe v zadevi C-518/04 v zvezi z varstvom kače *Vipera schweizeri*.

³⁶ Združeni zadevi C-473/19 in C-474/19, točka 57.

³⁷ Združeni zadevi C-473/19 in C-474/19, točka 78.

³⁸ Združeni zadevi C-473/19 in C-474/19, točka 84.

³⁹ Ta rešitev je že bila uporabljena v sodbi z dne 2. avgusta 1993, Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Španiji, zadeva C-355/90, ECLI:EU:C:1993:331, točka 15.

v zvezi s tem ter da sistem strogega varstva predpostavlja sprejetje povezanih in koordiniranih preventivnih ukrepov⁴⁰. Tak sistem strogega varstva mora zato omogočati učinkovito preprečevanje poškodovanja ali uničenja razmnoževališč ali počivališč živalskih vrst, navedenih v Prilogi IV(a) k direktivi o habitatih (v zvezi s tem glej zadevo C-103/00, Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zbirka odločb sodne prakse 2002, I-1147, točka 39).

(2-21) Tak pristop temelji tudi na členu 191 PDEU, v skladu s katerim je „[c]ilj okoljske politike Unije [...] doseči visoko raven varstva“ in ki temelji na previdnostnem načelu in načelu, da je treba sprejeti preventivne ukrepe. Preventivni ukrepi predvidevajo in obravnavajo nevarnosti in tveganja, s katerimi se lahko sooča vrsta. Zato bi morali biti preventivni ukrepi za nekatere vrste del „potrebnih ukrepov“ za vzpostavitev sistema strogega varstva.

5 – Dodatne smernice: primeri preventivnih ukrepov, ki podpirajo učinkovito izvajanje prepovedi iz člena 12 „na terenu“

- Obveščevalne akcije za ozaveščanje splošne ali ožje javnosti (npr. lastnikov zemljišč) o varstvenih zahtevah za nekatere vrste in njihova nahajališča ter nahajališča njihovih razmnoževališč in počivališč.
- Ukrepi za zagotovitev, da ustrezne gospodarske dejavnosti (npr. kmetijstvo, gozdarstvo ali ribištvo), ki lahko vplivajo na vrste iz Priloge IV, upoštevajo vidike varstva vrst, s čimer se lahko izognejo negativnim vplivom nekaterih praks rabe zemljišč ali morja. To bi lahko vključevalo usposabljanje, kodekse ravnanja, smernice, prilagajanje gozdarskih ali kmetijskih načrtov ali ribolovnih praks ter primere najboljših praks ali upravne postopke.
- Aktivno preprečevanje verjetnih primerov vznemirjanja (npr. omejevanje dostopa do jam z netopirji v občutljivih obdobjih z namenom preprečitve vznemirjanja ali vandalizma, spreminjanje ali omejevanje kmetijskih, gozdarskih ali ribolovnih praks).
- Opredelitev posebej škodljivih dejavnosti, za katere je potrebno posebno dovoljenje ali lokalni nadzor.
- Opredelitev potencialno škodljivih dejavnosti, ki jih je treba spremljati.
- Vključevanje zahtev za presojo vplivov projektov in načrtov na vrste iz Priloge IV ter njihovih razmnoževališč in počivališč v postopke presoje vplivov na okolje in strateške presoje vplivov na okolje.
- Inšpekcijski pregledi in angažiranje paznikov za izvajanje nadzora.
- Priprava nacionalnih načrtov za ohranjanje, v katerih bi lahko podrobno določili zgoraj navedene ukrepe in zagotovili praktične smernice za lokalne ali regionalne organe, prizadete interesne skupine itd. o učinkovitem izvajanju teh določb za posamezne vrste.

6 – Primer dobre prakse: nacionalni načrt za ohranjanje ork v Španiji

Španija je leta 2017 sprejela načrt za ohranjanje ork (*Orcinus orca*) v Gibraltarski ožini in Cadiškem zalivu, tj. območjih, kjer se vrsta pojavlja v španskih vodah. Gre za prvi načrt ohranjanja morske vrste, odobren v Španiji. Stanje populacije ork v Gibraltarski ožini in Cadiškem zalivu je v španskem katalogu ogroženih vrst (CEEa) opisano kot „ranljivo“, Španija pa ga je v zadnjem

⁴⁰ Sodba z dne 15. marca 2012, Evropska komisija proti Republiki Ciper, C-340/10, EU:C:2012:143, točki 60 in 61.

poročilu na podlagi člena 17 ocenila kot ugodno. Ta načrt zajema ukrepe za zmanjšanje nevarnosti za orke na tem območju z namenom zagotovitve ugodnega stanja ohranjenosti.

Glavne nevarnosti predstavljajo zmanjšanje številnosti plena ork zaradi prelova, interakcija s plovili ter zvočno in kemično onesnaženje. Načrt zato vključuje ukrepe, kot so prepoved iskanja naftnih in plinskih nahajališč s seizmografskimi raziskavami na nekaterih območjih, ureditev opazovanja kitov, zmanjšanje ribolovnih dejavnosti za zagotovitev zadostnih virov hrane za populacijo ork, zmanjšanje onesnaženosti območja in spremljanje populacije.

Sprejeti so bili tudi drugi pravni akti v zvezi z varstvom kitov in delfinov. Kraljeva uredba 1727/2007 določa zaščitne ukrepe za kite in delfine, ki med drugim zajemajo dejavnosti opazovanja kitov. Kraljeva uredba 699/2018 migracijski koridor kitov in delfinov v Sredozemlju opredeljuje kot zavarovano morsko območje. V njej je odobren tudi sistem preventivnega varstva in predlagana vključitev migracijskega koridorja na seznam posebej zavarovanih območij, pomembnih za Sredozemlje, v okviru Barcelonske konvencije.

Obstajajo tudi usmerjeni projekti, kot je projekt LIFE IP INTEMARES, ki izvajajo ohranitvene ukrepe za kite in delfine, kot je analiza pomorskega prometa in porazdelitve kitov in delfinov, za zmanjšanje umrljivosti kitov in delfinov zaradi trčenja v vodah v okolici Balearskih in Kanarskih otokov. Poleg tega obstajajo ukrepi za nadzor rekreacijskih dejavnosti, ki vključujejo približevanje kitom in delfinom, in ukrepi za spodbujanje zmanjševanja hrupa v morju⁴¹.

7 – Dobra praksa: varstvo jam z netopirji v Romuniji

Gorovja Pădurea Craiului, Bihor in Trascău v Romuniji so preprejena s spektakularnimi podzemnimi jamami različnih velikosti. V njih se nahajajo domovanja pomembnih kolonij različnih vrst netopirjev, ki jih varuje direktiva o habitatih. Netopirji so zelo ranljivi na vsakršno obliko vznemirjanja, zlasti v času počivanja in prezimovanja.

Za zaščito obstoječih počivališč pred vznemirjanjem zaradi turistov se je leta 2010 začel izvajati projekt LIFE⁴², v okviru katerega so bili zaprti vhodi v 15 jam, v katerih so pomembna počivališča netopirjev (samo v jami Huda lui Papară 100 000 netopirjev). To je bilo izvedeno z namestitvijo posebej zasnovane rešetke ali ograje na vhodu v jame, s čimer je bil omejen dostop za ljudi, medtem ko je bil za netopirje še vedno omogočen neoviran dostop.

Vodeni ogledi teh jam se lahko še vedno izvajajo v majhnih skupinah, pri čemer pa se mora upoštevati kodeks ravnanja, da se prepreči vznemirjanje netopirjev. Na vhodu jam so bile nameščene tudi obvestilne table, ki pojasnjujejo, zakaj so bile jame zaprte in katere vrste netopirjev se s tem varujejo.

2.2.4 Določbe členov 12(1), točke (a) do (d), in 12(4) v zvezi s tekočimi dejavnostmi

⁴¹ Za več informacij glej:

Estrategias marinas. [Morske strategije]

<http://www.miteco.gob.es/es/costas/temas/proteccion-medio-marino/estrategias-marinas/>.

LIFE IP INTEMARES: <https://fundacion-biodiversidad.es/es/biodiversidad-marina-y-litoral/proyectos-propios/life-ip-paf-intemares> Sociedad Española de cetáceos. [špansko društvo za zaščito kitov in delfinov] <https://cetaceos.com/>.

⁴² <http://www.batlife.ro/>.

Izziv za tekoče dejavnosti, kot so kmetijstvo, gozdarstvo ali ribištvo, je uporaba določb o varstvu vrst iz člena 12 na način, da so vnaprej preprečeni konflikti. Uporaba orodij, kot so instrumenti načrtovanja, kodeksi ravnanja ter praktične informacije in smernice, lahko potencialno zadovolji potrebe po ohranjanju, hkrati pa upošteva tudi gospodarske, družbene in kulturne zahteve. Vendar pa mora ta orodja spremljati pravni okvir, ki v primeru neskladnosti zagotavlja ustrezno izvrševanje s strani regulativnih organov. Kar zadeva nenamerno vznemirjanje ali naključno ubitje posameznih osebkov med opravljanjem tekočih dejavnosti, je treba to obravnavati v skladu s členom 12(4).

(2-22) Čeprav je lahko uporaba predpisov o varstvu jasno povezana s postopki za odobritev projektov (npr. za gradbene in infrastrukturne projekte), je njihova uporaba v primeru ponavljajočih se in razširjenih dejavnosti, kot so **kmetijstvo, gozdarstvo ali ribištvo**⁴³, lahko bolj zapletena.

Direktiva se kljub temu uporablja tudi za te dejavnosti. Sodišče Evropske unije je pojasnilo, da se prepovedi iz člena 12(1), točke (a) do (c), direktive o habitatih lahko uporabljajo za dejavnosti, kot so gozdarska dela ali posegi v prostor, katerih namen očitno ni ujetje, ubitje, vznemirjanje živalskih vrst ali namerno uničenje ali odvzemanje jajc⁴⁴. To se smiselno uporablja tudi za prepoved iz člena 12(1), točka (d), direktive o habitatih.

Države članice morajo zato zagotoviti, da izpolnjujejo svoje obveznosti glede varstva vrst iz Priloge IV tudi v primeru tekočih dejavnosti. To ne pomeni nujno, da je treba na nacionalni ravni uvesti nove strukture ali postopke za izdajo dovoljenj. Države članice imajo najverjetneje že vzpostavljene postopke načrtovanja, predpise ali kodekse najboljše prakse, ki bi jih bilo mogoče prilagoditi tako, da bi vključevali določbe člena 12. Kljub temu morajo države članice neodvisno od pristopa, izbranega za uporabo zahtev iz člena 12 za tekoče dejavnosti (vzpostavitev novega mehanizma ali prilagoditev obstoječih), zagotoviti, da so ustrezno izpolnjene stroge zahteve glede varstva. Ker se kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo v zvezi s tem bistveno razlikujejo, je vsaka panoga v nadaljevanju obravnavana ločeno.

(2-23) Kar zadeva **kmetijstvo**⁴⁵, se je več držav članic za zagotovitev skladnosti s členom 12 odločilo uvesti preventivne ukrepe. To lahko na primer vključuje oblikovanje dovolj podrobno in jasno opredeljenih **smernic in kodeksov ravnanja** (četudi ti niso pravno zavezujoči). Koristno je opozoriti, da osnovna pravila kmetijske prakse pogosto vključujejo zaščito nekaterih krajinskih značilnosti, kot so žive meje, ribniki itd., ki so lahko tudi habitatni vrst iz Priloge IV. Vendar je obseg zadevnih vrst zelo širok in v

43 Kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo so kot široko razširjene dejavnosti v tem poglavju podrobno obravnavani. Čeprav se raven zakonskega nadzora nad tekočimi dejavnostmi lahko razlikuje, pa je treba načela iz tega poglavja razumeti tako, da se na splošno uporabljajo tudi za druge tekoče dejavnosti (npr. vzdrževanje prometnih poti, ribogojstvo, pridobivanje surovin, turizem, vzdrževalne dejavnosti itd.).

44 Združeni zadevi C-473/19 in C-474/19, točka 53.

45 V zvezi z odnosom med kmetijstvom in varstvom okolja je reforma skupne kmetijske politike (SKP) iz leta 2003 pomembna v dveh ključnih vidikih. Prvič, prekinila je povezavo med subvencijami EU in produktivnostjo kmetijskih zemljišč. Od takrat večina kmetov prejema enotno plačilo na kmetijo, ki ni več povezano z njeno produktivnostjo. Spodbuda za kmete, da povečajo produktivnost, je odvisna izključno od ekonomskih vidikov, določenih s tržnimi cenami. Drugič, pogoj za prejemanje enotnih plačil za kmetijo in kakršne koli druge podpore v okviru SKP je skladnost s številnimi predpisanimi zahtevami ravnanja (PZR), vključno s pravili EU o javnem zdravju, zdravju živali in rastlin; dobrobitjo živali; in okolju, ter upoštevanjem niza osnovnih pravil kmetijske prakse (dobri kmetijski in okoljski pogoji, GAEC). V skladu z enim teh pravil – GAEC 7 – morajo kmetje zagotoviti ohranjanje krajinskih značilnosti, kot so zidovi, žive meje, obrežja, vodotoki in drevesa, ki prinašajo posredne pozitivne učinke za biotsko raznovrstnost (glej https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_sl). Glej tudi oceno Evropske komisije za zeleno komponento, objavljeno decembra 2017 (https://ec.europa.eu/agriculture/evaluation/market-and-income-reports/greening-of-direct-payments_sl) in poročilo Računskega sodišča *Ozelenitev skupne kmetijske politike: dohodkovna podpora je kompleksnejša, a še ni okoljsko uspešna*, objavljeno decembra 2017 (<https://www.eca.europa.eu/sl/Pages/NewsItem.aspx?nid=9338>).

nekaterih primerih države članice menijo, da je primerno pripraviti podrobnejše smernice za posamezne vrste.

Direktiva kljub temu zahteva, **da takšni pristopi in orodja ne nadomeščajo formalnega pravnega varstva, pač pa ga dopolnjujejo**, tj. če se ta orodja (npr. kodeksi ravnanja, primeri najboljše prakse) ne upoštevajo ali se ne izvajajo ustrezno, je treba vzpostaviti pravne postopke za učinkovito izvrševanje sistema strogega varstva vrst v skladu s členom 12.

(2-24) V zvezi s tem je treba poudariti, da je pojav zavarovanih vrst na kmetijskih zemljiščih pogosto posledica tradicionalnih, običajno ekstenzivnih praks rabe zemljišč in kmetijskih praks. Kadar prakse rabe zemljišč jasno podpirajo stanje ohranjenosti obravnavane vrste, je očitno, da je treba spodbujati nadaljevanje takih praks. Poleg zahtev iz člena 12(1) je treba v skladu s členom 12(4) spremljati in ocenjevati naključno ujetje ali ubitje zavarovanih živalskih vrst, povezano s temi tekočimi dejavnostmi.

(2-25) Uporaba člena 12 za **gozdarstvo** je v nekaterih pogledih bolj zapletena, saj je verjetneje, da so drevesa, ki jih je treba posekati, tudi habitat (razmnoževališče ali počivališče) zadevnih vrst iz Priloge IV. Posebne značilnosti panoge, tj. dolgi proizvodni cikli in posledično potreba po dolgoročnem načrtovanju, prispevajo k posebnim izzivom ohranjanja vrst v gozdovih.

Pri iskanju praks trajnostnega gospodarjenja z gozdovi, ki so skladne z zahtevami ohranjanja, so različne države članice razvile različne pristope za obravnavo tega vprašanja. Obstoječi pristopi se razlikujejo – od podrobnega gozdarskega načrtovanja in predhodne odobritve načrtov za gospodarjenje z gozdovi ali splošnih kodeksov ravnanja do predhodne priglasitve predlogov za sečnjo, s katerimi se okoljskim organom omogoči posredovanje, če biti lahko zadevali znane populacije zaščitenih vrst.

Tako kot pri kmetijskih praksah lahko tudi ti preventivni pristopi zagotovijo varstvo zadevnih vrst, če se o njih učinkovito obvešča in se izvajajo v dobri veri in z zadostnimi sredstvi. Gospodarske spodbude lahko prispevajo k spodbujanju sprejetja takšnega pristopa, denimo v primeru sistemov certificiranja gozdov, ki lahko zahtevajo skladnost z nekaterimi določbami o varstvu okolja, vključno z biotsko raznovrstnostjo in varstvom vrst. Pristope je seveda treba prilagoditi, da so skladni z zahtevami za varstvo vrst iz Priloge IV. Vendar taki pristopi ne zagotavljajo absolutnega jamstva, razen kadar je obvezna popolna predhodna odobritev načrtov za gospodarjenje z gozdovi, zato morajo (kot je navedeno zgoraj) biti podprti z izvršljivo zakonsko ureditvijo varstva.

(2-26) **Ukrepi na področju gozdarstva bi bili skladni s členom 12 tudi, če bi bili načrtovani na način, ki bi že v prvi vrsti preprečil nastanek situacij, navedenih v členu 12.** Ustrezen preventivni pristop bi lahko preprečil nasprotja s prepovedmi iz člena 12, če bi izključil škodljive gozdarske prakse, kadar je vrsta najbolj ranljiva, npr. med razmnoževanjem. Za čas zunaj sezone razmnoževanja bi bilo treba ukrepe iz člena 12 opredeliti za vsak primer posebej, in sicer na podlagi ekoloških potreb vrste, v idealnem primeru v okviru načrtov za gospodarjenje z gozdovi⁴⁶ in s ciljem preprečitve vsakršnega poškodovanja ali uničenja razmnoževališč ali počivališč.

Sodišče Evropske unije je pojasnilo, da bi morale dejavnosti izkoriščanja gozda temeljiti na preventivnem pristopu, ki upošteva potrebe po ohranjanju zadevnih vrst, ter se načrtovati in izvajati tako, da se ne kršijo prepovedi iz člena 12(1), točke (a) do (c), direktive o habitatih, ob upoštevanju gospodarskih, družbenih, kulturnih, regionalnih in

46 Združeni zadevi C-473/19 in C-474/19, Föreningen Skydda Skogen, v zvezi z uporabo člena 12 za ukrepe v gozdarstvu.

lokalnih zahtev, kot je razvidno iz člena 2(3) Direktive⁴⁷. To se smiselno uporablja tudi za prepoved iz člena 12(1), točka (d), direktive o habitatih.

8 – Primer dobre prakse: ohranjanje netopirjev v gozdovih v Nemčiji

Leta 2000 je nemško združenje za varstvo krajine (krovná organizacija, v kateri sodelujejo uporabniki zemljišč, kot so kmetje in gozdarji, ter okoljevarstveniki in lokalni politiki) izvedlo projekt raziskav in razvoja o ekologiji netopirjev v gozdovih, v katerem je sodelovalo 50 strokovnjakov iz vse države. Izsledki projekta so bili oblikovani v vrsto priporočil za upravljalce gozdov, ki jih je objavil zvezni urad za ohranjanje narave. Eno od priporočil se na primer nanaša na potrebo, da se zagotovi zadostno število počivališč za naravno življenjsko združbo vrst netopirjev, za katere se priporoča, da mora 120-letni komercialni gozdni sestoj stalno zagotavljati 25 do 30 duplin na hektar ustreznega drevesnega sestoja. To pomeni povprečno gostoto od 7 do 10 drevesnih počivališč na hektar.

Od takrat je več dežel (Bavarska, Berlin, Posarje, Schleswig-Holstein) kot primer dobre prakse prav tako predlagalo ohranitev do 10 starih dreves na hektar gozda.

9 – Primer dobre prakse: varstvo netopirjev v Kastilji in Leonu v Španiji

Regionalne oblasti v Kastilji in Leonu so med letoma 1997 in 2000 izvedle projekt LIFE za varstvo več vrst netopirjev (LIFE96 NAT/E/003081). Glavni rezultati so bili popis in kartiranje razširjenosti netopirjev v regiji ter uspešna namestitve 5 000 umetnih zatočišč za gozdne netopirje in vključitev ohranjanja netopirjev v druge družbeno-gospodarske dejavnosti. Kot nadaljevanje tega projekta so regionalne oblasti pripravile dva priročnika: enega z namenom ohranjanja posameznih vrst in drugega, ki vključuje seznam ukrepov, ki jih je treba izvesti, da bi bilo gospodarjenje z gozdovi združljivo z ohranjanjem ptic in netopirjev, povezanih z gozdovi. Leta 2011 je bil sprejet drugi metodološki priročnik za gozdarsko načrtovanje na območjih Natura 2000.

Priročnik za „združljivo gospodarjenje“ vključuje ukrepe, kot so:

1. na gozdnih območjih, ki jih vrste gozdnih netopirjev uporabljajo kot zatočišče, mora ostati najmanj 15 ha zaščitnega okolja. To mora vključevati skupino dreves, ki so jih izbrali netopirji, ki se jih nato zaščititi;
2. na območjih, kjer obstajajo dokazi o prisotnosti teh vrst, je treba drevesa, ki bi lahko bila ali postala potencialna zatočišča za netopirje, pregledati, označiti in ohraniti;
3. pred označenjem je treba preveriti prisotnost osebkov gozdnih netopirjev;
4. mozaik gozda in z njim povezanih habitatov je treba ohraniti na ravni krajine, ob upoštevanju, da so pretežno listopadni gozdovi najprimernejši za ohranjanje netopirjev, pa tudi skupine odraslih dreves od 10 do 15 ha.

Leta 2015 je bil sprejet odlok (ORDER FYM/775/2015), s katerim so bili odobreni ohranitveni načrti za vsa območja Natura 2000, skupaj z načrti za njihove habitatne tipe in vrste, vključno z individualiziranimi načrti za vsako vrsto netopirjev⁴⁸.

10 – Sodna praksa Sodišča Evropske unije: primer Skydda Skogen – sečnja dreves

Združeni zadevi C-473/19 in C-474/19

Agencija za gozdove je prejela obvestilo o sečnji v zvezi z gozdnim območjem v občini Härryda na Švedskem. Gozdno območje, ki ga je zadevala prijava, je naravni habitat več zaščitene vrste, med njimi več vrst ptic in plavček, *Rana arvalis* (vrste iz Priloge IV(a) k direktivi o habitatih). Načrtovana gozdarska dela na tem območju bi povzročila vznemirjanje ali ubitje osebkov teh zaščitene vrste.

⁴⁷ Združeni zadevi C-473/19 in C-474/19, točka 77.

⁴⁸ Projekt LIFE. Quirópteros/Castilla León – Prednostni ukrepi za varstvo netopirjev v Kastilji in Leonu na območjih v interesu Skupnosti (LIFE96 NAT/E/003081), http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/index.cfm?fuseaction=search.dspPage&n_proj_id=424.

Agencija je menila, da pod pogojem, da se upoštevajo navodila, ki jih je pripravila, dejavnost ne bi bila v nasprotju s prepovedmi iz člena 12 direktive o habitatih, kot je bila prenesena v švedsko uredbo o varstvu vrst. Tri združenja za varstvo okolja so brez uspeha zahtevala, naj regionalni upravni odbor ukrepa zoper napovedano sečnjo in navodila agencije za gozdove, nato pa so vložila tožbo pri nacionalnem sodišču.

Nacionalno sodišče se je odločilo prekiniti postopek in Sodišču Evropske unije v predhodno odločanje predložilo vprašanja glede razlage direktiv o pticah in habitatih, zlasti člena 12 direktive o habitatih.

- Eno vprašanje je poizvedovalo, ali naj se pojmi „namerno ubitje/vznemirjanje/uničenje“ iz člena 12(1), točke (a) do (c), direktive o habitatih razlagajo tako, da se v primeru, da namen ukrepov očitno ni ubitje ali vznemirjanje vrst (na primer gozdarski ukrepi ali posegi v prostor), prepovedi iz člena 12 uporabljajo samo v primeru tveganja negativnih vplivov na stanje ohranjenosti zadevne vrste.
- Drugo vprašanje je bilo, ali je treba izraz „poškodovanje/uničenje“ razmnoževališč živali iz člena 12(1)(d) razlagati tako, da se prepoved uporablja le, če je verjetno, da se bo stanje ohranjenosti zadevne vrste ali stanje njene lokalne prizadete populacije poslabšalo.

Poleg tega je nacionalno sodišče vprašalo, ali strogo varstvo iz direktiv ne velja več za vrste, v zvezi s katerimi je bil cilj direktive o habitatih (ugodno stanje ohranjenosti) dosežen.

V zvezi z razlago člena 12 direktive o habitatih je Sodišče Evropske unije odgovorilo, da:

- se prepovedi iz člena 12(1), točke (a) do (c), uporabljajo za vse ukrepe, vključno s tistimi, katerih namen očitno ni ubitje ali vznemirjanje živalskih vrst;
- se te prepovedi uporabljajo na ravni posameznih osebkov in zanje ne velja pogoj, da določena dejavnost pomeni tveganje negativnega vpliva na stanje ohranjenosti zadevne živalske vrste;
- se določba člena 12(1)(d), ki prepoveduje poškodovanje ali uničenje razmnoževališč, uporablja ne glede na število osebkov zadevne vrste, ki so na zadevnem območju, in to ne more biti pogojeno s tveganjem negativnega vpliva na stanje ohranjenosti te vrste;
- strogo varstvo vrst v skladu s členom 12(1), točke (a) do (c), velja za vse vrste iz Priloge IV, ne glede na to, ali so dosegle ugodno stanje ohranjenosti ali ne.

(2-27) Še en primer ponavljajočih se dejavnosti je **vzdrževanje javne infrastrukture**. Vzdrževalni ukrepi se lahko oblikujejo tako, da pomagajo ohranjati in povezovati habitate za strogo zavarovane vrste, kot je siva kuščarica (*Lacerta agilis*), na železniških progah (npr. skrbno vzdrževanje obcestnega zelenja, železniškega gramoza in rečne vegetacije). Države članice lahko za takšne vzdrževalne ukrepe pripravijo smernice dobre prakse, s čimer lahko pomagajo zagotoviti skladnost z zahtevami direktive o habitatih.

(2-28) Države članice lahko za prispevanje k izvajanju določb člena 12 **uporabijo tudi prostovoljne ukrepe**, kot so pogodbe za gozdarsko-okoljsko-podnebne storitve in ohranjanje gozdov v okviru skupne kmetijske politike. Ti ukrepi lahko uspešno združujejo preventivni pristop s (prostovoljnim) proaktivnim upravljanjem habitatov. **Vendar pa ti ukrepi ne morejo nadomestiti formalnega pravnega varstva, lahko ga le dopolnjujejo.**

(2-29) Uporaba člena 12 za **ribištvo** zahteva ureditev ribolovnih dejavnosti, s čimer se preprečijo negativni učinki na strogo zavarovane vrste, kot so poškodovanje njihovih razmnoževališč ali počivališč, namerno ujetje ali ubitje teh vrst ali njihov prilov v ribolovnem orodju. Uporaba potrebnih preventivnih ukrepov bi se lahko izvedla z orodji za načrtovanje, kot so načrti za upravljanje ribištva, ali z dovoljenji za gospodarski ribolov, ki bi vključevala posebne zahteve. Za zagotovitev ustrezne in učinkovite zaščite bi ti ukrepi morali temeljiti na dobrem poznavanju tveganj, ki jih predstavljajo nekatere vrste ribolovnega orodja. Poleg tega bi bilo treba posebno pozornost nameniti območjem, kjer obstaja tveganje medsebojnega delovanja, ki bi lahko povzročilo naključni ulov.

Ker je ohranjanje morskih bioloških virov v izključni pristojnosti Evropske unije v okviru skupne ribiške politike, je treba potrebne ukrepe izvajati prek tega okvira politike.

Osnovna pravila, ki se uporabljajo, so določena v Uredbi (EU) št. 1380/2013, ki za upravljanje ribištva uporablja ekosistemski pristop, katerega cilj je omejiti vplive na okolje in zagotoviti skladnost z okoljsko zakonodajo. Za izvajanje potrebnih preventivnih ukrepov, kot so tisti iz uredbe o tehničnih ukrepih (Uredba (EU) 2019/1241⁴⁹), se lahko uporabijo različna orodja za upravljanje ribištva.

V okviru postopka regionalizacije iz navedene uredbe morajo države članice Komisiji predložiti skupna priporočila za sprejetje delegiranih aktov, ki zajemajo potrebne ukrepe. Praviloma lahko države članice potrebna pravila in preventivne ukrepe uporabijo za ribiške flote, ki plujejo pod njihovo zastavo. Za druge flote, ki lovijo na morskem ozemlju držav članic, je treba ukrepe izvajati z delegiranimi akti Komisije. V skladu z Uredbo (EU) št. 1380/2013 lahko države članice pod določenimi pogoji za zmanjšanje resne grožnje za vrste sprejmejo nujne ukrepe, ki se uporabljajo za vsa plovila. Pod določenimi pogoji lahko sprejmejo tudi nediskriminatorne ukrepe, ki veljajo za vsa plovila znotraj 12 navtičnih milj od temeljnih črt.

Glede na dejstvo, da je glede na trenutna dognanja prilov eden glavnih virov pritiska na zavarovane morske vrste, zlasti kite, delfine, želve in morske ptice, je zelo pomembno, da se sprejmejo in izvajajo učinkoviti preventivni ukrepi, ki obravnavajo zadevne ribolovne dejavnosti. V ta namen bi bilo treba uporabiti razpoložljive mehanizme v okviru skupne ribiške politike, natančneje uredbe o tehničnih ukrepih (Uredba (EU) 2019/1241). Preventivni ukrepi lahko na primer vključujejo spremembe ali omejitve nekaterih vrst ribolovnega orodja, prostorsko oz. časovno regulacijo ribolovnih dejavnosti (npr. popolna prepoved uporabe določenega ribolovnega orodja na območju, na katerem takšno orodje ogroža stanje ohranjenosti vrst ali njihove habitate) ali razvoj alternativnih orodij.

11 – Dodatne smernice: Uredba 2019/1241.

Uredba 2019/1241 (v nadaljnjem besedilu: uredba o tehničnih ukrepih), ki je začela veljati leta 2019, med drugim določa sprejetje tehničnih ukrepov za preprečevanje ali ublažitev vplivov ribolovnega orodja na vrste, zavarovane na podlagi direktive o habitatih, in njihove habitate. Uredba zlasti:

- prepoveduje nekatere vrste ribolovnega orodja in njihove uporabe, kot so viseče mreže, daljše od 2,5 km, ki niso selektivne in bi zato lahko škodovalе življenju v morju;
- prepoveduje loviti, obdržati na krovu, pretovarjati ali iztovarjati ribe ali lupinarje iz Priloge IV k Direktivi 92/43/EGS, razen v primerih, ko so odstopanja odobrena na podlagi člena 16 navedene direktive. Če so ujeti naključno, se osebka ne sme poškodovati in se takoj izpusti nazaj v morje, razen za namene znanstvenega raziskovanja naključno ubitih osebkov, pod pogojem, da je to odobreno v skladu s členom 16 Direktive;
- prepoveduje ulov, obdržanje na krovu, pretovarjanje ali iztovarjanje morskih sesalcev ali morskih plazilcev iz Prilog II in IV k direktivi o habitatih ter morskih ptic, za katere velja direktiva o pticah. Ko so ujeti, se osebkci ne poškodujejo in se takoj izpustijo.

Poleg tega država članica lahko na podlagi najboljšega razpoložljivega znanstvenega mnenja za plovila, ki plujejo pod njeno zastavo, sprejme ukrepe za ublažitev ali omejitve uporabe določenega orodja. Takšni ukrepi čim bolj zmanjšajo in po možnosti odpravijo ulov zavarovanih vrst v EU. Države članice za namene nadzora obvestijo druge zadevne države članice o določbah, sprejetih v skladu z odstavkom 4 tega člena. Prav tako objavijo ustrezne informacije o takih ukrepih.

V Prilogi XIII so navedeni ublažitveni ukrepi, ki se uporabljajo in vključujejo obvezno uporabo aktivnih zvočnih odvračalnih naprav za plovila s skupno dolžino 12 m ali več na nekaterih vrstah ribolovnega orodja na posebnih območjih, kot so opredeljena v prilogi. V teh primerih države članice sprejmejo potrebne ukrepe, da bi z znanstvenimi študijami ali pilotnimi projekti spremljale

⁴⁹ Uredba (EU) 2019/1241 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. junija 2019 o ohranjanju ribolovnih virov in varstvu morskih ekosistemov s tehničnimi ukrepi.

in ocenile dolgoročne učinke zvočnih odvrtačalnih naprav pri zadevnih vrstah ribolova in območjih. Države članice, ki imajo neposreden upravljalni interes, lahko predložijo skupna priporočila, ki vsebujejo potrebne ukrepe za spremembo, dopolnitev, razveljavitev ali odstopanje od ukrepov iz Priloge XIII, ki jih Komisija sprejme kot delegirane akte.

Kar zadeva habitate zavarovanih vrst, je več območij iz Priloge II k Uredbi zaprtih za nekatere vrste ribolova. Kadar je z najboljšim znanstvenim mnenjem priporočena sprememba tega seznama, se na Komisijo prenese pooblastilo za sprejemanje delegiranih aktov v skladu s pravili iz Uredbe.

(2-30) Splošni zaključek, ki ga je mogoče izpeljati iz tega oddelka, je, da bi bilo najbolje, da se tekoče dejavnosti izvajajo tako, da se vnaprej prepreči pojav nasprotja z določbami o varstvu vrst. Prednost takega pristopa je tudi morebitna zaščita osebe, ki opravlja dejavnost (tj. pred pregonom), če ta oseba te ukrepe spoštuje. V ta namen so možna orodja, kot so instrumenti načrtovanja, sistemi predhodne odobritve, kodeksi ravnanja in praktične informacije ali smernice. Ti ukrepi morajo:

- a) biti del „potrebnih ukrepov“ v skladu s členom 12 za „vzpostavitev in izvajanje učinkovitega sistema strogega varstva“;
- b) vključevati stroge zahteve glede varstva;
- c) zagotavljati, da vsi morebitni škodljivi ukrepi v celoti upoštevajo potrebe po ohranjanju zadevne vrste ali populacije ter da jih spremlja pravni okvir za strogo varstvo, ki zagotavlja ustrezno izvrševanje s strani regulativnih organov v primeru neskladnosti (upoštevajo se vidiki pravne varnosti); ter
- d) biti v pomoč pri opredelitvi ustreznih ravni spremljanja (zahtevane v skladu s členom 11 Direktive) in načinu financiranja teh ravni.

2.3 Posebne določbe o varstvu v skladu s členom 12

2.3.1 Namerno ujetje ali ubitje osebkov vrst iz Priloge IV(a)

Člen 12(1)(a) prepoveduje vse oblike namernega ujetja ali ubitja osebkov vrst iz Priloge IV(a) v naravi. Zahteva izvajanje jasnih, učinkovitih in dobro spremljanih ukrepov za preprečevanje namernega ubitja ali ujetja. Dobre informacije in smernice pristojnih organov prispevajo k izvajanju teh določb v praksi. Sodišče Evropske unije izraz namernost razlaga tako, da ta presega „neposredni namen“. „Namerna“ dejanja je treba razumeti kot dejanja osebe ali organa, ki ve, da bo njegovo ravnanje najverjetneje privedlo do kaznivega dejanja zoper vrsto, vendar namerava to kaznivo dejanje storiti ali se vsaj zavestno sprijazni s posledicami svojega dejanja, ki jih je mogoče predvideti.

(2-31) Člen 12(1)(a) prepoveduje vse oblike namernega ujetja ali ubitja⁵⁰ osebkov vrst iz Priloge IV(a) v naravi. V skladu s členom 12(3) se ta prepoved uporablja za vse faze življenja živali. V skladu s členom 1(m) „osebek pomeni katero koli živo ali mrtvo žival ali rastlino vrste iz Prilog IV in V, njen kateri koli del ali izdelek iz nje ter katero koli drugo blago, pri katerem je iz spremljajočih dokumentov ali embalaže ali oznake ali nalepke ali iz katerih koli drugih okoliščin razvidno, da so to deli živali ali rastlin teh vrst ali izdelki iz njih[.]“

(2-32) Sodišče se je v zadevi *Caretta caretta* (C-103/00, točka 37) sklicevalo na element „namena“ in navedlo, da je uporaba mopedov na plažah, kjer se nahajajo razmnoževališča, prepovedana, postavljene pa so bile tudi obvestilne table, ki opozarjajo na prisotnost gnezd želv na plažah. Kar zadeva morsko območje okoli plaž Gerakas in Dafni, je bilo to opredeljeno kot območje absolutnega varstva in so bile tam postavljene posebne obvestilne table. Po mnenju Sodišča je dejstvo, da so ljudje na plaži kljub informacijam o nujnosti varstva teh območij, ki so na voljo javnosti, uporabljali mopede in da so bili v okoliškem morju prisotni čolni na pedala in manjši čolni⁵¹, pomenilo namerno vznemirjanje želv v obdobju njihovega razmnoževanja za namene člena 12(1)(b). Zato kaže, da Sodišče pojem „namerno“ „razlaga v smislu zavestnega sprijaznjenja s posledicami“⁵².

(2-33) V zadevi C-221/0453 je bilo razlogovanje Sodišča natančnejše. V tej zadevi je Komisija pri Sodišču vložila tožbo, ker Španija zaradi dovoljenja organov v Kastilji in Leonu za namestitvev pasti na več zasebnih lovskih območjih ni spoštovala člena 12(1)(a) v zvezi z varstvom vidre (*Lutra lutra*). Sodišče je opozorilo na ugotovitve iz zadeve *Caretta caretta* in navedlo, da je zato, „[d]a bi bil pogoj iz člena 12(1)(a) Direktive, ki se nanaša na namernost, izpolnjen, [...] treba dokazati, da je avtor akta hotel ujeti ali ubiti osebek zaščitene živalske vrste oziroma da se je strinjal z možnostjo takega ujetja ali ubitja“⁵⁴.

Sodišče je to uporabilo kot „potrebno merilo“ in – v navedeni zadevi – ugotovilo, da se sporno dovoljenje nanaša na lov na lisice in torej ni samo po sebi dovoljevalo ulova vider. Poleg tega je Sodišče poudarilo, da prisotnost vidre na zadevnem območju ni bila formalno ugotovljena, tako da tudi ni bilo dokazano, da so španski organi vedeli, da bi lahko z izdajo spornih dovoljenj za lov na lisico ogrožali vidro. Sodišče je tako ugotovilo,

50 V sodbi z dne 18. maja 2006 (Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Španiji, zadeva C-221/04, ECLI:EU:C:2006:329, točka 69) je Sodišče pojasnilo, da iz besedila različnih jezikovnih različic izhaja, da se namernost nanaša tako na ujetje kot ubitje zavarovanih živalskih vrst.

51 Ker je Sodišče poudarilo, da vožnja z mopedi in prisotnost manjših plovil nista bila osamljena primera, se v praksi zdi, da je bila za dokazovanje obstoja namernega vznemirjanja odločilna ponavljajoča narava kršitev.

52 Glej točko 118 sklepnih predlogov generalne pravobranilke v zadevi C-6/04.

53 Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Španiji, zadeva C-221/04.

54 Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Španiji, zadeva C-221/04, točka 71.

da potrebna merila – potrebna za ugotovitev namernosti ujetja ali ubitja osebkov zavarovane živalske vrste – niso bila izpolnjena⁵⁵.

Sodišče je v zadevi C-340/10 ugotovilo, da Ciper ni izpolnil obveznosti iz člena 12(1) s tem, da je dopuščal dejavnosti, ki resno ogrožajo ekološke značilnosti jezera Paralimni, in da ni sprejel potrebnih varstvenih ukrepov za ohranitev populacije vrste ciprske belouške (*Natrix natrix cypriaca*) in da ni sprejel ukrepov, potrebnih za vzpostavitev in uporabo sistema strogega varstva te vrste.

(2-34) Na podlagi pristopa Sodišča v zadevah C-103/00 in C-221/04 je treba „namerna“ dejanja razumeti kot dejanja osebe, ki se zaveda, da bodo ta dejanja privedla do ujetja ali ubitja vrste iz Priloge IV, ali se zavestno sprijazni z možnostjo takega kaznivega dejanja.

Z drugimi besedami, **določba se ne uporablja le za osebo, ki resnično namerava ujeti ali ubiti osebek zavarovane vrste, temveč tudi za osebo, ki je dovolj obveščena in se zaveda posledic, ki jih bo njeno ravnanje najverjetneje imelo, pa kljub temu izvede dejanje, ki vodi do ujetja ali ubitja osebkov** (npr. kot neželeni, a sprejeti stranski učinek) (pogojni namen).

Nacionalni organi bi morali z vsemi ustreznimi sredstvi proaktivno razširjati informacije o pojavu zavarovanih vrst in o vseh obstoječih pravilih za njihovo varstvo. Primer tega so obvestila na plažah o prisotnosti želvjih gnezd na plažah v zadevi *Caretta caretta*.

(2-35) Ta potreba po informacijah je zelo pomembna tudi za vrste, naključno ujete med ribolovnimi dejavnostmi, ki se izvajajo v nasprotju z ribiškimi pravili. EU je sprejela nekatera pravila za zaščito kitov in delfinov pred ujetjem v ribolovno orodje in ubitjem z njim. Uredba 2019/1241 nekaterim plovilom prepoveduje uporabo nekaterih vrst ribolovnega orodja na določenih območjih brez hkratne uporabe aktivnih zvočnih odvrčalnih naprav, ki lahko preprečijo zapletanje pristaniških rjavih pliskavk v ribiške mreže (glej tudi oddelek 2.3.6). V takih primerih morajo države članice zagotoviti tako učinkovit nadzor uporabe akustičnih odvrčalnih sredstev kot njeno izvajanje, pa tudi dobro obveščenost ribičev o tej obveznosti.

12 – Primer dobre prakse: sodelovanje z ribiči pri okrevanju sredozemske medvedjice (*Monachus monachus*) v Grčiji

Sredozemska medvedjica *Monachus monachus* je prednostna vrsta v skladu z direktivo o habitatih in je navedena v Prilogah II in IV. V Grčiji se v zadnjih nekaj desetletjih zanjo izvaja program ohranjanja. Program vključuje ukrepe za reševanje in rehabilitacijo poškodovanih osebkov, vzpostavitev zavarovanih območij ter upravljanje, spremljanje, ozaveščanje javnosti, izobraževanje o okolju in oblikovanje ustreznega pravnega okvira. Pomemben element teh prizadevanj za ohranjanje je delo, opravljeno z ribiči.

Grško združenje za preučevanje in zaščito sredozemske medvedjice (MOM) je izvedlo več ukrepov za izboljšanje pogosto konfliktnih odnosov med ribiči in medvedjicami. Leta 2009 je pripravilo akcijski načrt za zmanjšanje srečanj sredozemskih medvedjic z ribiči v Grčiji, v katerem so opredeljeni številni zakonodajni, upravljalni in tehnični ukrepi, ki omejujejo tveganja za vrsto in ščitijo njene vire hrane. Zelo pomembno je, da ti ukrepi omejujejo tudi finančno breme ribičev zaradi škode, ki nastane na njihovem ribolovnem orodju, in škode pri ulovu rib.

Izvedene so bile obsežne raziskave o prehrabnih preferencah sredozemske medvedjice, skupaj z raziskavami na opredeljenih žariščnih točkah (tj. območjih z znatno prisotnostjo sredozemskih medvedjic) z vidika tonaže in gostote ribiških plovil, uporabe ribolovnega orodja in vpliva na ribištvo. V raziskovalne dejavnosti so neposredno vključena ribiška podjetja in drugi deležniki, kot

⁵⁵ Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Španiji, zadeva C-221/04, točke 72–74.

so pristaniška policija, ribiški oddelki in lastniki ribogojnic. Ribiči so se poleg tega usposabljali o tem, kako ravnati v primerih, ko se sredozemska medvedjica zaplete v mreže, v sodelovanju z njimi pa so bile preizkušene tudi poskusne ribolovne metode. V ribiški sektor je bila usmerjena tudi posebej prilagojena komunikacijska kampanja⁵⁶. Vse to je privedlo do znatnega zmanjšanja števila sredozemskih medvedjic, ki so jih nenamerno ulovili ali ubili ribiči, in stalnega okrevanja populacije sredozemskih medvedjic v Grčiji.

2.3.2 Namerno vznemirjanje vrst iz Priloge IV(a), zlasti med razmnoževanjem, vzrejo mladičev, zimskim spanjem in selitvijo

(2-36) Člen 12(1)(b) prepoveduje namerno vznemirjanje vrst iz Priloge IV, zlasti med razmnoževanjem, vzrejo mladičev, prezimovanjem in selitvijo, ko so vrste ranljivejš⁵⁷. Člen 12(3) določa, da se ta prepoved uporablja za vse faze življenja zadevnih vrst.

2.3.2(a) Namerno vznemirjanje

Za „vznemirjanje“ v skladu s členom 12 je treba šteti vsako namerno vznemirjanje, ki lahko vpliva na možnosti preživetja, uspeh razmnoževanja ali sposobnost razmnoževanja zavarovane vrste ali ki vodi k zmanjšanju območja razširjenosti ali selitvi ali izpodrivu vrste.

(2-37) Niti člen 12 niti člen 1 direktive o habitatih ne vsebujeta opredelitve pojma „vznemirjanja“⁵⁸. Določba ni izrecno omejena na „pomembno“ vznemirjanje, kot to velja v členu 6(2) Direktive, vendar je treba področje uporabe določbe razlagati glede na splošni cilj Direktive.

Kot je že bilo navedeno, je Sodišče pojasnilo, da vzpostavitev sistema varstva, ki ga nalaga člen 12(1), točke (a) do (d), direktive o habitatih, „ni pogojena s tem, da dana dejavnost pomeni tveganje negativnega vpliva na stanje ohranjenosti zadevne živalske vrste“⁵⁹, in da „se varstvo iz te določbe ne preneha uporabljati za vrste, ki so dosegle ugodno stanje ohranjenosti“⁶⁰.

Jasno je, da **je treba vsako dejavnost, ki namerno vznemirja vrsto tako, da lahko vpliva na njene možnosti za preživetje, uspeh ali sposobnost razmnoževanja ali vodi k zmanjšanju območja razširjenosti ali k selitvi ali izpodrivu vrste, šteti za „vznemirjanje“ v smislu člena 12.**

(2-38) Glede na njihovo posebno življenjsko zgodovino (zlasti njihovo reproduktivno strategijo ali mobilnost) in pogosto zapletene družbene interakcije nekaterih živali lahko vznemirjanje posameznih osebkov pogosto vpliva na celotno populacijo. To bi na primer veljalo, če bi vznemirjali brejo samico ali ločili mater od mladiča velikih, dolgoživih in zelo mobilnih živali z nizko plodnostjo, kot so morski sesalci.

⁵⁶ LIFE MOFI:

https://webgate.ec.europa.eu/life/publicWebsite/project/details/2592_h.

Action Plan for the mitigation of the negative effects of monk seal-fisheries interactions in Greece (Akcijski načrt za zmanjšanje srečanj sredozemskih medvedjic z ribiči) – povzetek poročila v angleščini

(<https://www.monachus-guardian.org/library/mom09a.pdf>).

National Strategy and Action Plan for the Conservation of the Mediterranean Monk Seal in Greece, 2009–2015

(Nacionalna strategija in akcijski načrt za ohranjanje sredozemske medvedjice v Grčiji za obdobje 2009–2015),

(<https://www.monachus-guardian.org/library/notarb09b.pdf> www.mom.gr).

⁵⁷ V točkah 53 in 54 sodbe v zadevi C-75/01, Komisija proti Velikemu vojvodstvu Luksemburg, se je Sodišče izreklo, da Luksemburg ni zagotovil celotnega in popolnega prenosa člena 12(1)(b), kajti namerno vznemirjanje vrst v obdobju selitve ni bilo prepovedano.

⁵⁸ Vendar pa smernice iz člena 6 obsegajo nekaj koristnih informacij o pomenu izraza z vidika habitatov. Glej Upravljanje območij Natura 2000 – Določbe člena 6 Direktive 92/43/EGS o habitatih (https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/SL_art_6_guide_jun_2019.pdf).

⁵⁹ Združeni zadevi C-473/19 in C-474/19, točki 57 in 84.

⁶⁰ Združeni zadevi C-473/19 in C-474/19, točka 78.

(2-39) Na splošno so pomembni parametri pri ocenjevanju njihovega vpliva na vrsto intenzivnost, trajanje in pogostost ponavljanja vznemirjanja. Različne vrste so različno občutljive ali se različno odzivajo na isto vrsto vznemirjanja, kar je treba upoštevati. Dejavniki, ki povzročajo vznemirjanje ene vrste, morda ne povzročajo vznemirjanja druge. Občutljivost posameznega osebk določene vrste se lahko razlikuje tudi glede na sezono ali določena obdobja v njenem življenjskem ciklu (npr. obdobje razmnoževanja).

Člen 12(1)(b) to možnost upošteva in poudarja, da je treba prepovedati namerno vznemirjanje, zlasti v občutljivih obdobjih razmnoževanja, vzreje mladičev, zimskega spanja in selitev. Upoštevati je treba tudi, da vznemirjanje (npr. s hrupom, virom svetlobe) ne vpliva nujno vedno neposredno na fizično celovitost neke vrste. Lahko ima tudi posreden negativen učinek na vrsto (npr. tako, da jih prisili k uporabi veliko energije za beg: netopirji, če se jih vznemirja med zimskim spanjem, se na primer posledično ogrejejo in odletijo, zato je zaradi velike izgube virov energije manj verjetno, da bodo preživel zimo).

(2-40) **Zato je potreben pristop za vsak primer posebej.** Pristojni organi bodo morali skrbno razmisliti o stopnji vznemirjanja, ki se šteje za škodljivo, ob upoštevanju posebnih značilnosti zadevne vrste in razmer, kot je pojasnjeno zgoraj. Ponavljajoče se vznemirjanje kitov in delfinov zaradi plovil za opazovanje kitov bi lahko na primer znatno vplivalo na posamezne osebk, kar bi imelo negativne posledice za lokalno populacijo. Po drugi strani se občasno vznemirjanje brez verjetnega negativnega vpliva na posamezno žival ali lokalno populacijo, kot je na primer odganjanje volka, da ne bi vdrl v ogrado za ovce, da bi se preprečila škoda, ne bi smelo šteti za vznemirjanje v skladu s členom 12.

(2-41) Vznemirjanje mora biti tudi „namerno“, če naj spada v področje uporabe člena 12(1)(b) (za opredelitev pojma „namerno“ glej oddelek 2.3.1). Naj ponovimo, da je Sodišče v zadevi *Caretta caretta* (C-103/00) analiziralo vsako od različnih dejavnosti na plažah, kjer se razmnožujejo želve, da bi ugotovilo vzročno zvezo med temi dejavnostmi in vznemirjanjem vrste. Najprej je ugotovilo, da je vožnja z mopedi na plaži, kjer se razmnožujejo želve vrste *Caretta caretta*, verjetno vznemirjala to vrsto, predvsem zaradi hrupa, zlasti med odlaganjem jajc, inkubacijo in valjenjem ter na poti izvaljenih želvic proti morju. Prisotnost malih plovil v bližini plaže, kjer se razmnožujejo želve, je pomenila tudi ogrožanje življenja in dobrega počutja želv. Po mnenju Sodišča je to zadostovalo za razsodbo o namernem vznemirjanju zadevne vrste v obdobju razmnoževanja v smislu člena 12(1)(b).

13 – sodna praksa Sodišča Evropske unije: vznemirjanje glavate karete (*Caretta caretta*) na območju kraja Kyparissia

Glavata kareta (*Caretta caretta*) je navedena v Prilogah II in IV k direktivi o habitatih, zato jo je treba strogo varovati. Sredozemsko morje je vzgajališče mladice in priljubljen kraj za odrasle živali pomladi in poleti. Grčija je z več kot 3 000 gnezd na leto najbolj priljubljeno gnezdišče v Sredozemlju. V zalivu Laganas na Zakintosu je največje sredozemsko gnezdišče, sledi mu tisto v zalivu Kyparissia (območje Natura 2000 (GR2550005)), ki uživa koristi dobro ohranjenega sistema sipin in obalnega gozda, vendar je ogrožen zaradi nenadzorovanih dogodkov.

V dveh zadevah Sodišča (C-103/00 in C-504/14) je bila obravnavana uporaba člena 12(1), točki (b) in (d), za vzpostavitev in izvajanje učinkovitega sistema strogega varstva glavate karete na teh območjih. Sodišče je ugotovilo, da Grčija, ker ni izvedla ustreznih ukrepov, s katerimi bi preprečila vznemirjanje vrst med obdobjem razmnoževanja in poškodovanje ali uničenje razmnoževališč, ni izpolnila obveznosti iz določb Direktive.

Ker ni celovitega in skladnega nacionalnega zakonodajnega okvira, pa tudi ne odobrenega načrta upravljanja, je Sodišče razsodilo, da ni mogoče zagotoviti strogega varstva glavate karete in njenih razmnoževališč. Ne zadostuje, da se s sistemom strogega varstva vzpostavi razdrobljen niz

posameznih ukrepov, ki se nanašajo na varstvo okolja na splošno, vendar niso namenjeni temu, da se s posebnimi sredstvi prepreči vsakršno namerno vznemirjanje zadevnih vrst med razmnoževanjem in vse dejavnosti, ki bi lahko povzročile poškodovanje ali uničenje razmnoževališč⁶¹.

14 – Dodatne smernice: obravnavanje vplivov antropogenega podvodnega hrupa na kite in delfine

Dejavnosti, ki lahko povzročijo vznemirjanje strogo zavarovanih morskih vrst, kot so kiti in delfini, vključujejo ladijski promet ali polja vetrnih elektrarn na morju, in sicer s stalnim hrupom in gradnjo, iskanjem nahajališč nafte in zemeljskega plina ali vojaškimi dejavnostmi z impulznim hrupom. Posledice za kite in delfine obsegajo vse od vznemirjanja in dušenja zvoka, ki se uporablja v komunikaciji, do kratkotrajne in dolgotrajne okvare sluha, fizičnih poškodb in celo smrti. V kombinaciji z dodatnimi učinki stresa, zmedenosti in panike je to lahko uničujoče za posamezne živali in za celotne populacije.

Kar zadeva ladijski promet, lahko države članice razmislijo o številnih preventivnih ukrepih, vključno z zmanjšanjem hitrosti plovil ali preusmeritvijo prometa. Ko gre za seizmografske raziskave z zračnimi topovi ali gradnjo na morju z zabijanjem pilotov, so za te dejavnosti običajno potrebna dovoljenja. Zato se za takšne načrte in projekte lahko predlagajo potrebni preventivni ukrepi v okviru presoj vplivov na okolje v skladu z direktivama o strateški okoljski presoji in presoji vplivov na okolje.

Izzivi pri opredelitvi ustreznih ublažitvenih ukrepov so bili priznani na mednarodni ravni in sprejete so bile ustrezne metodološke smernice, na primer ACCOBAMS⁶² in ASCOBANS⁶³, ki se osredotočajo na kite in delfine, medtem ko je Konvencija o varstvu selitvenih vrst prosto živečih živali pripravila smernice za presojo vplivov na okolje za pomorske dejavnosti, ki ustvarjajo hrup. Te smernice zagotavljajo zelo koristen okvir za zagotavljanje skladnosti s pravili direktive o habitatih. Vendar bi bilo treba pri njihovi uporabi vedno upoštevati najnovejša znanstvena in strokovna spoznanja na tem področju, temeljiti pa bi morala na podrobnih premislekih o vsaki posamezni dejavnosti in njenih učinkih na določeno vrsto.

15 – Nadaljnje smernice o seizmografskem raziskovanju in njegovem morebitnem vplivu na morske sesalce na Irskem

Irska je razvila trdno zakonodajno in upravljavsko ureditev za seizmografsko raziskovanje, da bi preprečila morebitne znatne vplive na vse vrste morskih sesalcev tako na območjih Natura 2000 kot zunaj njih. Ministrstvo za kulturo, dediščino in galsko govoreče regije je leta 2014 objavilo celovite smernice o tem, kako „v irskih vodah obvladovati ogrožanje morskih sesalcev zaradi virov hrupa, ki ga povzroča človek“⁶⁴. Smernice opisujejo vrste tveganj, ki lahko nastanejo (npr. zaradi poglobljanja dna, vrtanja, zabijanja pilotov, geofizikalnih akustičnih raziskav, miniranja), in pojasnjujejo, kako izvesti oceno tveganja, podprto z zgledi. V nadaljevanju opisuje potrebne zakonodajne odzive (npr. brez soglasja, soglasje z določenimi pogoji ...).

2.3.2(b) Obdobja razmnoževanja, vzreje mladičev, zimskega spanja in selitve

Obdobja razmnoževanja, vzreje mladičev, zimskega spanja in selitve se v zvezi z vznemirjanjem štejejo za posebej občutljiva obdobja. Ta obdobja se zaradi ekoloških,

61 Viri: <https://rm.coe.int/threats-to-marine-turtles-in-thines-kiparissias-greece-complainant-rep/168073e91b>. Sodba Sodišča Evropske unije (C-504/14): <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=sl&num=C-504/14>.

62 <https://accobams.org/>.

63 <https://www.ascobans.org/>.

64 https://www.npws.ie/sites/default/files/general/Underwater%20sound%20guidance_Jan%202014.pdf.

bioloških in vedenjskih razlik med vrstami lahko opredelijo le z uporabo pristopa po posameznih vrstah.

(2-42) Obdobja razmnoževanja, vzreje mladičev, zimskega spanja in selitve določene vrste se **v zvezi z njenim vznemirjanjem štejejo za posebej občutljiva obdobja**. Vendar pa v direktivi o habitatih ti izrazi niso opredeljeni. Ker Priloga IV(a) Direktive vključuje zelo širok razpon vrst, ki se ekološko, biološko in vedenjsko močno razlikujejo, je treba pri opredeljevanju obdobj razmnoževanja, vzreje mladičev, zimskega spanja in selitev (če ta obdobja sploh pridejo v poštev) ponovno uporabiti pristop po posameznih vrstah.

(2-43) Za namene člena 12 bi se morale uporabljati naslednje opredelitve pojmov:

- obdobje razmnoževanja in vzreje mladičev: to obdobje lahko (če pride v poštev) vključuje obdobje dvorjenja, parjenja, gradnje gnezda ali izbire kraja za odlaganje jajc ali kotitve, same kotitve ali odlaganja jajc ali ustvarjanja potomcev v primeru nespolnega razmnoževanja, razvoja in valitve jajc ter vzreje mladičev;
- obdobje zimskega spanja: zimsko spanje je obdobje, ko žival postane neaktivna in za daljše obdobje zaspi, otrpne ali miruje, običajno pozimi. Takšno stanje običajno spremlja znižanje telesne temperature ter upočasnitev srčnega utripa in dihanja. Zimsko spanje živalim omogoča, da preživijo težke pogoje z manjšo porabo energije, kot če bi bile aktivne (na primer nekateri netopirji, glodavci, dvoživke ali plazilci);
- obdobje selitve: selitev je periodični premik osebkov z enega območja na drugega kot naravni del njihovega življenjskega cikla, običajno kot odziv na sezonske spremembe ali spremembe v preskrbi s hrano.

2.3.3 Namerno uničevanje ali odvzem jajc iz narave

(2-44) V skladu s členom 12(1)(c) je namerno uničevanje ali odvzem jajc iz narave prepovedano.

2.3.4 Poškodovanje ali uničenje razmnoževališč ali počivališč

(2-45) Člen 12(1)(d) je samostojna določba. V nasprotju z drugimi prepovedmi iz člena 12 se ne nanaša neposredno na osebe, temveč je njegov cilj varstvo pomembnih elementov njihovih habitatov, saj prepoveduje poškodovanje ali uničenje razmnoževališč ali počivališč. Medtem ko se v točkah (a), (b) in (c) člena 12(1) uporablja izraz „namerno“, to ne velja za točko (d).

2.3.4(a) Posledice dejstva, da beseda „namerno“ ni vključena v člen 12(1)(d)

Dejstvo, da se beseda „namerno“ v členu 12(1)(d) ne uporablja, poudarja pomen preventivnega ukrepanja držav članic, da se prepreči vsako verjetno poškodovanje ali uničenje razmnoževališč ali počivališč, ki bi ju povzročil človek. Poškodovanje ali uničenje, ki je posledica naravnih vzrokov (tj. ni neposredno posledica človekovih dejavnosti, npr. naravne nesreče) ali ki ga povzročijo nepredvidljivi dogodki, ne spada v področje uporabe člena 12(1)(d).

(2-46) V skladu s členom 12(1), točke (a) do (c), so prepovedana zgolj naklepna dejanja in jih je treba preprečiti, medtem ko v skladu s pododstavkom (d) naklepnost dejanja ni

nujni predpogoj⁶⁵. **V skladu s členom 12(1)(d) morajo biti vsa ravnanja, katerih posledica je poškodovanje ali uničenje razmnoževališč ali počivališč, prepovedana ne glede na to, ali so namerna ali ne**⁶⁶.

Sodišče je poleg tega potrdilo, da je „[s] tem, ko ni omejil prepovedi iz člena 12(1)(d) Direktive na namerna ravnanja, v nasprotju s tem, kar je storil za ravnanja iz točk od (a) do (c) tega člena, [...] zakonodajalec Skupnosti izrazil svojo voljo, da razmnoževališčem in počivališčem podeli varstvo proti ravnanjem, ki povzročijo njihovo poškodovanje ali uničenje. Glede na pomembnost ciljev biološke raznovrstnosti, ki ga želi uresničiti Direktiva, nikakor ni nesorazmerno, da prepoved iz člena 12(1)(d) ni omejena na namerna ravnanja“⁶⁷.

(2-47) V kazenskem pravu se razlikuje med naklepnimi ali namernimi dejanji in nenamernimi dejanji. „Namerno“ zajema tudi situacije, v katerih rezultat ni neposredno predviden, vendar bi morala oseba upoštevati posledice, ki bi iz dejanja lahko izhajale. To jasno kaže, da je bil namen ne vključitve besede „namerno“ v pododstavek (d) ta, da se v področje uporabe te določbe vključijo tudi nenamerna dejanja, ki povzročijo poškodovanje ali uničenje. S tem se uvaža posebna značilnost te določbe: vsakršno poškodovanje ali uničenje razmnoževališč ali počivališč je treba učinkovito prepovedati, tj. preprečiti.

(2-48) Vendar to ne pomeni, da so v skladu s členom 12(1)(d) Direktive potrebni proaktivni ukrepi za upravljanje habitatov (npr. dejavno upravljanje travnika za metulje). Vendar pa za zaščito razmnoževališč ali počivališč pred poškodovanjem ali uničenjem preprosta prepoved v pravnem besedilu ne zadostuje in jo je treba podpreti z ustreznim mehanizmom izvrševanja, vključno s preventivnimi ukrepi. V okviru strogega sistema varovanja **bi morale države članice predvideti nevarnosti, s katerimi se lahko ti kraji soočajo zaradi človekovega delovanja**, in sprejeti ukrepe za zagotavljanje, da se tisti, za katere je verjetno, da bodo storili kaznivo dejanje (namerno ali nenamerno), zavedajo veljavne prepovedi in ustrezno ukrepajo.

(2-49) Sodišče je v prvi zadevi *Caretta caretta*⁶⁸ razglasilo, da lahko prisotnost zgradb na plaži, ki jo vrsta uporablja za razmnoževanje, povzroči poškodovanje ali uničenje razmnoževališča v smislu člena 12(1)(d) Direktive⁶⁹. Bistveno je, da se Sodišče pri tem ni omejilo na „nezakonitost“ teh stavb. Za Sodišče je bilo najpomembnejše že samo dejstvo, da so bile tam zgrajene stavbe in da bi lahko povzročile poškodovanje in uničenje. Zato za kršitev člena 12(1)(d) zadostuje že gradnja stavb na plaži, ki je opredeljena kot „območje absolutnega varstva“, zlasti če so bile poleg tega tam „postavljene posebne obvestilne table“.

(2-50) Sodišče je v zadevi C-441/17 (v zvezi z varstvom nekaterih vrst lesnih hroščev iz Priloge IV – *Buprestis splendens*, *Cucujus cinnaberinus*, *Phryganophilus ruficollis* in *Pytho*

65 Omeniti velja, da ta točka predstavlja eno od razlik med direktivo o habitatih in Bernsko konvencijo. V tem delu člena 12 beseda „namerno“ ni uporabljena, se pa izraz pojavlja v primerljivem besedilu člena 6 Bernske konvencije.

66 Sodišče je v sodbi z dne 20. oktobra 2005 (Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, ZOdl. str. 9017, točka 79), navedlo, da „le s prepovedjo naklepnega poškodovanja ali uničenja razmnoževališč ali počivališč zadevnih vrst veljavna zakonodaja v Gibraltaru ne izpolnjuje zahtev iz člena 12(1)(d)“. Sodišče je v sodbi z dne 11. januarja 2007 (Komisija Evropskih skupnosti proti Irski, zadeva C-183/05, še neobjavljena v Zbirki odločb, točka 47) sledilo enakemu pristopu: „oddelek 23(7)(b) Wildlife Act s tem, da določa, da nenamerna dejanja, ki vznemirjajo ali uničujejo razmnoževališča ali počivališča zavarovanih vrst, niso kršitev, ne izpolnjuje zahtev iz člena 12(1)(d) Direktive 92/43, ki prepoveduje ta dejanja ne glede na to, ali so namerna ali nenamerna“.

67 Glej sodbo z dne 10. januarja 2006, Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-98/03, ZOdl. str. 53, točka 55.

68 Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zadeva C-103/00.

69 V skladu s točko 38 te sodbe „ni dvoma, da prisotnost zgradb na plaži, ki jo vrsta uporablja za razmnoževanje, kakršna je plaža Dafni, lahko povzroči poškodovanje ali uničenje razmnoževališča v smislu člena 12(1)(d) Direktive“.

kolwensis – v gozdu Białowieża na Poljskem)⁷⁰ pojasnilo tudi, da se prepovedi iz člena 12 direktive o habitatih uporabljajo ne glede na število osebkov vrste, za katero velja strogo varstvo. Sodišče je nedavno ponovno poudarilo, da „izvajanje sistema varstva, določenega v členu 12(1)(d) te direktive, ni pogojeno s številom osebkov zadevne vrste“⁷¹. Povedano drugače, dejstvo, da je vrsta lahko močno prisotna na danem območju in da njeno preživetje na tem območju ni ogroženo, ne zmanjšuje obveznosti strogega varstva vrst. Namesto tega bi bilo treba ta dejstva upoštevati v postopku odstopanja. Prav tako drži obraten scenarij, tj. da dejstvo, da območje predstavlja razmnoževališče ali počivališče le za enega ali nekaj osebkov vrste iz Priloge IV(a), ne zmanjšuje obveznosti zaščite tega območja pred dejanji, ki bi ga lahko poškodovale ali uničile.

(2-51) Po drugi strani pa bo prihajalo do primerov, ko se poškodovanje naravnih habitatov zgodi naravno (tudi z naravno sukcesijo po prenehanju določene rabe zemljišča, npr. za kmetijske namene) ali ga povzročijo nepredvidljivi dogodki, tako da habitat za določeno vrsto ni več primerno razmnoževališče ali počivališče. Če v tem primeru ni bilo storjeno nobeno dejanje, ki bi povzročilo poškodovanje ali uničenje razmnoževališč ali počivališč, pač pa je to posledica naravnih vzrokov, se člen 12(1)(d) ne uporablja⁷².

16 – sodna praksa Sodišča Evropske unije: nezagotavljanje strogega varstva za nekatere lesne hrošče

Območje Natura 2000 Puszcza Białowiecka (gozd Białowieża PLC 200004) vključuje nacionalni park Białowieża in gozdove za gospodarjenje s tremi gozdnimi območji (Białowieża, Browsk in Hajnówka). Je eden najbolje ohranjenih naravnih listopadnih in mešanih gozdov v Evropi, za katerega je značilno veliko število starih dreves in velika količina odmrlega lesa. Je edinstvena žariščna točka biotske raznovrstnosti in pomemben vir znanstvenih spoznanj, zlasti za ekološke procese.

Zaradi stalnega širjenja osmerozobega smrekovega lubadarja (kar je med drugim posledica spreminjajočih se podnebnih razmer) je poljski minister za okolje leta 2016 odobril spremembo načrta za gospodarjenje z gozdovi iz leta 2012. S tem sta bila samo na gozdnem območju Białowieża odobrena povečanje sečnje lesa v obdobju 2012–2021 za skoraj trikrat in izvajanje nekaterih gozdarskih dejavnosti na območjih, ki so izključena iz gospodarskih dejavnosti, kot sta sanitarna sečnja ali umetna obnova. Nato je generalni direktor urada za državne gozdove leta 2017 za navedena tri gozdna območja, Białowieża, Browsk in Hajnówka, sprejel sklep o sečnji in odstranitvi dreves, ki jih je napadel osmerozobi smrekov lubadar, iz razlogov javne varnosti in za zmanjšanje nevarnosti požara v vseh starostnih skupinah gozdnih sestojev. Tako so se začela dela za odstranitev suhih dreves in dreves, ki jih je napadel osmerozobi smrekov lubadar, iz teh treh gozdnih območij na približno 34 000 hektarjih, na območju Natura 2000 Puszcza Białowiecka pa so dela potekala na 63 147 hektarjih.

Evropska komisija je menila, da poljski organi niso ugotovili, da ti ukrepi za gospodarjenje z gozdovi ne bodo škodovali celovitosti območja Natura 2000 Puszcza Białowiecka. Komisija je zato julija 2017 pri Sodišču vložila tožbo za ugotovitev, da Poljska ni izpolnila obveznosti iz člena 6(3) ter člena 12(1), točki (a) in (d), direktive o habitatih. Sodišče Evropske unije je v sodbi z dne 17. aprila 2018⁷³ ugotovilo, da „ustrezna presoja“ ni bila opravljena pravilno in da poljska vlada ni izpolnila svojih obveznosti glede varstva gozda Białowieża. Sodišče je nadalje poudarilo, da obstaja

70 Sodba z dne 17. aprila 2018, Evropska komisija proti Republiki Poljski, zadeva C-441/17, ECLI:EU:C:2018:255.

71 Združeni zadevi C-473/19 in C-474/19, točka 84.

72 Ustrezni instrument za obravnavanje poškodovanja zaradi naravnih vzrokov ali nepredvidljivih dogodkov je člen 6(2) direktive o habitatih, ki pa se uporablja le za območja Natura 2000. Sodišče je v sodbi z dne 20. oktobra 2005 (Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, ZOdl. str. 9017, točka 34), navedlo, da „je za izvedbo člena 6(2) [d]irektive [o habitatih] nujno tako sprejetje ukrepov za preprečitev zunanjih groženj in motenj, ki jih povzroča človek, kot ukrepov za zaviranje naravnih sprememb, ki lahko slabšajo ohranjanje vrst in naravnih habitatov v POO“.

73 Sodba z dne 17. aprila 2018, Evropska komisija proti Republiki Poljski, zadeva C-441/17, ECLI:EU:C:2018:255.

znanstvena polemika glede najustreznejših ukrepov za zaustavitev širjenja osmerozobega smrekovega lubadarja. Zato poljski organi ne bi smeli povečati sečnje, saj ni bilo znanstvene jasnosti, da ukrepi aktivnega gospodarjenja z gozdovi ne bodo imeli trajnih škodljivih učinkov na celovitost gozda Białowieża in zavarovane vrste (med drugim lesne hrošče).

Sodišče je tudi pojasnilo, da se prepovedi iz člena 12 direktive o habitatih uporabljajo ne glede na število osebkov vrst, za katere velja sistem strogega varstva. Povedano drugače, dejstvo, da je vrsta lahko močno prisotna na danem območju in da njeno preživetje na tem območju ni ogroženo, ne pomeni oprostitve obveznosti strogega varstva vrst. Namesto tega bi bilo treba to dejstvo upoštevati v postopku odstopanja.

17 – Primer dobre prakse: karta občutljivosti v zvezi s pticami in netopirji za polja vetrnih elektrarn v Flandriji (Belgija)

Karte občutljivosti za prosto živeče živali so priznane kot učinkovito orodje za opredelitev območij, kjer bi pridobivanje energije iz obnovljivih virov lahko škodovalo občutljivim skupnostim prosto živečih rastlin in živali, zato bi ga bilo treba preprečiti. Na podlagi teh kart se v zgodnji fazi načrtovanja lahko opredelijo območja z ekološkimi skupnostmi, občutljivimi na projekte za izkoriščanje vetrne energije. Karte občutljivosti za prosto živeče živali se običajno upoštevajo pri odločitvah o strateškem načrtovanju v začetni fazi izbire lokacije v postopku razvoja, zato so namenjene za uporabo na ravni posameznih krajin, pogosto pa zagotavljajo regionalno, nacionalno ali večnacionalno pokritost.

Karta občutljivosti v zvezi s pticami in netopirji za polja vetrnih elektrarn v Flandriji označuje območja, na katerih lahko vetrne turbine pomenijo tveganje za ptice ali netopirje. Namen karte je usmerjati presoje in strateško načrtovanje na ravni lokacije in prispevati k njim. To je primer karte občutljivosti z več vrstami, ki dokazuje, da se različne skupine lahko ocenijo s samo enim orodjem.

Karta regijo razvršča v štiri kategorije z visokim, srednjim in morebitnim tveganjem ter kategorijo z nizkim tveganjem/brez podatkov. Vključuje karto ranljivosti za ptice, ki temelji na GIS in je sestavljena iz več delnih zemljevidov, vključno z informacijami o pomembnih območjih za ptice in selitvenih poteh. Karte občutljivosti in spremljajoče smernice se pogosto uporabljajo pri odločanju o izbiri lokacij v Flandriji. Nosilci projektov in svetovalna podjetja jih uporabljajo za strateško načrtovanje in kot izhodišče za podrobnejše ocene projekta na ravni lokacije. Lokalni in regionalni organi jih uporabljajo za isti namen in za preverjanje, ali so nosilci projektov in svetovalna podjetja dobro opravili svojo nalogo.

Karta vključuje tudi informacije o netopirjih, vendar se od tematskih zemljevidov za ptice razlikuje po tem, da temelji na določitvi primernega habitata (z uporabo posnetkov iz zraka in terenskega inventarja pokrovnosti tal), ki je bil uporabljen kot kazalnik za prisotnost netopirjev. Vendar je treba opozoriti, da je raven razpoložljivih podatkov o netopirjih veliko nižja kot za ptice. Zato je potrebna večja previdnost pri razlagi napovedi občutljivosti za netopirje.

Vir: Wildlife sensitivity manual (Priročnik za občutljivost v zvezi s prosto živečimi vrstami) <https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/wildlife%20manual%20final.pdf>.

2.3.4(b) Opredelitev „razmnoževališč in počivališč“

Razmnoževališča in počivališča morajo biti strogo zaščitena, saj so ključna za življenjski cikel živali in so bistveni elementi celotnega habitata vrste. Člen 12(1)(d) je zato treba razumeti tako, da je njegov namen zagotavljanje trajne ekološke funkcionalnosti takih območij in krajev ter zagotavljanje, da še naprej ponujajo vse elemente, ki jih žival potrebuje za počitek ali uspešno razmnoževanje. Varstvo velja vse leto, če se ta območja redno uporabljajo.

(2-52) Glede na cilje Direktive je treba razmnoževališča in počivališča strogo varovati, saj so ključna za življenjski cikel živali in so zelo pomembni elementi celotnega habitata vrste⁷⁴, potrebni za zagotovitev njenega preživetja. Njihovo varstvo je neposredno povezano s stanjem ohranjenosti vrste. **Določbo iz člena 12(1)(d) je zato treba razumeti kot namenjeno zaščititi ekološke funkcionalnosti razmnoževališč in počivališč.** Tako člen 12(1)(d) določa, da ta območja in kraji ne smejo biti poškodovani ali uničeni zaradi človekovih dejavnosti, da lahko še naprej zagotavljajo vse tisto, kar je potrebno za počitek določene živali ali uspešno razmnoževanje.

(2-53) V zadevi C-383/09 je generalna pravobranilka J. Kokott „razmnoževališča in počivališča“ razlagala tako, da obsegajo ne le brloge, ampak tudi okoliške habitate. Sodišče je razsodilo, da obveznosti iz člena 12(1)(d) niso bile izpolnjene ne le zaradi neposrednega uničenja brlogov, temveč tudi zaradi postopkov urbanizacije in sprememb v strukturi pridelka na širših območjih⁷⁵.

(2-54) Iz člena 12(1)(d) tako izhaja, da je treba taka razmnoževališča in počivališča zaščititi tudi takrat, kadar se uporabljajo le občasno ali so celo zapuščena⁷⁶, vendar obstaja razmeroma velika verjetnost, da se bodo zadevne vrste na ta razmnoževališča in počivališča vrnile. Če na primer določeno jamo vsako leto za zimsko spanje uporabi več netopirjev (ker se vrsta vsako leto vrne v isto zimsko počivališče), je treba poleti funkcionalnost te jame kot območje za zimsko spanje zaščititi, da jo lahko netopirji pozimi ponovno uporabijo.

(2-55) Opredelitev splošnih meril za razmnoževališča in počivališča je težavna, saj so v Prilogi IV(a) našteje vrste iz več taksonov z več strategijami življenjske zgodovine. Toge opredelitve „razmnoževališč“ in „počivališč“, ki bi veljale za vse taksoni, ni mogoče zagotoviti. Zato je treba pri razlagi pojmov „razmnoževališča“ in „počivališča“ upoštevati to raznolikost, da odraža različne prevladujoče pogoje. Namen naslednjih splošnih opredelitev je zagotoviti nekaj smernic v zvezi s tem, ki temeljijo na predpostavki, da je zadevna območja mogoče opredeliti in razumno razmejiti. Uporabljale naj bi se kot kontrolni seznam elementov, ki jih je treba upoštevati, saj se vsi ti elementi ne uporabljajo za vse vrste. Tukaj je mogoče ugotoviti tudi vrzeli v poznavanju vrst. Spodnji opredelitvi sta podrobno opisani v ločenih oddelkih, čeprav se v praksi pogosto medsebojno povezuje in prekrivata, zato bi ju bilo mogoče obravnavati tudi skupaj.

(2-56) Za namene člena 12 se uporabljajo naslednje opredelitve pojmov.

- Razmnoževališča

Vzreja mladičev je tukaj opredeljena kot parjenje, kotitev mladičev (vključno z odlaganjem jajc) ali ustvarjanje potomcev v primeru nespolnega razmnoževanja. Razmnoževališče je tukaj opredeljeno kot tista območja, ki so potrebna za parjenje in kotitev, zajema pa tudi okolico gnezda ali območja kotitve, pri čemer so potomci od teh območij odvisni. Pri nekaterih vrstah razmnoževališče zajema tudi povezane strukture, potrebne za ozemeljsko opredelitev in obrambo. Pri vrstah, ki se razmnožujejo nespolno, je razmnoževališče opredeljeno kot območje, potrebno za ustvarjanje potomcev. Razmnoževališča, ki se redno uporabljajo v času enega leta ali v večletnem obdobju, morajo biti zaščitena, tudi če niso zasedena.

Razmnoževališče tako lahko vključuje območja, potrebna za:

1. dvorjenje;

⁷⁴ Člen 1(f) opredeljuje „habitat vrste“ zgolj kot „okolje, ki ga opredeljujejo posebni abiotski in biotski dejavniki in v katerem živi vrsta v katerem koli stadiju svojega razvoja“.

⁷⁵ Sodba z dne 9. junija 2011, Evropska komisija proti Francoski republiki, zadeva C-383/09, ECLI:EU:C:2011:369.

⁷⁶ V še nerešeni zadevi C-477/19 se bo Sodišče Evropske unije izreklo o vprašanju, ali je treba pojem „počivališče“ v smislu člena 12(1)(d) direktive o habitatih razlagati tako, da vključuje tudi nekdanja počivališča, ki so bila že opuščena.

2. parjenje;
3. gradnjo gnezda ali izbiro kraja za odlaganje jajc ali kotitev;
4. prostore, ki se uporabljajo za kotitev ali odlaganje jajc ali ustvarjanje potomcev v primeru nespolnega razmnoževanja;
5. kraje za razvoj in izvalitev jajc;
6. gnezdišča ali mesta kotitve, če jih zasedajo mladiči, ki so od tega območja odvisni; ter
7. širše habitate, ki pripomorejo k uspešnosti razmnoževanja, vključno z območji za hranjenje.

- Počivališča

Počivališča so tukaj opredeljena kot območja, potrebna za preživetje živali ali skupine živali v nedejavni fazi. Pri sesilnih vrstah je počivališče opredeljeno kot območje pritrditve. Počivališča obsegajo strukture, ki so jih ustvarile živali kot prostor za počivanje, kot so počivališča, brlogi ali skrivališča. Počivališča, ki se redno uporabljajo v času enega leta ali v večletnem obdobju, morajo biti zaščitena, tudi če niso zasedena.

Počivališča, ki so bistvena za preživetje, lahko vključujejo eno ali več struktur in značilnosti habitata, ki so potrebne za:

1. termoregulacijo, npr. *Lacerta agilis* (siva kuščarica);
2. počitek, spanje ali okrevanje, npr. počivališče vrste *Nyctalus leisleri* (gozdni mračnik);
3. skrivanje, zaščito ali zatočišče, npr. brlogi pajka vrste *Macrothele calpeiana*; ter
4. zimsko spanje, npr. jame netopirjev in skrivališča vrste *Muscardinus avellanarius* (podlesek).

(2-57) **Pravilno izvajanje člena 12(1)(d) zahteva dobro poznavanje ekologije** (biologije, habitatov, velikosti, razširjenosti in dinamike populacije) in obnašanja vrste (življenjski cikel, organizacija, interakcija znotraj vrste in med vrstami).

Primeri razmnoževališč in počivališč

	Razmnoževališče	Počivališče
<i>Triturus cristatus</i> (veliki severni pupek)	Ribnik, ki se uporablja za parjenje, ima ločena moška ozemlja, na katerih potekata dvorjenje in parjenje. Jajčeca se odložijo posamično na vzniklih rastlinah in se razvijejo v 12 do 18 dneh. Mlade ličinke se preobrazijo in prosto plavajo. Ribnik je torej razmnoževališče.	<i>T. cristatus</i> med kopensko fazo življenja uporablja zatočišča, kot so kamni, drevesna počivališča in hlodi, kamor se skrije čez dan. Podobna zatočišča se uporabljajo za obdobja zimskega spanja (v hladnih regijah) ali poletnega mirovanja (v vročih regijah). Odrasle živali in ličinke v vodni fazi življenja kot zatočišče uporabljajo podvodno in vzniklo vegetacijo. <i>T. cristatus</i> se razširi v sosednje mlake. Zdrave populacije vrste <i>T. cristatus</i> uporabljajo niz mlak in se med njimi premikajo, pri tem pa se razširjajo po ustreznem povezovalnem kopenskem habitatu. Posamezni osebkii se lahko gibljejo približno 1 km od svoje rojstne mlake. Počivališča vrste <i>T. cristatus</i> so tako ribniki, v katerih živijo, in sosednji kopenski habitat, ki jim nudi podporo v kopenski fazi življenjskega cikla.
<i>Nyctalus leisleri</i> (gozdni mračnik)	Samci v času razmnoževanja živijo ločeno od samic. Samci jeseni vzpostavijo območja parjenja v drevesnih	<u>Za prezimovanje</u> <i>N. leisleri</i> je predvsem drevesni netopir, ki pozimi preide

	duplinah. Parjenje poteka pozno jeseni, samice pa oploditev samo odložijo do pomladi. Mladiči se skotijo v porodnem počivališču in so odvisni od matere, dokler jih ta poleti ne odstavi. Območja razmnoževanja in porodna počivališča so zato razmnoževališča. Ta stroga uporaba opredelitve pa izvzema počivališča za zimsko spanje, ki so zajeta med „počivališči“ iz člena 12(1)(d).	v zimsko spanje. Pozimi počivajo v drevesnih duplinah, zgradbah ter občasno v jamah in predorih, ki zagotavljajo primerno mikroklimo. Uporabljajo tudi izdelana počivališča v škatlah. Drevesna počivališča so bila najdena v parkih in urbanih območjih ter gozdovih listavcev in iglavcev. Ta počivališča morajo biti na kraju, kjer pride do razmeroma malo ali nič vznemirjanja, saj netopirji, ki se zdramijo iz stanja odrevenelosti, porabljajo dragocene zaloge energije, ki jih pozimi ni mogoče nadomestiti. Dnevna počivališča v aktivnem obdobju (spomladi) so prav tako bistvena za vse vrste netopirjev, ki potrebujejo območja z malo ali nič vznemirjanja podnevi, tudi v tem primeru v razpokah in odprtinah starih dreves in zgradb. Odvisno od tega, kje se nahaja kolonija, lahko ta izmenično uporablja več poletnih počivališč, od katerih se lahko večja uporabljajo kot porodna počivališča, medtem ko samci postanejo samotarji ali pa živijo v majhnih skupinah. <u>Med selitvijo</u> Znano je, da se <i>N. leisleri</i> seli med nekaterimi evropskimi območji razširjenosti: osebki, ki so bili obročkani v Nemčiji, so bili odkriti med prezimovanjem v Franciji in Švici (nacionalno poročilo za leto 2003⁷⁷). Natančni vzorci selitev niso znani. Vendar se zdi, da so druge populacije bolj sedentarne in so njihova porodna počivališča in prezimovališča na isti lokaciji. Počivališča, ki jih uporablja <i>N. leisleri</i> za dnevni počitek in za zimsko spanje, so počivališča.
--	--	---

	Razmnoževališče	Počivališče
<i>Maculinea arion</i> (veliki mravljiščar)	<i>M. arion</i> za dokončanje svojega razvojnega cikla potrebuje območje, kjer raste rastlina za hrano njegovih ličink (vrste <i>Thymus</i>) ter gostitelja za ličinke in vir hrane (mravljišča mravlje vrste <i>Myrmica</i>). Jajčeca odložijo v popek cveta rastline vrste <i>Thymus</i>, kjer se ličinke hranijo in razvijajo. Ličinke v določeni fazi padejo z rastline, nato pa morajo pritegniti pozornost mravelj, da jih poberejo in odnesejo v mravljišče. Ličinka svoj razvoj nadaljuje v mravljišču, pri tem pa se prehranjuje z ličinkami mravelj. Pupacija poteka v mravljišču, v odrasle osebk pa se preobrazijo v začetku poletja. Razmnoževališče vrste <i>M. arion</i> je območje z rastlinami vrste <i>Thymus</i> v bližini kraja, kjer se preobrazijo v odrasle osebk, in mravljišča vrste <i>Myrmica</i>, kjer se razvijajo ličinke in bube.	Ta vrsta nima jasno opredeljenih počivališč, razen tistih, ki so potrebna za razvoj ličink in pupacijo. Te življenjske faze so zajete v opredelitvi razmnoževališča v stolpcu na levi.

77 http://www.eurobats.org/sites/default/files/documents/pdf/National_Reports/Inf.MoP7_20-National%20Implementation%20Report%20of%20Germany.pdf.

Osmoderma eremita (puščavnik)	Počivališče in razmnoževališče sta pri hroščih vrste <i>O. eremita</i> enaka. Ta lesna vrsta večino svojega življenja preživi v razpadajočih votlinah dozorelih listavcev, običajno vrste <i>Quercus</i>. Velik delež osebkov ne zapusti rojstnega drevesa. Parjenje poteka znotraj substrata, jajčeca pa se odložijo globoko v substrat. Razvoj od jajčeca do hrošča traja več let. Buba se razvije jeseni; v odrasle osebkke se preobrazijo pozno spomladi ali v začetku poletja. Vrsta dozorelih, strohnelih in votlih listavcev, običajno vrste <i>Quercus</i>, ki jo vrsta uporablja, je za vrsto <i>O. eremita</i> počivališče.
--------------------------------------	--

(2-58) Primer vrste *Triturus cristatus* (glej okvir zgoraj) ponazarja, da se pri nekaterih vrstah, ki imajo **majhna domača območja razširjenosti**, razmnoževališča in počivališča lahko prekrivajo. V takih primerih je pomembno zaščititi funkcionalno uspešno in usklajeno območje za vrsto, ki vključuje počivališča in razmnoževališča ter druga območja, ki se štejejo za potrebna za ohranitev ekološke funkcionalnosti razmnoževališča in/ali počivališča. Opredelitev „lokalne“ populacije take vrste bi lahko imela koristno vlogo pri opredelitvi takega območja.

(2-59) Razmisliti je treba tudi o tem, kako v okviru člena 12 ravnati z vrstami z **velikimi območji razširjenosti**. Poseben problem, ki ga predstavljajo vrste z velikimi območji razširjenosti, je v členu 4(1) Direktive že priznan. V tem primeru je morda priporočljivo omejiti opredelitev razmnoževališča in počivališča na kraj, ki ga je mogoče jasno razmejiti: npr. počivališča za netopirje, prezimovališča za medvede ali brlogi za vidre ali druga območja, ki se lahko jasno opredelijo kot pomembna za razmnoževanje ali počitek.

(2-60) V zadevi *Caretta caretta* Sodišče razmnoževališč in počivališč za vrste ni opredelilo in je uporabilo pristop za vsak primer posebej oziroma za vsako vrsto posebej. Sodišče je v obravnavani zadevi poudarilo pomen zaliva Laganas kot „pomembne regije za razmnoževanje zaščitene vrste *Caretta caretta*“⁷⁸. Na tem območju so bili značilni fizični in biološki dejavniki, ki so bistveni za razmnoževanje vrste (morsko območje in plaže z gnezdišči). Splošno opredelitev „razmnoževališč“ in „počivališč“ je težko določiti zaradi številnih razlik v ekoloških značilnostih vrst. Upoštevati je treba najnovejša dognanja o ekologiji in vedenju vrst.

2.3.4(c) Pojem „poškodovanja“

Poškodovanje se lahko opredeli kot fizična degradacija, ki vpliva na razmnoževališče ali počivališče. V nasprotju z uničenjem lahko do takšne degradacije pride tudi počasi in postopno ter se tako zmanjša funkcionalnost območja ali kraja. Člen 12(1)(d) se uporablja, če je mogoče določiti jasno vzročno povezavo med eno ali več dejavnostmi, ki jih povzroči človek, in poškodovanjem razmnoževališča ali počivališča.

(2-61) Niti člen 12(1)(d) niti člen 1 direktive o habitatih ne vsebujeta opredelitve pojma „poškodovanje“, čeprav je ta pojem prisoten tudi v drugih določbah Direktive (npr. v členu 6(2)).

(2-62) Poškodovanje se na splošno lahko opredeli kot fizična degradacija, ki vpliva na habitat (v tem primeru razmnoževališče ali počivališče). V nasprotju z uničenjem **lahko do degradacije pride tudi počasi in se funkcionalnost območja ali kraja zmanjša postopno**. Poškodovanje torej ne vodi nujno v takojšnjo izgubo funkcionalnosti območja ali kraja. Vendar pa bi negativno vplivalo na funkcionalnost v smislu kakovosti ali količine prisotnih ekoloških elementov in bi lahko sčasoma povzročilo njegovo popolno izgubo.

⁷⁸ Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zadeva C-103/00, točka 27.

Zaradi velike raznolikosti vrst, navedenih v Prilogi IV(a), je treba oceno poškodovanja določenega razmnoževališča ali počivališča opraviti za vsak primer posebej.

(2-63) Če želimo opredeliti vzroke, ki vodijo do poškodovanja ali celo izgube funkcionalnosti razmnoževališča ali počivališča, in se jim izogniti, je pomembno vzpostaviti jasno **vzročno povezavo** med eno ali več dejavnostmi, ki jih povzroči človek, in poškodovanjem ali uničenjem razmnoževališča ali počivališča. Očitno je, da se lahko vzroki za poškodovanje nahajajo znotraj zadevnega razmnoževališča ali počivališča ali zunaj njega, morda pa celo tudi na določeni razdalji od njega. Takšne vzroke in dejavnosti je treba nato nadzorovati tako, da se je mogoče izogniti poškodovanju in uničenju. Samo jasen pregled vzrokov organom omogoča ustrezno ukrepanje, da se izognejo nadaljnjemu ali prihodnjemu poškodovanju in uničenju.

(2-64) Zato lahko toleranca dejavnosti, ki neposredno ali posredno uničujejo ali škodujejo habitatu zavarovanih vrst, pomeni kršitev člena 12(1), kot se je Sodišče izreklo v zadevi C-340/10. V obravnavani zadevi je Sodišče sklenilo, da so čezmerno črpanje vode in druge škodljive dejavnosti v bližini jezera Paralimni lahko znatno negativno vplivale na habitat ciprske belouške in na ohranitev te vrste, zlasti v sušnih letih. S tem, ko je to vrsto dejavnosti dopustil, Ciper ni izpolnil svojih obveznosti v skladu s členom 12(1).

(2-65) Za opredelitev meja, do katerih je mogoče nekaj šteti za „poškodovanje“, je nepogrešljiva analiza člena 12(1)(d) kot celote. Namen člena 12 je uvesti sistem strogega varstva vrst iz Priloge IV(a). Izrecna zaščita razmnoževališč in počivališč poleg varstva vrste kot take, brez opredelitve „namernosti“, izkazuje pomen, ki ga Direktiva priznava tem območjem. Ta posebna zaščita pred poškodovanjem ali uničenjem razmnoževališč in počivališč je očitno povezana z bistveno funkcijo teh območij, ki morajo še naprej zagotavljati vse elemente, ki jih določena žival (ali skupina živali) potrebuje za razmnoževanje ali počitek.

(2-66) Primeri dejavnosti, ki lahko povzročijo **poškodovanje** v skladu s členom 12(1)(d):

- **zapolnjevanje** delov **drstitvenih območij** za velike severne pupke (*Triturus cristatus*) ali druge strogo zavarovane dvoživke, s čimer se zmanjša njihova (skupna) funkcija razmnoževališča;
- **poškodovanje** funkcije delov **brloga hrčka** kot razmnoževališča in počivališča zaradi globokega oranja;
- **gradbena dela** vzdolž odseka **reke**, ki je počivališče in razmnoževališče atlantskega jesetra (*Acipenser sturio*) ali drugih strogo zavarovanih rib;
- **izsuševanje površin** ali druge dejavnosti, ki povzročajo spremembe v hidrologiji in ki resno ogrožajo ekološke značilnosti habitata in vplivajo na populacijo vrste *Natrix natrix cypriaca* (ciprska belouška, glej oddelek 2.33);
- **sečnja/odstranitev odmrlih ali odmirajočih dreves**, ki so pomembni habitati za nekatere strogo zaščitene vrste lesnih hroščev⁷⁹ (*Buprestis splendens*, *Cucujus cinnaberinus*, *Phryganophilus ruficollis* in *Pytho kolwensis*);
- gradnja hiš, letovišč, cest in druge **infrastrukture** ter **svetlobno onesnaževanje** ali **ribolovne** dejavnosti na območjih razmnoževanja glavate karete (*Caretta caretta*) ali blizu njih⁸⁰.

79 Sodba z dne 17. aprila 2018, Evropska komisija proti Republiki Poljski, zadeva C-441/17, ECLI:EU:C:2018:255, točke 233–236.

80 Sodba z dne 10. novembra 2016, Evropska komisija proti Helenski republiki, zadeva C-504/14, ECLI:EU:C:2016:847, točki 160 in 114.

18 – Primer dobre prakse: strateški program za donavskega jesetra

Jesetri so pomemben del naravne dediščine Podonavja in Črnega morja. So **odlični kazalniki dobre kakovosti vode in habitata**. Od šestih vrst jesetrov so danes štiri kritično ogrožene, ena velja za ranljivo, ena pa je izumrla. Vse so **zdaj zaščitene na podlagi direktive EU o habitatih**.

Junija 2011 je bila v Strategiji EU za Podonavje kot eden od ciljev (cilj PA6) določena „*zagotovitev za preživetje sposobne populacije jesetrov in drugih domorodnih vrst rib v Donavi do leta 2020*“. Leto kasneje, januarja 2012, je bila ustanovljena **delovna skupina za zaščito donavskih jesetrov**, ki naj bi določila skupno pot k dosegu tega cilja. V skupini so bili zbrani strokovnjaki za jesetre, delegati nevladnih organizacij ter predstavniki Mednarodne komisije za varstvo reke Donave (ICPDR), strategije za Podonavje in nacionalnih vlad.

Eden od prvih ukrepov delovne skupine je bil priprava programa Jeseter 2020, ki naj bi zagotovil okvir za usklajeno delovanje. Za izvajanje programa sta bila potrebna zaveza in kompleksno sodelovanje med vlada, odločevalci, lokalnimi skupnostmi, deležniki, znanstveniki in nevladnimi organizacijami.

Eno od očitnih sredstev za uresničitev ukrepov, predlaganih v programu Jeseter 2020, je načrt upravljanja Podonavja in njegov skupni program ukrepov. V drugem osnutku načrta upravljanja Podonavja, ki je bil posodobljen leta 2015, je bilo med vizijami in cilji upravljanja določeno, „*da antropogene ovire in pomanjkljivosti habitatov ne ovirajo več migracij in drstenja rib – jesetrovke in druge opredeljene selitvene vrste lahko dostopajo do reke Donave in ustreznih pritokov. Jesetrovke in druge opredeljene selitvene vrste so predstavljene s samozadostnimi populacijami v Podonavju glede na njihovo zgodovinsko porazdelitev*“.

Med opredeljenimi ukrepi, ki jih je treba izvesti za doseg tega cilja upravljanja, so:

- določitev števila in lokacije pripomočkov za migracije rib in drugih ukrepov za doseg/izboljšanje kontinuitete toka, kar do leta 2021 izvede vsaka posamezna država;
- določitev lokacije in obsega ukrepov za izboljšanje rečne morfologije z obnavljanjem, ohranjanjem in izboljšavami, kar do leta 2021 izvede vsaka posamezna država;
- izogibanje novim oviram za migracije rib, ki jih predstavljajo novi infrastrukturni projekti; neizogibne nove ovire morajo vključevati potrebne ublažitvene ukrepe, kot so pripomočki za migracije rib ali drugi primerni ukrepi, ki so že vključeni v zasnovo projektov;
- zapolnitev vrzeli v znanju, ki so povezane z možnostjo, da jesetri in druge določene selitvene vrste migrirajo gorvodno in dolvodno prek jezov Đerdap I in II, vključno z raziskavami habitatov;
- če bodo rezultati teh raziskav pozitivni, bi bilo treba izvesti ustrezne ukrepe ter študijo izvedljivosti za jez Gabčíkovo in zgornjo Donavo.

Skladno z načrtom upravljanja Podonavja naj bi bilo v Podonavju do leta 2021 zgrajenih **140 pripomočkov za migracijo rib** (od prvega načrta za upravljanje Podonavja jih je bilo 120 že zgrajenih). Ti naj bi z najboljšimi razpoložljivimi tehnikami zagotovili migracije vseh vrst rib, vključno z jesetri, in vseh starostnih razredov. **Za obnovo prekinjenih kontinuitet toka bo po letu 2021 predvidoma izvedenih približno 330 nadaljnjih ukrepov** (člen 4(4) okvirne direktive o vodah). <http://www.dstf.eu>.

2.3.4(d) Ukrepi za zagotavljanje stalne ekološke funkcionalnosti razmnoževališč ali počivališč

Ukrepi, ki zagotavljajo nadaljnjo ekološko funkcionalnost razmnoževališča ali počivališča v primeru projektov in dejavnosti, ki bi lahko vplivali na taka območja ali kraje, morajo imeti značaj ublažitvenih ukrepov (tj. ukrepov za zmanjšanje ali celo odpravo

negativnega vpliva). Vključujejo lahko tudi ukrepe za aktivno izboljšanje ali upravljanje določenega razmnoževališča ali počivališča na način, da ta nikoli ne trpi zaradi zmanjšanja ali izgube ekološke funkcionalnosti. Dokler je ta predpogoj izpolnjen ter pristojni organi nadzorujejo in spremljajo te postopke, uporaba člena 16 ni potrebna.

(2-67) **Ukrepi, ki se uporabljajo za zagotavljanje stalne ekološke funkcionalnosti** (v nadaljnjem besedilu: ukrepi SEF), **so preventivni ukrepi, namenjeni zmanjšanju ali celo odpravi negativnega vpliva dejavnosti na razmnoževališča ali počivališča** zavarovanih vrst. Lahko pa to tudi presegajo in vključujejo ukrepe, ki **dejavno izboljšujejo** določeno razmnoževališče ali počivališče, tako da nikoli ne utrpi zmanjšanja ali izgube ekološke funkcionalnosti. To bi lahko na primer vključevalo razširitev območja ali ustvarjanje novih habitatov v razmnoževališču ali počivališču oziroma v neposredni funkcionalni povezavi z njim, da se ohrani njegova funkcionalnost. Ohranjanje ali izboljšanje ekološke funkcionalnosti, povezane s takšnimi ukrepi za zadevne vrste, bi bilo seveda treba jasno dokazati.

(2-68) Ti ukrepi se lahko uporabijo le v primerih, ko je vzpostavljen sistem izdaje dovoljenj ali načrtovanja s formalnimi postopki in kadar lahko pristojni organi ocenijo, ali so ukrepi, sprejeti za ohranitev funkcionalnosti „razmnoževanja“ ali „počivanja“ določenega območja, zadostni. Ukrepi SEF so lahko ena od možnosti, če lahko dejavnost vpliva le na dele razmnoževališča ali počivališča. Če bo razmnoževališče ali počivališče zaradi ukrepov SEF še vedno vsaj enako veliko (ali večje) in bo ohranilo enako (ali boljšo) kakovost zadevne vrste, se delovanje, kakovost ali celovitost območja ne bodo poslabšali. Bistveno je, da se ohrani ali izboljša stalna ekološka funkcionalnost območja. Zato je pomembno spremljanje učinkovitosti ukrepov SEF.

(2-69) Če predlagani ukrepi (ki jih predlaga npr. nosilec projekta v okviru projekta) ne zagotavljajo stalne ekološke funkcionalnosti območja, se v skladu s previdnostnim načelom ne bi smeli šteti za skladne s členom 12(1)(d). Za upoštevanje člena 12(1)(d) **mora obstajati visoka stopnja gotovosti, da ukrepi zadostujejo za preprečitev vsakršnega poškodovanja ali uničenja**, ukrepi pa morajo biti dejansko vzpostavljeni v ustreznem času in obliki, da se prepreči vsakršno poškodovanje ali uničenje. Oceno verjetnosti uspeha je treba opraviti na podlagi objektivnih informacij ter glede na značilnosti in posebne okoljske razmere zadevnega območja.

(2-70) Ustrezni ukrepi SEF, ki zagotavljajo, da se delovanje, kakovost ali celovitost območja ne bodo poslabšali, bodo na splošno pozitivno vplivali na varstvo zadevnih vrst.

(2-71) Ukrepi SEF bi lahko bili sestavni del specifikacij dejavnosti ali projekta; lahko so tudi del preventivnih ukrepov v okviru strogega sistema varstva, s čimer se zagotovi skladnost s členom 12(1)(d).

(2-72) Na podlagi opredelitve razmnoževališč in počivališč (glej oddelek 2.3.4b)) se zdi zgoraj opisani pristop še posebej pomemben pri ravnanju z živalmi z majhnimi domačimi območji razširjenosti, pri čemer so razmnoževališča ali počivališča opredeljena kot „funkcionalne enote“ (tj. uporablja se širši pristop). V zvezi s tem je treba poudariti, da mora država članica dosledno opredeliti razmnoževališča in počivališča za določeno vrsto ter posledično zagotoviti njihovo varstvo na svojem ozemlju.

(2-73) **Ukrepi SEF se razlikujejo od izravnalnih ukrepov v strogem pomenu besede** (vključno z izravnalnimi ukrepi v skladu s členom 6(4) direktive o habitatih). Namen izravnalnih ukrepov je izravnati specifične negativne učinke na vrsto, kar pomeni, da je prišlo do poškodovanja ali uničenja razmnoževališča ali počivališča. To ne velja za ukrepe SEF, ki zagotavljajo, da po opravljeni dejavnosti stalna ekološka funkcionalnost razmnoževališča ali počivališča ostane v celoti nepoškodovana (z vidika količine in kakovosti). Kadar pride do poškodovanja ali uničenja razmnoževališča ali počivališča, je vedno potrebno odstopanje od člena 16, če so izpolnjeni z njim določeni pogoji. Oddelek 3.2.3 b) obravnava uporabo izravnalnih ukrepov v skladu s členom 16.

2.3.5 Posedovanje, prevoz in prodaja ali izmenjava osebkov, vzeti iz narave, in njihovo ponujanje za prodajo ali izmenjavo

Prepovedi iz člena 12(2) se uporabljajo za vse življenjske faze vrst iz Priloge IV(a).

(2-74) Za vrste iz Priloge IV(a) člen 12(2) določa, da „za te vrste države članice prepovejo posedovanje, prevoz in prodajo ali izmenjavo osebkov, vzeti iz narave, in njihovo ponujanje za prodajo ali izmenjavo, razen za osebkove, ki so bili zakonito vzeti iz narave pred začetkom izvajanja te direktive.“ Člen 12(3) določa, da se prepovedi iz člena 12(1), točki (a) in (b), ter člena 12(2) uporabljajo za vse življenjske faze vrst iz Priloge IV(a).

2.3.6 Sistem spremljanja naključnega ujetja in ubitja vrst iz Priloge IV(a)

Člen 12(4) od držav članic zahteva, da vzpostavijo sistem za spremljanje naključnega ujetja in ubitja ter po potrebi nadaljujejo z raziskavami ali potrebnimi ohranitvenimi ukrepi, da se zagotovi, da naključno ujetje in ubitje nimata znatnega škodljivega vpliva na zadevno vrsto.

(2-75) Člen 12(4) zahteva vzpostavitev sistema za spremljanje naključnega ujetja in ubitja živalskih vrst iz Priloge IV(a). **Sistem spremljanja mora biti dovolj trden, da lahko pridobi zanesljive podatke o vplivu vseh dejavnosti, ki bi lahko povzročile tveganje naključnega ujetja in ubitja zadevnih vrst.** Zbrane informacije morajo zagotoviti zanesljivo oceno naključnega ujetja in ubitja, ki lahko skupaj z rezultati spremljanja stanja ohranjenosti vrst privede do informirane odločitve o tem, ali so ohranitveni ukrepi potrebni za zagotovitev, da ni znatnega negativnega vpliva na zadevne vrste.

Primeri vključujejo spremljanje prilova kitov in delfinov ali morskih želv v ribolovno orodje ali njihovega ubitja zaradi udarcev plovil, spremljanje smrti netopirjev v okolici vetrnih turbin ali spremljanje povoženja živali (npr. dvoživk med spomladanskimi migracijami). Sodišče je v zadevi C-308/08 obravnavalo vprašanje izvajanja člena 12(4) v zvezi z iberskim risom (*Lynx pardinus*) v Andaluziji in ugotovilo obstoj sistema za spremljanje naključnega ubitja iberskega risa v povezavi s cestnim prometom (glej spodnji okvir).

19 – Primer dobre prakse: posodobitev ceste čez ozemlje iberskega risa

Iberski ris (*Lynx pardinus*) je najbolj ogrožena vrsta mačke na svetu. Hrani se skoraj izključno z divjimi kuncji, zato je ta vrsta zaradi svojih omejenih ekoloških zahtev še bolj ranljiva. Iberski ris je ogrožen zaradi kombinacije nevarnosti: upad prehranske osnove (epidemije kot miksomatoza in hemoragična bolezen, ki so skozi leta prizadele populacije kuncev), trčenje z vozili (zaradi razdrobljenosti njihovega habitata ob več državnih cestah), izguba in degradacija habitatov (nadaljnji razvoj infrastrukture, kot so ceste, jezovi, železnice in druge človekove dejavnosti) ter nezakonito ubitje (vrsta se je skozi zgodovino štela tako za privlačno lovsko trofejo kot za škodljivca). Do preloma 21. stoletja je bil iberski ris na robu izumrtja, saj je v dveh izoliranih podpopulacijah v Andaluziji (Španija) in delih Portugalske preživel le približno 100 osebkov. Do leta 2019 se je to število povečalo na več kot 600 odraslih osebkov v osmih podpopulacijah, katerih povezanost je tudi v porastu.

Evropska unija je v okviru programa LIFE močno podprla obnovitev te vrste, zato se je njena populacija v zadnjem desetletju znatno izboljšala. V okviru projekta LIFE Iberlince⁸¹ so španski organi razvili vrsto ukrepov, katerih cilj je izboljšati povezanost med različnimi jedri populacije in za 30 % zmanjšati umrljivost iberskega risa, povezano s trčenjem z vozili. Ukrepi, ki so se izvajali v zvezi s tem, so vključevali gradnjo in prilagoditev posebnih infrastruktur za zagotavljanje

⁸¹ <http://www.iberlince.eu/index.php/esp/>.

varnega prehajanja živalskih vrst, ciljno usmerjeno ograjevanje, označevanje in določitev omejitev hitrosti. V okviru tega projekta LIFE je za spodbujanje izvajanja ukrepov za zmanjšanje nevarnosti trčenja z vozili špansko ministrstvo za javna dela in promet, ki je pristojni organ za varnost v cestnem prometu, postalo pridružen upravičenec. Morda bodo potrebna nadaljnja prizadevanja in ukrepi za zagotovitev, da se naključno ubitje zaradi trčenja v cestnem prometu in drugi vzroki za nenaravno umrljivost ustrezno obravnavajo ter da se preprečijo znatni vplivi na populacijo iberskega risa.

20 – Primer dobre prakse: projekt LIFE SAFE CROSSING – preprečevanje trčenja živali z vozili

Cilj projekta LIFE SAFE-CROSSING je izvajanje ukrepov za zmanjšanje vpliva prometa na nekatere prednostne vrste v štirih evropskih državah: apeninski rjavi medved (*Ursus arctos marsicanus*) in volk (*Canis lupus*) v Italiji, iberski ris (*Lynx pardinus*) v Španiji ter rjavi medved (*Ursus arctos*) v Grčiji in Romuniji.

Te vrste resno ogroža cestna infrastruktura, in sicer tako v obliki neposredne umrljivosti kot tudi učinka pregrad. Za ublažitev teh učinkov se bomo oprli na izkušnje, pridobljene v prejšnjem projektu LIFE STRADE v okviru projekta LIFE, v okviru katerega so bila v osrednji Italiji na 17 lokacijah uspešno nameščena inovativna orodja za preprečevanje trčenja živali z vozili. Ugotovljeno je bilo tudi, da je eden glavnih vzrokov za povoženje živali nizka raven ozaveščenosti in pozornosti voznikov v zvezi s tveganjem trčenja s prostoživečimi vrstami.

Cilji projekta LIFE SAFE-CROSSING so zato naslednji:

- prikazati uporabo inovativnih [sistemov za preprečevanje trčenja živali z vozili](#) (AVC PS);
- zmanjšati nevarnost trčenja v cestnem prometu s ciljno vrsto;
- izboljšati povezanost in spodbujati premike ciljnih populacij;
- povečati pozornost voznikov na območjih v okviru projekta glede nevarnosti trčenja s ciljnim vrstami.

Projekt vključuje 13 partnerjev: nevladne organizacije, zasebna podjetja in javne organe. Sodelovanje province Terni bo zagotovilo prenos strokovnega znanja iz okvira projekta LIFE STRADE na nova območja.

Območje projekta SAFE-CROSSING vključuje 29 območij Natura 2000 (območij, pomembnih za Skupnost). Z zmanjšanjem neposredne umrljivosti in razdrobljenosti zaradi cest bo projekt prispeval k izboljšanju biotske raznovrstnosti na območjih Natura 2000 ter k povezanosti med območji. Standardizacija metod in praks ter dejavnosti razširjanja bodo spodbujale posnemanje najboljših praks na drugih področjih. Intenzivna prizadevanja za ozaveščanje v času trajanja projekta bodo tudi povečala poznavanje lokalnih skupnosti in turistov o omrežju Natura 2000.

<https://life.safe-crossing.eu/>.

(<http://www.lifestrade.it/index.php/en/>) (LIFE11BIO/IT/072),

(2-76) **Sistematično spremljanje in zbiranje zanesljivih podatkov** o naključnem ujetju in ubitju sta bistvena predpogoja za izvajanje učinkovitih ohranitvenih ukrepov. Kar zadeva prilov v ribolovnem orodju, se lahko sistem spremljanja na primer opira na podatke, ki jih države članice zberejo v okviru zbiranja podatkov o ribištvu⁸². Uredba (EU) 2017/1004 določa pravila za zbiranje, upravljanje in uporabo bioloških, okoljskih, tehničnih in socialno-ekonomskih podatkov v zvezi z ribiškim sektorjem, kar prispeva k uresničevanju ciljev skupne ribiške politike in okoljske zakonodaje. Sodobne tehnologije nadzora, kot so orodja za elektronsko daljinsko spremljanje, ki vključujejo

⁸² Uredba (EU) 2017/1004 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. maja 2017 o vzpostavitvi okvira Unije za zbiranje, upravljanje in uporabo podatkov v ribiškem sektorju in podporo znanstvenemu svetovanju v zvezi s skupno ribiško politiko ter razveljavitvi Uredbe Sveta (ES) št. 199/2008 (<https://op.europa.eu/sl/publication-detail/-/publication/dd3dc59f-557f-11e7-a5ca-01aa75ed71a1>).

sistem televizije zaprtega kroga in senzorje, imajo velik potencial. Nedavni razvoj na področju umetne inteligence lahko olajša samodejno pregledovanje velikih količin podatkov elektronskega daljinskega spremljanja. Taka orodja za nadzor so stroškovno učinkovita in izvedljiva ter organom lahko služijo za spremljanje in upoštevanje naključnega ujetja občutljivih vrst. Takšna orodja za elektronsko daljinsko spremljanje se po vsem svetu vse bolj uporabljajo kot rešitev za različna vprašanja nadzora ribištva v primerih, kadar je potrebno stroškovno učinkovito stalno spremljanje za zbiranje podatkov ter za namene nadzora in izvrševanja.

Države članice morajo pripraviti nacionalne delovne načrte v skladu z večletnim programom EU za zbiranje podatkov. Ta program za obdobje 2020–2021 je bil sprejet z Delegiranim sklepom Komisije (EU) 2019/910 in Izvedbenim sklepom Komisije (EU) 2019/909. Program vključuje obveznost zbiranja podatkov o naključnem ujetju vseh ptic, sesalcev, plazilcev in rib, zavarovanih v skladu z zakonodajo Evropske unije in mednarodnimi sporazumi. Podatke je treba zbrati za vse vrste ribolova in plovil, med potovanji znanstvenih opazovalcev na ribolovnih plovilih ali iz ladijskih dnevnikov ribičev samih.

Kadar podatki, zbrani med potovanji opazovalcev, ne zagotavljajo zadostnega vpogleda v naključno ujetje za potrebe končnih uporabnikov, morajo države članice uvesti druge metodologije, na primer uporabo elektronskega daljinskega spremljanja s kamerami na plovilih, ki beležijo vlečenje orodja in ulov. Metode in kakovost zbiranja podatkov morajo biti primerne za predvidene namene ter morajo upoštevati najboljše prakse in ustrezne metodologije, ki jih priporočajo ustrezni znanstveni organi. Zajemati morajo zadosten delež flote, da se lahko zagotovi zanesljiva ocena prilova. Zbiranje podatkov o naključnem ujetju zaščitene in občutljivih vrst v skladu z ustreznimi uredbami in direktivami ter izvajanje ustreznih ohranitvenih ukrepov zahtevata tesno medsektorsko in medinstitucionalno sodelovanje, izvrševanje pravil ter ustrezno podporo ribičem in ribičev.

(2-77) Za vrste z velikimi območji razširjenosti, kot so kiti in delfini, ki se gibljejo po vodah držav članic, je sodelovanje z drugimi državami na naravnem območju razširjenosti bistveno, saj spremljanje in ukrepi zadevajo ribiška plovila iz različnih držav. Zato je koristno poudariti, da so obveznosti iz člena 12 za države članice skupna odgovornost. To stališče je podprto z besedilom zgoraj navedenih določb in nadnacionalnim ciljem Direktive, ki je zavarovati vrste in habitate v interesu Skupnosti na njihovem naravnem območju razširjenosti, ter z obveznostjo lojalnega sodelovanja na podlagi Pogodbe. Čeprav je za izvajanje člena 12 v prvi vrsti odgovorna država članica, ki je gostiteljica vrste, morajo zato druge države članice sodelovati, če je tako sodelovanje potrebno za izpolnjevanje njihovih pravnih obveznosti. To velja tako za spremljanje kot izvajanje ohranitvenih ukrepov.

(2-78) Glede na informacije, zbrane s sistemom spremljanja, morajo države članice po potrebi sprejeti nadaljnje raziskovalne ali ohranitvene ukrepe, **da se zagotovi, da naključno ujetje in ubitje nimata znatnega škodljivega vpliva na zadevno vrsto.** Zato je bistveno tudi, da so na voljo zanesljive informacije o populaciji, območju razširjenosti in stanju ohranjenosti vrste, kar zahteva popolno izvajanje spremljanja, kot to zahteva člen 11 Direktive.

(2-79) Čeprav člen 12(4) ne opredeljuje „znatnega škodljivega vpliva“⁸³, je mogoče razumeti, da to vključuje podrobno preučitev učinka naključnega ujetja in ubitja na stanje podpopulacij in populacij vrst ter nazadnje na doseganje ali ohranjanje ugodnega stanja ohranjenosti. Znatnost vpliva bo treba oceniti za vsak primer posebej ob upoštevanju življenjske zgodovine vrste, obsega in trajanja negativnega vpliva ter stanja

⁸³ Člen 6(3) direktive o habitatih govori o „pomembnem vplivanju“. Smernice o tem so na voljo v dokumentu https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/SL_art_6_guide_jun_2019.pdf.

in trenda ohranjenosti zadevne vrste. Vpliv se na primer lahko šteje za znatnega, če je stanje ohranjenosti vrste neugodno in se število zaradi naključnega ujetja in ubitja dodatno zmanjšuje, zlasti če vpliva na možnosti za obnovitev v prihodnosti. Vpliv je treba oceniti kot znaten tudi, če obstaja stalno in veliko število naključno ujetih in ubitih živali, kar bi lahko vplivalo na podpopulacijo ali lokalno populacijo zadevne vrste. **Če ni podatkov o stanju ohranjenosti in/ali dejanski ravni naključnega ujetja in ubitja, je treba uporabiti previdnostno načelo.**

(2-80) Še ena dejavnost, ki lahko povzroči naključno ubitje strogo zavarovanih morskih vrst, je pomorski promet, zlasti s trčenjem živali z ladjami (udarci plovil). Države članice bi lahko razmislile o številnih preventivnih ukrepih, vključno z zmanjšanjem hitrosti plovil ali preusmeritvijo prometa. Te ukrepe bo treba običajno izvajati v skladu s pravili Mednarodne pomorske organizacije (IMO). Glede na obseg predlaganih ukrepov in njihov vpliv na običajni pomorski promet ter v skladu z Direktivo 2002/59/ES bo to morda treba storiti na podlagi predložitve vloge EU Mednarodni pomorski organizaciji.

(2-81) Nekatere vojaške dejavnosti, zlasti uporaba aktivnih sonarjev v morskem okolju ali odlaganje ali uničenje neeksploziranega streliva, bi lahko povzročile ubitje občutljivih vrst, kot so kiti in delfini. Vojaške dejavnosti niso izvzete iz določb člena 12, zato so mornarice različnih držav članic pripravile politične pobude za uporabo vojaških sonarjev, pri čemer so upoštevale potrebo po čim večjem zmanjšanju možnih vplivov na okolje. Previdnostne cone se lahko na primer določijo tam, kjer je uporaba teh sonarskih dejavnosti omejena. Pri tem je treba spoštovati veljavno mednarodno zakonodajo, ki jo ureja predvsem Konvencija Združenih narodov o pomorskem mednarodnem pravu, vključno s posebnimi določbami v zvezi s posebnimi pravicami in obveznostmi vojnih ladij.

3. ČLEN 16

Besedilo člena 16

1. Če ni druge zadovoljive možnosti in če odstopanje ne škoduje vzdrževanju ugodnega stanja ohranjenosti populacij zadevne vrste na njihovem naravnem območju razširjenosti, države članice lahko odstopijo od določb členov 12, 13, 14 ter 15(a) in (b):

- (a) zaradi varstva prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst in ohranjanja naravnih habitatov;
- (b) da preprečijo resno škodo, zlasti na posevkih, živini, gozdovih, ribištvu in vodi ter drugih vrstah premoženja;
- (c) zaradi interesov zdravja ljudi in javne varnosti ali zaradi drugih razlogov prevladujočega javnega interesa, ki je lahko tudi socialne ali gospodarske narave, in zaradi koristnih posledic bistvenega pomena za okolje;
- (d) zaradi raziskovanja in izobraževanj, zaradi doseljavanja in ponovnega naseljevanja teh vrst ter za to potrebne vzrej[e], vključno z umetnim razmnoževanjem rastlin;
- (e) da pod strogo nadzorovanimi pogoji dovolijo selektiven in omejen odvzem ali zadrževanje nekaterih osebkov vrst, navedenih v Prilogi IV, v omejenem številu, ki ga določijo pristojni nacionalni organi.

2. Države članice vsaki dve leti pošljejo Komisiji poročilo o odstopanjih po odstavku 1 v obliki, ki jo določi odbor. Komisija poda mnenje o teh odstopanjih najkasneje v 12 mesecih od prejema poročila in o tem poroča odboru.

3. V poročilih so navedeni: (a) vrste, za katere veljajo odstopanja, in razlog za odstopanje, skupaj z naravo tveganja, ter, če je primerno, zavrnjene nadomestne možnosti in uporabljeni znanstveni podatki; (b) dovoljena sredstva, naprave ali načini za ujetje ali ubitje osebkov živalskih vrst in razlogi za njihovo uporabo; (c) časovne in krajevne okoliščine, v katerih so taka odstopanja dovoljena; (d) organ, pooblaščen, da preveri, če so zahtevani pogoji izpolnjeni, in jih razglasi za izpolnjene ter odloči, katera sredstva, naprave ali načini se lahko uporabljajo, s kakšnimi omejitvami in katera organizacija jih lahko uporablja ter odgovorne osebe za izpolnitev naloge; (e) uporabljeni nadzorni ukrepi in dobljeni rezultati.

(3-1) Člen 16 Direktive določa možnost odstopanj, vključno s sistemom strogega varstva živalskih vrst, vzpostavljenim v skladu s členom 12.

(3-2) V skladu s členom 16 so možnosti za odstopanje od omejitev in prepovedi v skladu s členom 12 omejene. Odstopanja ne smejo biti utemeljena le glede na splošni cilj Direktive, ampak morajo izpolnjevati tudi tri posebne pogoje (glej točko 3.2).

(3-3) V primeru neizpolnjevanja katerega koli od teh pogojev je odstopanje neveljavno. Zato morajo organi držav članic pred odobritvijo odstopanja skrbno preučiti vse splošne in posebne zahteve.

3.1 Splošni pravni vidiki

3.1.1 Obveznost zagotovitve popolnega, jasnega in natančnega prenosa člena 16

Člen 16 je treba v celoti in formalno prenesti z nesporno zavezujočo močjo. Merila, ki morajo biti izpolnjena, preden se odobri odstopanje, morajo biti povzeta v posebnih nacionalnih določbah. Nacionalni ukrepi za prenos morajo zagotoviti uporabo člena 16 v celoti, brez spreminjanja njegovih izrazov, selektivne uporabe njegovih določb ali dodajanja vrst odstopanj, ki jih Direktiva ne predvideva. Zgolj upravne določbe ne zadostujejo.

(3-4) Prenos člena 16 v nacionalno zakonodajo mora zagotavljati, da pristojni organi izvajajo določbe o odstopanju. Upoštevati je treba, da je Direktiva zavezujoča glede cilja, ki ga je treba doseči, vendar izbiro načina za doseganje tega cilja prepušča državam članicam. Vendar pa je Sodišče določilo omejitve tega manevrskega prostora. Zato mora biti prenos sistema odstopanj na podlagi člena 16 v nacionalno zakonodajo skladen z vsemi temeljnimi pravnimi načeli prava EU in več zahtevami, kot je pojasnjeno v nadaljevanju.

(3-5) V skladu s sodno prakso Sodišča Evropske unije⁸⁴ „**prenos direktive v nacionalno pravo** ne zahteva nujno formalnega in dobesednega prevzema njenih določb v izrecno in natančno določeno pravno normo. Glede na vsebino Direktive lahko v tem primeru zadošča že splošni pravni kontekst, če se z njim dejansko **zagotavlja jasna in natančno opredeljena polna uporaba direktive.**“ Samih upravnih določb, ki jih zaradi njihove narave organi lahko spremenijo in ki nimajo ustrezne objave, ni mogoče šteti za ustrezno izpolnjevanje obveznosti države članice na podlagi PDEU in Direktive⁸⁵.

(3-6) V skladu s tem uporaba zahtev iz člena 16 v praksi ne nadomešča uradnega prenosa. Sodišče je v zadevi C-46/11 potrdilo, da pravilna uporaba določb direktive sama po sebi ne more zagotoviti jasnosti in natančnosti, ki sta potrebni za izpolnitev načela pravne varnosti. Poleg tega **same upravne prakse ni mogoče šteti za izvajanje obveznosti držav članic, da Direktivo⁸⁶ prenesejo v nacionalno pravo.**

(3-7) Prav tako **morajo biti določbe direktiv izvedene neizpodbitno zavezujoče**, določne, natančne in jasne, da bi se zadostilo zahtevam pravne varnosti⁸⁷. Sodišče je bilo v zadevi C-339/87 bolj izrecno in je navedlo, da „morajo biti merila, na podlagi katerih lahko države članice odstopajo od prepovedi, predpisanih z Direktivo, vključena v posebne nacionalne določbe, glede na to, da je natančnost prenosa izrednega pomena v primeru, v katerem je upravljanje dediščine zaupano zadevnim državam članicam na njihovem ozemlju.“ Sodišče je v sodbi z dne 20. oktobra 2005 to sodno prakso uporabilo za direktivo o habitatih in ugotovilo, da „so države članice v okviru [d]irektive [o habitatih], ki določa zapletena in tehnična pravila na področju prava okolja, zlasti dolžne paziti, da je njihova zakonodaja, ki zagotavlja prenos te direktive, jasna in natančno opredeljena“⁸⁸.

⁸⁴ Glej sodbo z dne 28. februarja 1991, Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-131/88, ECLI:EU:C:1991:87.

⁸⁵ Za primer glej: Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-315/98, točka 10.

⁸⁶ Sodba z dne 15. marca 2012, Evropska komisija proti Republiki Poljski, zadeva C-46/11, ECLI:EU:C:2012:146, točki 28 in 56.

Glej tudi sklepne predloge generalnega pravobranilca v zadevi C-508/04 z dne 11. januarja 2007 v točki 31.

⁸⁷ Glej zlasti naslednje sodbe: Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-59/89, točki 18 in 24; Komisija Evropskih skupnosti proti Francoski republiki, zadeva C-225/97, točka 37; 17. maj 2001; Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-159/99, točka 32; Komisija Evropskih skupnosti proti Velikemu vojvodstvu Luksemburg, zadeva C-75/01, točke 28, 87 in 88. Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, točka 27.

⁸⁸ Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, točki 25 in 26.

(3-8) Kot je Sodišče razsodilo, je treba v zvezi s členom 16 direktive o habitatih merila, na podlagi katerih lahko države članice odstopajo od prepovedi, ki jih nalaga Direktiva, nedvoumno povzeti v določbah nacionalnega prava. Pri tem je treba člen 16 direktive o habitatih razlagati ozko, saj natančno opredeljuje okoliščine, v katerih lahko države članice odstopajo od členov od 12 do 15 Direktive⁸⁹. Sodišče je to stališče ponovno poudarilo v zadevi C-46/1190.

(3-9) Države članice morajo pri prenosu člena 16 upoštevati pomen izrazov in pojmov, ki se uporabljajo v Direktivi, da se zagotovi enotnost pri razlagi in uporabi⁹¹. To pomeni tudi, da morajo nacionalni ukrepi za prenos **zagotoviti polno uporabo Direktive brez spreminjanja njenih izrazov in brez dodajanja pogojev ali odstopanj, ki niso predvideni v Direktivi**⁹². Sodišče je na primer v zadevi C-6/0493 ugotovilo, da je odstopanje, ki dovoljuje dejanja, ki vodijo do ubitja zavarovanih vrst ter poškodovanja ali uničenja njihovih razmnoževališč in počivališč, pod pogojem, da so taka dejanja zakonita in se jim ni mogoče razumno izogniti, „v nasprotju z duhom in namenom [d]irektive [o habitatih] in njenim členom 16“.

V zadevi C-183/0594 je Sodišče menilo, da ureditev odstopanj v irski zakonodaji (člen 23(7)(b) Wildlife Act) ni v skladu s členoma 12 in 16 Direktive. V skladu z irsko zakonodajo dejanja, ki nenamerno motijo ali uničujejo razmnoževališča ali počivališča prosto živečih vrst, niso kazniva dejanja. Po mnenju Sodišča ta določba ne le ne izpolnjuje zahtev iz člena 12(1)(d) Direktive, ki taka dejanja prepoveduje ne glede na to, ali so namerna ali nenamerna, ampak tudi presega to, kar je določeno v členu 16 Direktive, saj Direktiva izčrpno določa pogoje, pod katerimi se odstopanja lahko odobrijo.

(3-10) **Nacionalne določbe morajo zagotoviti, da se vsi pogoji iz člena 16 dosledno in temeljito prenesejo, in sicer brez selektivne uporabe le nekaterih določb.** Sodišče je v zadevi C-98/0395 ugotovilo, da nemško pravo (člen 43(4) zveznega zakona o varstvu narave) ni združljivo s členom 16, ker za odstopanja ne veljajo vsi pogoji iz tega člena.

V zadevi C-508/0496 je Sodišče pojasnilo, da „nacionalne določbe, na podlagi katerih je odobritev odstopanja od prepovedi iz členov 12, 13, 14 ter 15(a) in (b) Direktive predmet le nekaterih meril in pogojev iz člena 16 Direktive, ne pa vseh, ne morejo predstavljati sistema, skladnega s členom 16“. Sodišče je v zadevi C-46/11 ugotovilo, da poljsko pravo ni združljivo s členom 16, ker za odstopanja ne veljajo vsa merila in pogoji iz tega člena.

3.1.2 Ustrezna splošna uporaba odstopanj

Odstopanja po členu 16 morajo biti zadnje sredstvo. Določbe o odstopanju je treba razlagati ozko: zajemati morajo natančne zahteve in posebne okoliščine. Države članice morajo zagotoviti, da skupni učinek vseh odstopanj, odobrenih na njihovem ozemlju, ne bo imel učinkov, ki bi bili v nasprotju s cilji Direktive.

(3-11) Odobritev odstopanj po členu 16 mora biti zadnje sredstvo⁹⁷. Nacionalni organi, pristojni za odobritev odstopanj, morajo upoštevati, da je treba **odstopanja razlagati**

⁸⁹ Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Avstriji, zadeva C-508/04, točka 110.

Sklepni predlogi generalnega pravobranilca z dne 11. januarja 2007 v zadevi C-508/04, točka 53.

⁹⁰ Evropska komisija proti Republiki Poljski, zadeva C-46/11, točka 29.

⁹¹ Na primer: združeni zadevi C-206/88 in C-207/88 – G. Vessoso in G. Zanetti.

⁹² Komisija Evropskih skupnosti proti Velikemu vojvodstvu Luksemburg, zadeva C-75/01, točka 28.

⁹³ Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, točke od 109 do 113.

⁹⁴ Komisija Evropskih skupnosti proti Irski, zadeva C-183/05, točke 47–49.

⁹⁵ Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-98/03, točke od 57 do 62.

⁹⁶ Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Avstriji, zadeva 508/04, točka 111.

⁹⁷ Glej točko 33 sklepni predlogov generalnega pravobranilca v zadevi C-10/96.

in izvajati restriktivno, da ne bi ogrozili splošnega cilja in ključnih določb Direktive⁹⁸. V zadevi C-6/04 je Sodišče pojasnilo, da se to načelo uporablja tudi v okviru člena 16⁹⁹. V zadevi C-674/17 je Sodišče Evropske unije odločilo, da „je treba odstopanje, ki temelji na členu 16(1) direktive o habitatih, opredeliti jasno, natančno in utemeljeno kot odgovor na natančne zahteve in posebne položaje“¹⁰⁰.

(3-12) V zvezi z ukrepi, ki jih je treba sprejeti v skladu s členom 12 direktive o habitatih, je bila poudarjena potreba po zadostnem in preverljivem izvajanju ustreznih in učinkovitih ukrepov. Enak pristop se lahko uporabi za sistem odstopanj. Ob pravilni uporabi ta zagotavlja, da odobritev odstopanj ni v nasprotju s ciljem Direktive¹⁰¹. V zadevi C-6/04 je Sodišče navedlo, da „členi 12, 13 in 16 [d]irektive [o habitatih] sestavljajo povezano celoto pravil, katerih namen je zagotovitev varstva populacij zadevnih vrst, tako da vsako odstopanje, ki je nezdružljivo s to direktivo, krši prepovedi iz členov 12 ali 13 te direktive in pravilo, v skladu s katerim se odstopanja dovolijo v skladu s členom 16 te direktive“.

Praviloma se resnost vseh pogojev ali „preskusov“ poveča glede na resnost možnega vpliva odstopanja na vrsto ali populacijo.

(3-13) Za odobritev odstopanja se predpostavlja, da so pristojni nacionalni organi zagotovili, da so izpolnjeni vsi pogoji iz člena 16. **Države članice morajo tudi zagotoviti, da kumulativni učinki odstopanj ne povzročajo učinkov, ki bi bili v nasprotju s cilji člena 12 in Direktive kot celote**¹⁰².

(3-14) Zato se uporaba odstopanj pogosto najbolje upravlja znotraj nacionalnega okvira za ohranjanje, da se na splošno zagotovi, da v določeni državi članici kumulativni vplivi odstopanj za določeno vrsto ne škodujejo vzdrževanju ugodnega stanja ohranjenosti vrst na nacionalni in/ali biogeografski ravni. V vsakem primeru morajo imeti države članice **pregled in nadzor nad uporabo odstopanj** na nacionalni ravni (in po potrebi tudi pregled, ki sega čez meje, ko gre za čezmejne populacije). Zaradi tega morajo morda, odvisno od organizacijske strukture v državi članici, regionalni ali lokalni organi preučiti učinke odstopanj zunaj svojih ozemelj.

Primer, kako lahko nacionalni organ določi uporabo odstopanj, odobrenih na njegovem ozemlju, lahko najdemo v zadevi C-342/05. Sodišče v tej zadevi pojasnjuje, da „[o]koliščine, da so odločbe o dodelitvi dovoljenj za lov na volkove vezane na regionalno zgornjo omejitev za odstrel volkov v vsakem lovišču, ni mogoče šteti za neskladno s členom 16(1) direktive o habitatih. Ta omejitev, ki se določi glede na število živali, ki so lahko predmet odstranitve brez ogrožanja zadevne vrste, kot je ugotovila generalna pravobranilka v točki 33 svojih sklepnih predlogov, namreč pomeni samo okvir, znotraj katerega lahko lovišča izdajajo dovoljenja za lov, **če so izpolnjeni pogoji člena 16(1) direktive o habitatih.**“¹⁰³ Z drugimi besedami, možno je določiti največje število osebkov, ki se jih sme ubiti (da se prepreči negativni vpliv na stanje ohranjenosti),

98 Glej naslednje sodb Sodišča v zvezi z odstopanji v okviru direktive o pticah: sodba z dne 8. julija 1987, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-262/85, ECLI:EU:C:1987:340; sodba z dne 7. marca 1996, WWF Italija proti Regione Veneto, zadeva C-118/94, ECLI:EU:C:1996:86, sodba z dne 12. decembra 1996, Ligue royale belge pour la protection des oiseaux and Société d'études ornithologiques proti Région Wallonne, zadeva C-10/96, ECLI:EU:C:1996:504.

99 Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, točka 111.

Glej tudi: Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Avstriji, zadeva C-508/04, točka 110, v okviru primerljivega odstopanja od člena 9 Direktive 2009/147/ES o pticah.

100 Sodba z dne 10. oktobra 2019, zadeva C-674/17, Tapiola, ECLI:EU:C:2019:851, točka 41.

101 Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, točka 112.

102 Zadeva C-674/17, točka 59.

103 Sodba z dne 14. junija 2007, Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski, zadeva C-342/05, ECLI:EU:C:2007:341, točka 45.

vendar to ne odpravlja potrebe, da vsako odstopanje izpolnjuje vse pogoje iz člena 16(1).

3.2 Skrbno nadzorovan sistem za odobritev odstopanj: trije preskusi

(3-15) Člen 16 določa **tri preskuse, ki jih je treba opraviti** pred odobritvijo odstopanja:

- 1) prikaz enega ali več razlogov, navedenih v členu 16(1), točke (a) do (d), ali dovoljenje, da pod strogo nadzorovanimi pogoji dovolijo selektiven in omejen odvzem ali zadrževanje nekaterih osebkov vrst, navedenih v Prilogi IV, v omejenem številu, ki ga določijo pristojni nacionalni organi (točka (e)),
- 2) neobstoj zadovoljive alternative in
- 3) zagotovitev, da odstopanje ne škoduje ohranjanju populacij v ugodnem stanju ohranjenosti.

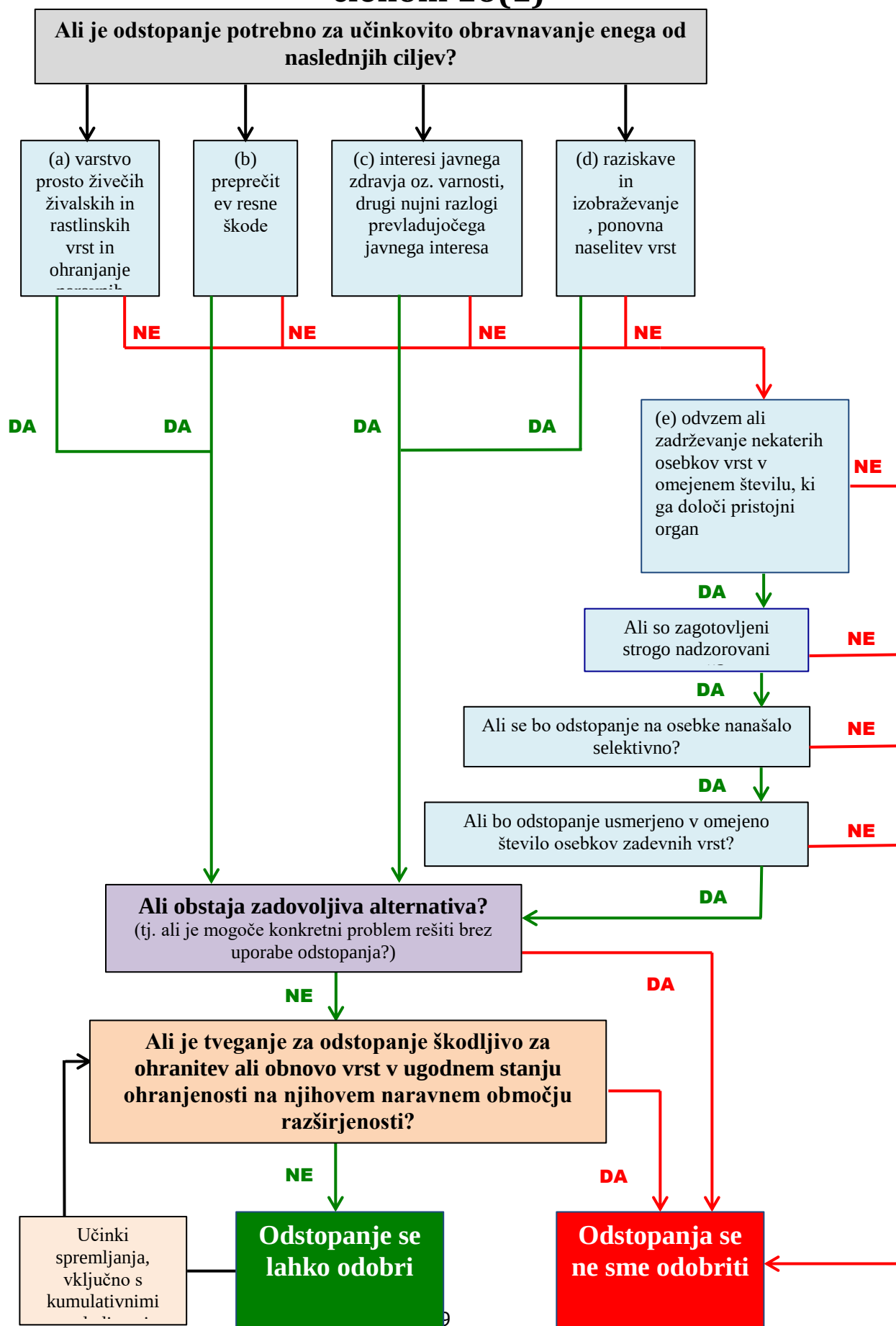
Tretji preskus odraža splošni cilj direktive o habitatih, ki je prispevati k biotski raznovrstnosti z ohranjanjem naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (člen 2(1)). Sprejeti ukrepi morajo biti namenjeni vzdrževanju ali obnovitvi ugodnega stanja ohranjenosti zavarovanih naravnih habitatov in prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst. Upoštevati morajo tudi gospodarske, socialne in kulturne potrebe ter regionalne in lokalne značilnosti (člena 2(2) in (3)).

Pred pregledom drugega in tretjega preskusa mora vloga uspešno prestati prvi preskus. V praksi ni smiselno preučevati vprašanja zadovoljivih alternativ in vpliva na stanje ohranjenosti, če ukrep ne izpolnjuje zahtev iz člena 16(1), točke (a) do (e).

(3-16) **Države članice morajo kljub temu zagotoviti, da so izpolnjeni vsi trije preskusi.** Dokazno breme nosijo pristojni organi, ki morajo dokazati, da vsako odstopanje izpolnjuje vse preskuse, kot je pojasnilo Sodišče v zadevi C-342/05: „[Ker člen 16(1)] zahteva, da je treba režim odstopanja razlagati strogo, in breme dokazovanja obstoja zahtevanih pogojev za vsako odstopanje nalaga organu, ki sprejme tako odločitev, pri čemer morajo države članice zagotoviti, da je vsak poseg, ki zadeva zaščitene vrste, dovoljen le na podlagi odločitev, ki so natančno in ustrezno obrazložene ter v katerih so navedeni razlogi, pogoji in zahteve, določeni v členu 16(1) direktive o habitatih“¹⁰⁴.

104 Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski, zadeva C-342/05, točka 25.

Diagram poteka odobritve odstopanja v skladu s členom 16(1)

3.2.1 PRESKUS 1: Prikaz enega od razlogov, navedenih v členu 16(1), točke (a) do (d), ali dovoljenje, da pod strogo nadzorovanimi pogoji dovolijo selektiven in omejen odvzem ali zadrževanje nekaterih osebkov vrst, navedenih v Prilogi IV, v omejenem številu, ki ga določijo pristojni nacionalni organi (člen 16(1), točka (e))

Nacionalni organi bi morali pri ocenjevanju primera odstopanja z enim od razlogov, navedenih v členu 16(1), točke (a) do (d) ali (e), proučiti, ali je to upravičeno. Vrsto in težo razloga je treba obravnavati tudi glede na interes zavarovane vrste v zadevnih posebnih okoliščinah, da se preveri primernost odstopanja.

(3-17) Odstopanja se odobrijo, ker obstaja poseben problem ali situacija, ki jo je treba rešiti. **Odstopanja morajo temeljiti na vsaj eni od možnosti iz člena 16(1), točke (a), (b), (c), (d) in (e).** Posebna odstopanja, ki niso utemeljena z nobenim od teh razlogov oz. možnosti, so v nasprotju z duhom in namenom direktive o habitatih in besedilom njenega člena 16¹⁰⁵.

Sodišče je v zadevi C-508/04¹⁰⁶ ugotovilo, da avstrijska zakonodaja ni v skladu s členom 16(1) Direktive, deloma zato, ker razlogi za odstopanje v skladu z avstrijsko zakonodajo (tj. kmetijska ali gozdarska raba v gospodarske namene, proizvodnja pijač in gradnja naprav) niso spadali med razloge oz. možnosti, ki so izčrpno naštet v členu 16(1) Direktive.

(3-18) Pri odobritvi odstopanja je **treba zastavljeni cilj navesti jasno in natančno, nacionalni organ pa mora na podlagi strogih znanstvenih podatkov dokazati, da so odstopanja primerna za doseg tega cilja**, utemeljiti izbiro razloga oz. možnosti iz člena 16(1), točke (a) do (e), in preveriti, ali so izpolnjeni posebni pogoji¹⁰⁷.

(a) zaradi varstva prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst in ohranjanja naravnih habitatov

(3-19) Prvi razlog za odobritev odstopanja je varstvo prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst ter ohranjanje naravnih habitatov. Člen 16(1)(a) ne določa niti vrste zajetih živalskih in rastlinskih vrst ali naravnih habitatov niti vrste nevarnosti. Glede na splošni cilj Direktive je verjetneje, da bodo **občutljive, redke, ogrožene ali endemične vrste in naravni habitat** (na primer tisti, ki so navedeni v prilogah k direktivi o habitatih) vključeni v ta razlog, s čimer bi se dejansko zmanjšal negativni vpliv določene vrste nanje. Prednostna obravnava interesov vrste, ki je pogosta in uspešna, pred interesi vrste, ki izpolnjuje merila iz člena 1(g) Direktive, bi bila neobičajna.

(3-20) Pristojni organ bi moral za vsak primer posebej temeljito preučiti, ali lahko interesi varstva habitata ali vrste, ki je v interesu Skupnosti, upravičijo vpliv na druge vrste, ki so v interesu Skupnosti, na primer če bi neko plensko vrsto lokalno ogrožala vrsta mesojede živali¹⁰⁸. Pred odločitvijo o odobritvi odstopanja za zaščito plenske vrste bi bilo treba oceniti in obravnavati vse druge morebitne nevarnosti (npr. poškodovanje habitata, prelov, vznemirjanje, konkurenca domačih vrst). Ta ocena bi morala zajemati

105 Glej tudi: Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, točke od 109 do 113.

106 Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Avstriji, zadeva C-508/04, točki 120 in 128.

107 Sodba z dne 10. oktobra 2019, zadeva C-674/17.

108 Kojola, I., Huitu, O., Toppinen, K., Heikura, K., Heikkinen, S. in Ronkainen, S. (2004). Predation on European forest reindeer (*Rangifer tarandus*) by wolves (*Canis lupus*) in Finland. *Journal of Zoology*, London 263(3): str. 229–236.

stanje ohranjenosti vrst, za katere velja morebitno odstopanje, v primerjavi s stanjem ohranjenosti zadevnih „živalskih in rastlinskih vrst in habitatov“, dolgoročni vpliv na prizadete populacije, dolgoročno učinkovitost pri zmanjševanju nevarnosti itd. Ocena bi morala upoštevati načelo sorazmernosti: povzročena škoda ne sme biti nesorazmerna z zastavljenimi cilji.

(b) da preprečijo resno škodo, zlasti na posevkih, živini, gozdovih, ribištvu in vodi ter drugih vrstah premoženja

(3-21) Drugi razlog za odobritev odstopanja je preprečitev resne škode, zlasti na posevkih, živini, gozdovih, ribištvu in vodi ter drugih vrstah premoženja. To odstopanje upošteva gospodarske interese in, kot je navedeno, mora biti škoda, ki jo je treba preprečiti, resna. Vendar seznam ni izčrpen; lahko zajema tudi druge vrste premoženja. Resna škoda se nanaša na posebne interese, tj. povzroči ali bi lahko med drugim povzročila neposredno ali posredno gospodarsko in/ali finančno izgubo, izgubo vrednosti premoženja ali izgubo proizvodnega materiala.

(3-22) Vendar, kot je Sodišče poudarilo v sodbi v zadevi C-46/11, **člen 16(1)(b) organom ne dovoljuje odstopanja od prepovedi iz člena 12 zgolj zato, ker spoštovanje teh prepovedi zahteva spremembo kmetijskih, gozdarskih ali ribogojških dejavnosti**. V zadevi C-46/11 je Sodišče v sodbi navedlo, da člen 16(1)(b) ne dovoljuje odstopanja od prepovedi iz člena 12 z utemeljitvijo, da upoštevanje teh prepovedi ne bi omogočalo uporabe tehnologij, ki se običajno uporabljajo v kmetijstvu, gozdarstvu ali ribogojstvu¹⁰⁹.

(3-23) Sodišče je v sodbi o primerljivem postopku odstopanja v skladu s členom 9 Direktive 2009/147/ES o pticah ugotovilo, da Direktiva ni namenjena preprečevanju manjše škode, ampak le hude škode, ki presega določeno stopnjo¹¹⁰. Iz tega sledi, da zgolj nevšečnosti in običajna poslovna tveganja ne morejo pomeniti legitimnega razloga za odobritev odstopanj. Kaj šteje za resno škodo, bi bilo treba oceniti **za vsak primer posebej, ko se pojavi težava**.

(3-24) Sodišče je pojasnilo, da „člen 16(1) direktive o habitatih ne zahteva, da mora pred sprejetjem ukrepov odstopanja nastati resna škoda“¹¹¹. Ker je namen te določbe *preprečiti* resno škodo, ni nujno, da je resna škoda že nastala; zadostuje že verjetnost nastanka resne škode. Vendar **zgolj možnost nastanka škode ne zadostuje; verjetnost nastanka škode mora biti velika, prav tako tudi obseg škode**. Veliko verjetnost pojava resne škode je treba dokazati z zadostnimi dokazi. Obstajati morajo tudi zadostni dokazi, da je tveganje resne škode v veliki meri mogoče pripisati vrstam, na katere se nanaša odstopanje, in da mora obstajati velika verjetnost, da bi prišlo do resne škode, če ukrepi ne bi bili sprejeti. Pretekle izkušnje morajo pokazati veliko verjetnost nastanka škode.

(3-25) Pri odobritvi odstopanj **morajo biti države članice sposobne dokazati, da je vsaka metoda nadzora, ki se uporablja v okviru odstopanja, učinkovita in trajna pri preprečevanju ali omejevanju resne škode**, npr. posebej usmerjena na kraj in čas, kjer je škoda nastala ali bi lahko nastala, ter usmerjena na posameznike, ki povzročajo škodo itd. V zadevi C-342/05¹¹² je Sodišče ugotovilo, da Finska ni izpolnila svojih obveznosti iz členov 12(1) in 16(1)(b) direktive o habitatih, ker je dovolila preventivni lov na volkove, ne da bi bilo ugotovljeno, da bi lov preprečil resno škodo v

109 Evropska komisija proti Republiki Poljski, zadeva C-46/11, točka 31.

110 Sodba z dne 8. julija 1987, Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Belgiji, zadeva C-247/85, ECLI:EU:C:1987:339, točka 56. „Namen te določbe Direktive ni preprečitev nevarnosti manjše škode. Dejstvo, da je za to odstopanje od splošnega sistema varstva potrebna določena stopnja škode, je v skladu s stopnjo varstva, ki jo zahteva Direktiva.“

111 Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski, zadeva C-342/05, točka 40.

112 Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski, zadeva C-342/05, točke 41–44 in 47.

smislu člena 16(1)(b). Iz tega sledi, da bi morala biti odstopanja **usmerjena v potrebni obseg** tudi glede na posamezni osebek (npr. en sam problematični medved).

(3-26) Odstopanja za preprečevanje resne škode se v glavnem izdajo za vrste, ki imajo velik vpliv na različne sektorje, kot so velike mesojede živali, evropski bober (*Castor fiber*) in v manjši meri vidra (*Lutra lutra*). To so aktualni primeri vrst, katerih prisotnost in širitev lahko privedeta do številnih nasprotij s človeškimi interesi v različnih državah članicah. Za ublažitev teh konfliktov bo morda treba razviti celovite strategije ohranjanja in po potrebi prilagoditi človekove prakse, ki povzročajo konflikte, da se bo lahko razvila kultura sožitja. Zahteva lahko tudi pripravo načrtov, ki so lokalno prilagojeni posebnim značilnostim vrst in prizadetih dejavnosti, kar lahko vključuje odstopanja v skladu s členom 16(1)(b).

(3.27) Evropska komisija je podprla več projektov in pobud LIFE, ki so razvili smernice dobrih praks za obvladovanje konfliktov z zavarovanimi vrstami (npr. Platforma EU o soobstoju ljudi in velikih zveri¹¹³, opisana v spodnjem okvirju). Smernice za posamezne vrste so bile pripravljene na nacionalni ali regionalni ravni v več državah članicah¹¹⁴. Kadar je načrtovano odstopanje, je priporočljivo preučiti ukrepe, prakse in instrumente, ki so predlagani v teh smernicah ali izhajajo iz drugih izkušenj, da bi našli najboljše lokalno prilagojene rešitve za zmanjšanje škode in konfliktov v skladu z načelom sorazmernosti.

21 – Primer dobre prakse: Platforma EU o soobstoju ljudi in velikih zveri

Štiri velike mesojede vrste, rjavi medved (*Ursus arctos*), volk (*Canis lupus*), evrazijski ris (*Lynx lynx*) in rosomah (*Gulo gulo*) so med najbolj zahtevnimi vrstami v smislu ohranjanja na ravni EU. Razlog za to je dejstvo, da imajo velika območja razširjenosti, ki segajo preko regionalnih in nacionalnih meja in bi lahko bili v konfliktu z gospodarskimi dejavnostmi ljudi, kot je kmetijstvo. Vprašanje je še bolj zapleteno zaradi dejstva, da imajo različne populacije različna stanja ohranjenosti, različne sisteme varstva in upravljanja ter različne socialno-ekonomske razmere.

Platforma EU o soobstoju ljudi in velikih zveri, ki jo Evropska komisija podpira od njene vzpostavitve leta 2014, je skupina organizacij, ki zastopajo različne interesne skupine in so se dogovorile o skupni misiji: „spodbujati načine in sredstva za zmanjšanje ter, kjer je mogoče, reševanje nasprotij med interesi ljudi in prisotnostjo vrst velikih zveri, z izmenjavo znanja in sodelovanjem na odprti, konstruktiven in vzajemno spoštljiv način“. Sestankov se udeležujejo predstavniki različnih interesnih skupin, vključno z lovci, lastniki zemljišč, rejci severnih jelenov in naravovarstvenimi nevladnimi organizacijami.

Platforma zbira informacije in dobre prakse iz različnih držav članic ter promovira ugotovitve na svojem spletnem mestu in prek svojih informacijskih kanalov. Že dolgo v obseg dela platforme sodijo spodbujanje in podpiranje sprejetja ukrepov za preprečevanje škode s sredstvi EU za razvoj podeželja ter zbiranje in ocenjevanje študij primerov.

V komunikacijskem načrtu platforme so opisane dosedanje izkušnje. Najuspešnejše so skupne dejavnosti, saj je lažje sodelovati z različnimi deležniki, če menijo, da so njihovi interesi zastopani. Sodelovanje mednarodnih predstavnikov platforme in Evropske komisije na regionalnih srečanjih je v pomoč tako z vidika obravnavanih tem kot tudi z vidika udeležencev, ki vidijo, da njihovim pomislekom prisluhne širši krog ljudi. Skupne izjave so na splošno dogovorjene po srečanjih, ki določajo mejnike za prihodnja srečanja in omogočajo gradnjo na prejšnjih dejavnostih¹¹⁵.

¹¹³ http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm.

¹¹⁴ Glej na primer smernice za upravljanje bobrov na Bavarskem, ki jih je izdalo bavarsko ministrstvo za okolje: Bayerisches Staatsministerium für Umwelt und Verbraucherschutz, 2016. „Richtlinien zum Bibermanagement“, https://www.stmuv.bayern.de/service/recht/naturschutz/doc/bibermanagement_2016/richtlinien_bibermanagement_2016.pdf.

¹¹⁵ Za več informacij glej:

Platforma EU (2014), Sporazum o sodelovanju v Platformi EU za soobstoje ljudi in velikih zveri: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/SL_Agreement.pdf.

22 – Primer dobre prakse: upravljanje evropskega bobra v Franciji

V Franciji je evropski bober strogo zavarovana vrsta, njeno stanje ohranjenosti pa se izboljšuje. Vendar na nekaterih območjih bobri povzročajo škodo gozdarstvu z glodanjem gozdnih sestojev in poplavljanjem gozdnih površin zaradi gradnje jezov.

Ker so škodo vedno znova povzročali, so prizadeti posamezniki in organizacije od nacionalnih organov zahtevali odobritev odstopanja od strogega varstva te vrste. Nadaljevanje konflikta bi lahko spodbudilo nezakonito ubitje posameznih osebkov ali nenadzorovan poseg v habitate vrste (uničenje jezov), kar bi vplivalo na ohranjanje populacij na nekaterih območjih. V iskanju zadovoljive rešitve, ki bi vzdrževala stanje ohranjenosti vrste in njen simbolični pomen, so bila odobrena odstopanja za premestitev osebkov na druga območja, kadar je to potrebno in kadar drugi ukrepi, sprejeti za spodbujanje sobivanja z vrsto, ne zadostujejo. Vendar izvajanje te operacije ni preprosto in zahteva sprejemanje deležnikov na novem območju, ti pa se lahko tudi bojijo prihodnjih vplivov zadevne vrste.

Zaradi teh razmer je nacionalna agencija za lov in prosto živeče živali (ONCFS – Office national de la chasse et de la faune sauvage) vzpostavila tehnično mrežo za bobre, v katero so vključeni strokovnjaki za nabiranje znanja o vrsti in zagotavljanje pomoči na terenu posameznikom, ki so jim bobri povzročili škodo. Iz pridobljenih izkušenj trenutno sestavljajo smernice dobre prakse za preprečevanje škode na drevesnih plantažah in za usklajevanje ohranjanja ekološke funkcionalnosti habitatov vrst s hkratnim preprečevanjem poplav.

Postopoma razvijajo ukrepe za zmanjšanje konfliktov, zato je treba njihovo učinkovitost oceniti na dolgi rok. Ti ukrepi so različni in vključujejo tehnične rešitve, kot so namestitve sistemov, ki bobrom preprečujejo kopanje, cevi za bobre, pripomočkov za nadzor pretoka bobrov, mehansko zaščito dreves in posevkov z uporabo plaščev, palisad ali električnih ograj, pa tudi uporabo odstopanj za odstranjevanje, premikanje ali zarezovanje jezov itd. Ti ukrepi se sprejemajo za vsak primer posebej.

V večjem obsegu so v pripravi lokalni načrti upravljanja z različnimi področji ukrepanja, ki so odvisna od tveganja ter s tem povezanih preventivnih, ublažitvenih in izravnalnih ukrepov. To lahko vključuje ustvarjanje naravnih območij, kjer se obnavljajo habitati bobrov in kjer bi lahko jezovi bobrov ustvarili mokrišča. Ukrepi upravljanja vključujejo tudi spremljanje vrste in njenega vpliva ter dejavnosti komuniciranja in obveščanja.

(c) zaradi interesov zdravja ljudi in javne varnosti ali zaradi drugih razlogov prevladujočega javnega interesa, ki je lahko tudi socialne ali gospodarske narave, in zaradi koristnih posledic bistvenega pomena za okolje

(3-28) Tretji možni razlog za odobritev odstopanja so „nujni razlogi prevladujočega javnega interesa“. Ta pojem v Direktivi ni opredeljen, vendar so v tem odstavku navedeni razlogi javnega interesa, kot sta javno zdravje in javna varnost. Zajema tudi druge neopredeljene razloge, kot so socialni ali gospodarski razlogi, razlogi, katerih koristne posledice so bistvenega pomena za okolje itd. (seznam ni izčrpen).

(3-29) Na drugih področjih prava EU, na katerih se pojavljajo podobni pojmi, na primer v zvezi s prostim pretokom blaga, je Sodišče razsodilo, da prevladujoči razlogi ali javni interes upravičujejo nacionalne ukrepe, ki omejujejo načelo prostega pretoka. V zvezi s tem kot take nujne zahteve priznava javno zdravje, varstvo okolja in uresničevanje legitimnih ciljev ekonomske in socialne politike.

(3-30) Enak pojem se pojavlja tudi v členu 6(4) Direktive. Sodišče doslej še ni izdalo sodne prakse o tem, kako razlagati ta pojem, vendar se lahko šteje, da bi se moralo

Platforma EU (2018a), Komunikacijski načrt, različica 2:

https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/2014_LC%20Platform%20Communication%20Plan%20v2.pdf.

Platforma EU (2018b), spletno mesto

https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm.

dokazovanje prevladujočih razlogov za načrt ali projekt uporabljati enako tudi za odstopanja. Analiza, ki jo je Komisija opravila v svojih smernicah glede člena 6¹¹⁶, je koristna za pojasnitev tega pojma.

(3-31) Prvič, iz besedila je razvidno, da **lahko cilje ohranjanja iz Direktive odtehtajo le javni interesi** ne glede na to, ali jih spodbujajo javni ali zasebni organi. Zato projekti, ki so povsem v interesu gospodarskih družb ali posameznikov, običajno ne veljajo za projekte v javnem interesu.

(3-32) Drugič, poudariti je treba „prevladujočo“ naravo tega javnega interesa. To pomeni, da ne zadošča vsaka oblika javnega interesa socialne ali gospodarske narave, zlasti v primerjavi s posebno težo interesov, zaščiteneh z Direktivo. Pri tem je treba skrbno pretehtati interese. Razumno je tudi domnevati, da **je javni interes v večini primerov prevladujoč le, če gre za dolgoročni interes**: kratkoročni interesi, ki prinašajo le kratkoročne koristi, ne bi odtehtali dolgoročnega interesa ohranjanja vrst.

(3-33) Pristojni organ mora za vsak primer posebej temeljito preučiti „prevladujočo“ naravo javnega interesa in vzpostaviti ustrezno ravnovesje s splošnim javnim interesom za doseganje ciljev Direktive. Kot pri členu 16(1)(b) se zdi smiselno šteti, da uporaba odstopanj po členu 16(1)(c) ne zahteva, da se pred sprejetjem ukrepov za odstopanje utrpi škoda za zdravje ali varnost ljudi. Vendar morajo biti države članice pri uporabi tega odstopanja sposobne z zadostnimi dokazi prikazati povezavo med odstopanjem in navedenimi cilji prevladujočega javnega interesa.

(3-34) Za načrte ali projekte, ki vplivajo na območja Natura 2000, so lahko potrebna odstopanja glede vrst zaradi prevladujočega javnega interesa, ob upoštevanju zahtev iz členov 6(3) in (4). Preventivni, ublažitveni in izravnalni ukrepi, predvideni v členu 6, bi morali zato upoštevati tudi vrste, na katere se nanašajo odstopanja. Za zagotovitev skladnosti in racionalizacije postopkov po členu 16 z ocenami iz člena 6 je priporočljivo po potrebi racionalizirati tudi preverjanje pogojev odstopanja (kadar ni zadovoljivih alternativnih rešitev in škodljivih učinkov na vrsto) v okviru ustrezne presoje, kadar to pride v poštev.

23 – dobre prakse, ki se uporabljajo pri odobritvi odstopanj v skladu s členom 16(1)(c)

Na podlagi pregleda poročil držav članic o odstopanju je člen 16(1)(c) „zaradi drugih razlogov prevladujočega javnega interesa“ eden najpogostejše uporabljenih razlogov za odobritev odstopanja v številnih državah. Ta odstopanja so običajno povezana z gradbenimi deli, pogosto v okviru razvojnih projektov ali načrtov. Dovoljene dejavnosti pogosto povzročijo vznemirjanje vrst, poškodovanje ali uničenje počivališč ali razmnoževališč in včasih tudi ubitje osebkov. Ta odstopanja v večini primerov zadevajo več vrst in pogosto prizadenejo netopirje, dvoživke in plazilce ter žuželke in druge sesalce.

Države članice so določile različne ukrepe, ki jih je treba uporabiti pred odobritvijo teh odstopanj, tako med njihovim izvajanjem kot po njem. Ti ukrepi vključujejo:

- študijo izvedljivosti za vse alternativne možnosti, pri čemer je treba uravnotežiti vpliv na druge vrste ali habitate ter druge ekološke, socialne ali gospodarske vidike;
- presojo učinka dejavnosti na vrsto, med izvedbo del in po njej;
- ureditev za zmanjšanje negativnih vplivov (časovni razpored dela, nadzor ekologov itd.);
- ukrepe za povečanje privlačnosti in dostopnosti območja za vrste po izvedenih delih;
- zagotavljanje začasnih zavetišč, če habitat začasno ni na voljo;
- izravnalne ukrepe, kot je nadomestno območje v bližini območja projekta pred začetkom del ali v okviru novega projekta po njegovem zaključku;
- spremljanje sprememb pri uporabi območja in odziv prizadete populacije na sprejete ukrepe;

116

Obvestilo Komisije C(2018) 7621 final, Bruselj, 21.11.2018, Upravljanje območij Natura 2000 – Določbe člena 6 Direktive 92/43/EGS o habitatih,

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?qid=1548663172672&uri=CELEX:52019XC0125\(07\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?qid=1548663172672&uri=CELEX:52019XC0125(07)).

- nadzorni sistem za spremljanje izvajanja odstopanja, da se zagotovi izpolnjevanje vseh pogojev;
- raziskavo o stanju ohranjenosti prizadetih vrst na njihovem naravnem območju razširjenosti;
- uporabo postopkov v posebnih smernicah za izvajanje del.

Nekateri od teh ukrepov so potrebni za zagotovitev, da odstopanja ne škodujejo stanju ohranjenosti populacij zadevnih vrst. Drugi presegajo zahteve, saj lahko tudi dejavno izboljšajo začetno stanje območja oziroma ustvarijo nove, širše ali primernejše habitate.

Ti ukrepi so podobni ukrepom, predvidenim v postopkih presoje iz členov 6(3) in 6(4). Kadar so odstopanja po členu 16(1)(c) povezana s projekti ali načrti, za katere velja člen 6 (na primer uničenje habitatov vrst iz Priloge II oz. IV na območju Natura 2000), je mogoče izvesti presojo glede na merila iz člena 16 in v okviru ustrezne presoje določiti nadaljnje ukrepe. Ta pristop prihrani čas in preprečuje stroške dvojne presoje, hkrati pa zagotavlja skladnost pri izpolnjevanju zahtev iz členov 6 in 16 ter zagotavlja celovitejši rezultat v smislu doseganja ciljev ohranjanja.

(d) zaradi raziskovanja in izobraževanj, zaradi doseljevanja in ponovnega naseljevanja teh vrst ter za to potrebne vzrej[e], vključno z umetnim razmnoževanjem rastlin

(3-35) Takšna odstopanja bi lahko na primer zajemala označevanje nekaterih osebkov vrste za raziskovalne namene (npr. ovratnice z oddajniki) z namenom boljšega razumevanja njihovega vedenja ali za projekte ohranjanja, katerih cilj je ponovna naselitev vrst. Raziskovalni projekti morajo seveda upoštevati tudi alternativne metode. Na primer, kadar raziskava vključuje ubitje osebkov, je treba spodbujati uporabo trupel in vzorcev osebkov, ubitih iz drugih razlogov¹¹⁷. Dokazati je treba tudi, da namen takih raziskav prevlada nad interesi strogega varstva vrst.

(3-36) Odvzem jajc, ujetje in razmnoževanje v ujetništvu, premestitev itd. se lahko dovolijo za obnavljanje staleža erodiranih populacij, povečanje njihove genske raznovrstnosti ali ponovno naselitev vrste. Čeprav je cilj teh odstopanj ohranjanje vrst, bi lahko imela več možnih negativnih učinkov, vključno z okoljskimi, socialnimi in gospodarskimi vidiki ter vidiki dobrobiti živali. Zato je priporočljivo, da se pri odobritvi tovrstnih odstopanj uporabijo najboljše razpoložljivi podatki, mehanizmi, orodja (smernice IUCN za ponovno naselitev vrst in druge ohranitvene premestitve¹¹⁸) in ustrezne izkušnje s posameznimi vrstami, da se poveča možnost uspeha in preprečijo morebitna tveganja za ponovno naseljene vrste ali druge vrste.

Kadar so vrste, ki jih je treba doseliti ali ponovno naseliti, navedene v Prilogi IV in Prilogi II k direktivi o habitatih in so ciljna območja zunaj območij Natura 2000, morajo organi oceniti tudi možnost oz. potrebo, da se ključna območja razmnoževanja in hranjenja doseljenih ali ponovno naseljenih vrst določijo kot območja Natura 2000, zlasti za prednostne vrste. Poleg tega morajo biti morebitne alternative ponovni naselitvi ali premestitvi predhodno ocenjene kot manj učinkovite ali pa se mora izkazati, da niso izvedljive kot sredstvo za doseganje posebnih in jasno opredeljenih ohranitvenih ciljev ponovne naselitve ali premestitve.

(e) da pod strogo nadzorovanimi pogoji dovolijo selektiven in omejen odvzem ali zadrževanje nekaterih osebkov vrst, navedenih v Prilogi IV, v omejenem številu, ki ga določijo pristojni nacionalni organi

(3-37) Peti in zadnji razlog za odobritev odstopanja je odvzem ali zadrževanje določenih osebkov vrst iz Priloge IV pod strogo nadzorovanimi pogoji, selektivno in v omejenem obsegu.

¹¹⁷ Glej tudi: Linnell J., V. Salvatori & L. Boitani (2008), Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe (Smernice za načrte za upravljanje populacij velikih zveri v Evropi). Poročilo organizacije Large Carnivore Initiative for Europe za Evropsko komisijo.

¹¹⁸ Glej: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/2013-009.pdf>.

(3-38) V nasprotju z določbami člena 16(1), točke (a) do (d), člen 16(1)(e) ne določa cilja, za katerega si je treba prizadevati pri uporabi tega odstopanja. Kljub temu **je treba pri uporabi člena 16(1)(e) navesti cilj, ki mora biti v celoti utemeljen**. Cilj mora biti tudi v skladu s splošnimi cilji Direktive. Sodišče Evropske unije je v zadevi C-674/17 pojasnilo, „da morajo biti cilji, navedeni v podporo odstopanju, v odločbi o odstopanju opredeljeni jasno, natančno in utemeljeno“. Sodišče prav tako meni, da je treba odstopanje, ki temelji na členu 16(1) direktive o habitatih, uporabiti primerno „kot odgovor na natančne zahteve in posebne položaje“¹¹⁹. Zato je jasno, da mora za odobritev odstopanja obstajati poseben cilj.

(3-39) Sodišče Evropske unije je v zadevi C-674/17¹²⁰ razsodilo, da „cilj odstopanja, ki temelji na členu 16(1)(e) [d]irektive o habitatih, načeloma ne more prekrivati s cilji odstopanj, ki temeljijo na členu 16(1), od (a) do (d), te direktive, tako da je lahko prva določba podlaga za sprejetje odstopanja le v primerih, ko druge določbe niso upoštevne“, in da „člen 16(1)(e) [d]irektive o habitatih tako ne more biti splošna pravna podlaga za odobritev odstopanj od člena 12(1) te direktive, saj bi se sicer drugim primerom iz člena 16(1) navedene direktive in navedenemu sistemu strogega varstva odvzel njihov polni učinek“.

Člen 16(1)(e) torej ni splošna pravna podlaga za določitev odstopanj, temveč se lahko uporabi le, če cilji odstopanja ne spadajo v člen 16(1), točke (a) do (d). V nasprotnem primeru bi določbe člena 16(1), točke (a) do (d), in sistem strogega varstva izgubili svoj polni učinek. V tej zadevi je Sodišče Evropske unije izrecno obravnavalo vprašanje divjega lova na zavarovane vrste, ki ga prepozna kot velik problem pri ohranjanju ogroženih vrst. Sodišče je priznalo, da se je na boj proti divjemu lovu načeloma mogoče sklicevati kot na sredstvo, ki prispeva k vzdrževanju ali obnovitvi ugodnega stanja ohranjenosti zadevne vrste in zato kot cilj, ki spada v člen 16(1)(e) direktive o habitatih¹²¹.

(3-40) Iz sodbe v zadevi C-674/17 izhaja, da člen 16(1)(e) ne omejuje obsega ciljev, ki jih je mogoče legitimno zasledovati z določenim odstopanjem. Poleg boja proti divjemu lovu lahko uporabo člena 16(1)(e) upravičujejo tudi drugi razlogi, če je cilj odstopanja v skladu s splošnim ciljem Direktive, da se ohrani in obnovi ugodno stanje ohranjenosti zadevnih vrst.

Vendar je Sodišče Evropske unije v zadevi C-674/17 tudi razsodilo, da „mora nacionalni organ [...] **na podlagi nespornih znanstvenih podatkov, vključno** z morebitnimi primerjalnimi podatki glede posledic lova za upravljanje na stanje ohranjenosti volka, utemeljiti hipotezo, da bi se z dovolitvijo lova za upravljanje resnično zmanjšal nezakonit lov in to v tolikšni meri, da bi imela neto pozitiven učinek na stanje ohranjenosti populacije volka, pri čemer bi se upoštevalo število predvidenih odstopanj in najnovejše ocene nezakonitih odvzemov“¹²².

Sodišče je tudi poudarilo, da „je treba ugotoviti, da zgolj obstoj nezakonite dejavnosti, kakršen je divji lov ali težave z izvajanjem nadzora nad njim, ne more zadostovati za to, da je država članica oproščena njene obveznosti zagotavljati varstvo zaščitene vrste v skladu s Prilogo IV k [d]irektivi o habitatih. V takem položaju mora, nasprotno, dati prednost strogemu in učinkovitemu nadzoru nad to nezakonito dejavnostjo na eni strani ter izvajanju sredstev, ki ne vključujejo neupoštevanja prepovedi, uvedenih na podlagi členov od 12 do 14 ter člena 15(a) in (b) te direktive, na drugi“.¹²³

119 Zadeva 674/17, točka 41.

120 Glej zadevo C-674/17, točke od 34 do 37.

121 Zadeva 674/17, točka 43.

122 Zadeva C-674/17, točka 45.

123 Zadeva 674/17, točka 48.

(3-41) Četudi je bilo dokazano, da odstopanje temelji na zakonitem cilju, ki izpolnjuje zgoraj navedene pogoje, **se lahko odobri le, če izpolnjuje tudi vrsto drugih meril**, in sicer se mora nanašati le na omejeno število osebkov te vrste, treba ga je uporabljati selektivno in v omejenem obsegu ter pod strogo nadzorovanimi pogoji¹²⁴. V nadaljevanju je obravnavano vsako od teh meril.

- Omejeno število

(3-42) To je relativno merilo, ki ga je treba primerjati z ravniyo populacije vrste in njeno letno stopnjo razmnoževanja in smrtnosti ter ki je neposredno povezano z njenim stanjem ohranjenosti¹²⁵. Zato je bistveno, da se določi prag za število posameznikov, ki jih je mogoče odvzeti/zadrževati. V zadevi C-674/17 je Sodišče pojasnilo, da **je to število odvisno od ravni populacije (število osebkov), stanja ohranjenosti in bioloških značilnosti**. „Omejeno število“ bo treba določiti pod odgovornostjo pristojnega nacionalnega organa na podlagi natančnih znanstvenih podatkov o geografskih, podnebnih, okoljskih in bioloških podatkih ter ob upoštevanju stopenj razmnoževanja in skupne letne umrljivosti zaradi naravnih vzrokov, pa tudi upada zaradi drugih vzrokov, kot so nesreče, druga odstopanja (npr. v skladu s členom 16(1)(b)) in osebkov, ki so „pogrešani“.

Število odvzetih živali mora prav tako **zagotavljati, da to ne pomeni tveganja znatnega negativnega vpliva na strukturo zadevne populacije, čeprav samo po sebi ne škoduje vzdrževanju ugodnega stanja ohranjenosti populacij zadevnih vrst na njihovem naravnem območju razširjenosti**¹²⁶. „Omejeno število“ mora biti jasno navedeno v odločbah o odstopanju¹²⁷. To omejitev bi bilo treba določiti na ravni populacije; to zahteva usklajevanje med vsemi enotami upravljanja, ki si delijo zadevno populacijo. Pri vretenčarjih z velikimi območji razširjenosti in čezmejnimi populacijami, kot so velike zveri, se morajo države članice, ki si delijo populacijo, za odobritev odstopanj uskladiti in oblikovati skupno stališče o tem, kaj se lahko šteje za omejeno število.

(3-43) Odstopanja se ne smejo odobriti, kadar obstaja tveganje, da bi odstopanje znatno negativno vplivalo na ohranjanje zadevne lokalne populacije v količinskem ali kakovostnem smislu (npr. glede strukture populacije) (glej tudi oddelek 3.2.3). Glede na to, da morajo vsa odstopanja v vsakem primeru izpolnjevati natančen pogoj iz člena 16(1), da ne bodo škodila „vzdrževanju ugodnega stanja ohranjenosti populacij zadevne vrste na njihovem naravnem območju razširjenosti“, izrecno sklicevanje v členu 16(1)(e) na „omejeno število“ kaže na to, da je zakonodajalec želel doseči višjo raven omejitev.

(3-44) **Pojem „omejenega števila“ za strogo zavarovane vrste je veliko bolj omejujoč od „največje trajnostne kvote“ ali „optimalnega trajnostnega donosa“ za vrste, za katere velja upravljanje lova in ki so navedene v Prilogi V k Direktivi**. Pogoj „omejenega števila“ je v skladu s stopnjo varstva, ki jo Direktiva zahteva za vrste, ki se ne izkoriščajo. Pogoj je bolj omejujoč od splošnega pogoja za odstopanja, da se zagotovi ohranjanje ugodnega stanja ohranjenosti populacij zadevnih vrst. Zato je bolj omejevalen kot „trajnostna“ uporaba, ki se zahteva za vrste iz Priloge V

¹²⁴ Glej zadevo C-674/17, točka 35.

¹²⁵ V zadevi, ki se nanaša na primerljivo določbo člena 9 Direktive 2009/147/ES o pticah (sodba z dne 27. aprila 1988, Komisija Evropskih skupnosti proti Francoski republiki, zadeva C-252/85, ECLI:EU:C:1988:202), je Sodišče navedlo, da: „iz člena 2 v povezavi z enajsto uvodno izjavo Direktive izhaja, da merilo majhnega števila ni absolutno merilo, temveč se nanaša na ohranjanje ravni celotne populacije in na reproduktivno stanje zadevne vrste.“

¹²⁶ Zadeva 674/17, točka 72. Glej tudi sodbi z dne 8. junija 2006, WWF Italia in drugi proti Regione Lombardia, zadeva C- 60/05, EU:C:2006:378, točki 25 in 29, in z dne 21. junija 2018, Evropska komisija proti Republiki Malti, zadeva C- 557/15, EU:C:2018:477, točka 62, v smislu člena 9 Direktive 2009/147/EC o pticah.

¹²⁷ Zadeva 674/17, točke 70–72.

v skladu s členom 14, ki zagotavlja, da je njihovo izkoriščanje združljivo z ohranjanjem ugodnega stanja ohranjenosti vrst¹²⁸.

(3-45) Prag „omejenega števila“ bi bilo treba določiti na podlagi posebnih meril za vsako vrsto, saj je odvisno od ekoloških zahtev za vsako vrsto. Te lahko vključujejo prostorski obseg razširjenosti, razdrobljenost habitatov in krajine, razpoložljivost plena, družbeno organizacijo vrst, vzorce in stopnje nevarnosti, vključno z boleznimi, onesnaževanjem in onesnaževalci, nezakonito in naključno umrljivost ter podnebne spremembe. V vseh primerih je treba zgornjo mejo „omejenega števila“ **„določiti na podlagi natančnih znanstvenih podatkov“**¹²⁹.

- Pod strogo nadzorovanimi pogoji, selektivno in v omejenem obsegu

(3-46) To pojasnilo jasno kaže, da je zakonodajalec EU nameraval določiti znatne omejitve. Načelo strogo nadzorovanih pogojev pomeni tudi, da mora vsaka uporaba tovrstnega odstopanja vključevati jasna dovoljenja, ki morajo biti povezana z določenimi posamezniki ali skupinami posameznikov, kraji, časi in količinami. Izraz „v omejenem obsegu“ to razlago podpira. Pomeni tudi potrebo po strogem ozemeljskem, časovnem in osebnem nadzoru za izvrševanje odstopanj in zagotavljanje skladnosti.

(3-47) **Načelo selektivnosti pa pomeni, da morajo biti rezultati zadevne dejavnosti zelo specifični**, dejavnosti pa usmerjene na nekatere primerke ene vrste ali celo na en spol ali starostni razred te vrste (npr. samo odrasli samci), pri čemer so izključeni vsi drugi. Ta pristop podpira pojasnilo iz člena 16(1)(e), da je treba odvzem ali zadrževanje omejiti na „nekatero osebk“¹³⁰. To pomeni tudi, da bi morali nekateri tehnični vidiki uporabljene metode preverljivo izkazovati selektivnost.

V zadevi C-674/17 je Sodišče poudarilo ta vidik in razsodilo, da je „glede pogojev selektivnosti in omejitve odvzemov ali zadrževanj nekaterih osebkov vrst [...] treba ugotoviti, da se z njima zahteva, da se odstopanje nanaša na število osebkov, ki je – kolikor je to mogoče – najožje, najnatančneje in najprimerneje določeno ob upoštevanju cilja, ki mu sledi zadevno odstopanje. Tako je glede na raven populacije zadevne vrste, njeno stanje ohranjenosti in njene biološke značilnosti lahko nujno, da je odstopanje omejeno ne le na zadevno vrsto ali na njene vzorce ali skupine osebkov, temveč tudi na posamezno opredeljene osebk“¹³⁰.

V isti sodbi je bil izraz „pod strogo nadzorovanimi pogoji“ pojasnjen v *smislu*: „[...] zlasti, da ti pogoji in način nadzora nad njihovim izpolnjevanjem omogočajo zagotavljanje selektivnosti in omejenosti odvzemov ali zadrževanj osebkov zadevnih vrst. Tako se mora pristojni nacionalni organ za vsako odstopanje, ki temelji na tej določbi, prepričati, ali so pred njegovim sprejetjem izpolnjeni v tej določbi določeni pogoji, **in nadzirati njegov vpliv a posteriori**. Namreč, z nacionalno ureditvijo je treba **zagotoviti**, da sta zakonitost odločb, s katerimi so odobrena odstopanja na podlagi te določbe in način[,] na katerega se te odločbe uporabijo, vključno glede **izpolnjevanja pogojev med drugim glede kraja, datuma, količin in vzorcev zadevnih vrst osebkov, ki spremljajo te določbe, učinkovito in pravočasno nadzorovana**“¹³¹.

(3-48) Pogoj „selektivno“ odraža prepoved iz člena 15(a) o uporabi neselektivnih sredstev za ujetje in ubitje vrst iz Priloge VI(a) za odvzem, ujetje ali ubitje vrst iz

128 To je tudi skladno z navedbami za opredelitev pojma „v majhnem številu“ v Navodilih za lov v skladu z Direktivo Sveta 79/409/EGS o ohranjanju prosto živečih ptic. V navodilih je navedeno, da mora biti „majhno število“ veliko nižje od tistega, ki je značilno za odvzem ptic v skladu s členom 7 in celo nižje za tiste vrste, ki se jih ne sme loviti.

129 Sodba z dne 8. junija 2006, WWF Italia in drugi proti Regione Lombardia, zadeva C-60/05, ECLI:EU:C:2006:378.

130 Zadeva C-674/17, točka 73.

131 Zadeva C-674/17, točka 74.

Priloge IV(a) na podlagi odstopanj. Metoda, ki se uporablja za ujetje ali lovljenje v past, mora biti selektivna, kadar se uporabijo odstopanja v skladu s členom 16(1)(e).

24 – Sodna praksa Sodišča Evropske unije: zadeva Tapiola. Uporaba odstopanj za lov volkov za upravljanje populacije – zadeva C-674/17

Ozadje:

Finsko ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo je leta 2015 sprejelo nov nacionalni načrt upravljanja populacije volkov na Finskem, katerega cilj je bil vzpostaviti in ohraniti ugodno stanje ohranjenosti populacije volkov. V načrtu so bili opisani podatki, ki kažejo na vse večjo družbeno sprejemanje nezakonitega lova volkov v nekaterih okoliščinah, in predstavljena potencialna povezava med divjim lovom in precejšnjimi nihanjem v številu volkov v zadnjem času.

Na podlagi tega je bilo v načrtu tudi ugotovljeno, da njegovi cilji ne bodo doseženi brez upoštevanja potreb ljudi, ki živijo in delajo na ozemljih volkov, in se zavzelo za uporabo odstopanj za posamezne živali, ki povzročajo nevšečnosti, da bi preprečili nezakonito ubijanje volkov. Ta dovoljenja za odstopanje so se morala nanašati na območja z velikim številom volkov in niso smela preseči največjega števila živali, ki se jih sme odvzeti, kot so ga določile oblasti (53 osebkov na leto za obdobje od 2016 do 2018, zunaj območja upravljanja severnih jelenov).

Decembra 2015 je finska agencija za prosto živeče živali izdala dve dovoljenji za odstopanje za ubitje do sedem volkov v regiji Pohjois-Savo, pri čemer je imetnikom dovoljenja priporočila, naj se osredotočijo na mlade osebkke ali osebkke, ki povzročajo nevšečnosti, in ne na dominantne samce. Tapiola, finsko združenje za varstvo narave, je to odločbo izpodbijalo na vrhovnem finskem upravnem sodišču. To je prekinilo postopek in Sodišče Evropske unije (v nadaljevanju: Sodišče) prosilo za smernice za razlago člena 16(1)(e).

Vprašanje 1: Ali se lahko regionalno omejena dovoljenja za odstopanje na podlagi vloge posameznih lovcev izda za „namene upravljanja populacije“ v skladu s členom 16(1)(e), katerega cilj je boj proti divjemu lovu?

Sodišče opozarja, da uporaba člena 16(1) pomeni izjemo od ureditve varstva vrst iz Direktive in ga je zato treba razlagati restriktivno. Odstopanja so mogoča le, če se dokaže, da ni druge zadovoljive možnosti in da odstopanje ne škoduje vzdrževanju ugodnega stanja ohranjenosti populacij vrste na njihovem naravnem območju razširjenosti.

Člen 16(1)(e) se lahko uporabi le, če razlogi za odobritev odstopanja iz člena 1, točke (a) do (d), ne obstajajo. V obravnavanem primeru Sodišče poudarja, da je iz vsebine odločb o odstopanju in načrta upravljanja volkov razvidno, da je divji lov pomenil pomemben izziv za ohranitev ali obnovo ugodnega stanja ohranjenosti volka na njegovem naravnem območju razširjenosti. Tako je sklenilo, da če je mogoče dokazati, da bi ta odstopanja dejansko pripomogla k boju proti divjemu lovu, bi se to načeloma lahko štelo za upošteveni cilj v skladu s členom 16(1)(e).

Vendar mora biti nacionalni organ pred odobritvijo odstopanja na podlagi člena 16(1)(e) sposoben na podlagi natančnih znanstvenih podatkov dokazati, da lahko taka odstopanja dejansko zmanjšajo nezakonito ubitje v takšnem obsegu, da bi imela neto pozitiven učinek na stanje ohranjenosti populacije volkov. V tem primeru znanstvena spoznanja niso bila predložena.

Poleg tega morajo pristojni nacionalni organi ob upoštevanju najboljših upoštevnih znanstvenih in tehničnih spoznanj ter ob upoštevanju okoliščin zadevnega posebnega položaja dokazati, da ni druge zadovoljive možnosti, s katero bi bilo mogoče doseči zastavljeni cilj. Finska agencija za prosto živeče živali tega ni dokazala.

Sodišče je tudi poudarilo, da zgolj obstoj nezakonite dejavnosti, kakršna so divji lov ali težave z izvajanjem nadzora nad njim, ne more zadostovati za to, da je država članica oproščena obveznosti varstva vrste. V takem položaju mora država članica nasprotno dati prednost strogemu in učinkovitemu spremljanju te nezakonite dejavnosti ter izvajati metode, ki zagotavljajo, da se prepovedi iz členov 12 do 14, v celoti upoštevajo.

Vprašanje 2: Kako je treba oceniti zahtevo iz člena 16(1) v zvezi s stanjem ohranjenosti populacij vrst, ko se odobrijo regionalno omejena dovoljenja za odstopanje?

Sodišče ugotavlja, da je presoja vpliva odstopanja na ravni ozemlja lokalne populacije na splošno potrebna za določitev njegovega vpliva na stanje ohranjenosti zadevne populacije v večjem obsegu. Poleg tega je stanje ohranjenosti populacije na nacionalni ali biogeografski ravni odvisno tudi od skupnega učinka različnih odstopanj, ki vplivajo na lokalna območja. Zato takega odstopanja ni mogoče odobriti brez presoje stanja ohranjenosti populacij zadevne vrste in vpliva, ki ga lahko ima predvideno odstopanje nanjo tako na lokalni ravni kot na ravni ozemlja te države članice ali, če to pride v poštev, na ravni zadevne biogeografske regije ter, kolikor je mogoče, čezmejno.

Načrt upravljanja, ki določa največje število posameznih živali, ki se jih sme ubiti v določenem lovnem letu na nacionalnem ozemlju, bi načeloma lahko zagotovil, da kumulativni letni učinek posameznih odstopanj ne vpliva na ohranjanje ali obnovitev ugodnega stanja ohranjenosti populacij zadevne vrste. Če pa je število previsoko, ta predpogoj seveda ne bo upoštevan.

V tem primeru je bilo v lovnem letu 2015–2016 na podlagi dovoljenj za odstopanje ubitih več kot 14 % celotne populacije volkov na Finskem (43 ali 44 od 275 do 310 volkov), vključno s številnimi osebki za razplod. Poleg tega je bilo vsako leto nezakonito ubitih približno 30 volkov (kot kaže ocena v načrtu upravljanja). Nazadnje se tudi zdi, da so odstopanja povečala skupno število ubitih volkov, kar je imelo neto negativen učinek na populacijo volkov.

V zvezi z učinkom neugodnega stanja ohranjenosti vrste na možnost odobritve odstopanj na podlagi člena 16(1) Sodišče opozarja, da je odobritev takih odstopanj *izjemoma* mogoča, če je ustrezno dokazano, da ne bi poslabšala neugodnega stanja ohranjenosti teh populacij ali preprečevala obnovitve ugodnega stanja njihove ohranjenosti. Zato bi morala biti taka odstopanja za zadevne vrste nevtralna. (Sodba v zadevi C-342/05, Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski, EU:C:2007:341, točka 29).

Vendar, kot je poudarilo Sodišče, se mora država članica v skladu s previdnostnim načelom vzdržati odobritve ali izvajanja tega odstopanja, če po preučitvi najboljših razpoložljivih znanstvenih podatkov obstaja negotovost glede tega, ali bo odstopanje škodljivo vplivalo na ohranjanje ali obnavljanje populacij ogrožene vrste v ugodnem stanju ohranjenosti.

3.2.2 PRESKUS 2: Neobstoj druge zadovoljive možnosti

Drugo vprašanje je, ali obstaja druga zadovoljiva možnost namesto odstopanja, tj. ali je težavo, s katero se sooča organ, mogoče rešiti na način, ki ne vključuje odstopanja.

(3-49) V skladu s členom 16(1) morajo biti države članice pred uporabo odstopanja prepričane, da ni druge zadovoljive možnosti. To je splošni pogoj, ki se uporablja za vsa odstopanja. Pristojni nacionalni organi morajo opraviti potrebne primerjave in presoditi o drugih možnih rešitvah. Vendar za to diskrecijsko pravico **velja več omejitev**.

(3-50) Na podlagi sodne prakse Sodišča v zvezi s primerljivo določbo člena 9 Direktive 79/409/EGS o pticah¹³², zlasti v zadevi C-10/96, se lahko šteje, da se „neobstoj druge zadovoljive možnosti“ analizira v treh delih: **S kakšno težavo ali posebnimi okoliščinami se je treba spopasti? Ali obstajajo druge rešitve?** Če je odgovor pritrdilen, **ali bodo ti ukrepi rešili težavo ali posebne okoliščine**, za katere se zahteva odstopanje? Naslednje pripombe temeljijo na sodni praksi Sodišča Evropske unije o primerljivi določbi o odstopanju iz člena 9 direktive o pticah in se lahko smiselno uporabijo za člen 16.

¹³² Ligue royale belge pour la protection des oiseaux ASBL in Société d'études ornithologiques AVES ASBL proti Région Wallonne, zadeva C-10/96; sodba z dne 16. oktobra 2003, Ligue pour la protection des oiseaux in drugi proti Premier ministre in Ministre de l'Aménagement du territoire et de l'Environnement, zadeva C-182/02, ECLI:EU:C:2003:558.

(3-51) Analiza „neobstoja druge zadovoljive možnosti“ predpostavlja, da obstaja posebna težava ali okoliščina in da jo je treba obravnavati. Pristojni nacionalni organi so pozvani, naj to težavo ali okoliščino rešijo tako, da med drugimi možnimi rešitvami izberejo najprimernejše rešitve, ki bodo zagotovile najboljše varstvo vrst in hkrati rešile težavo oz. okoliščino. Za zagotovitev strogega varstva vrst je treba o drugih možnostih presoditi glede na prepovedi iz člena 12. Vključujejo lahko na primer druge lokacije projektov, različne razvojne lestvice ali zasnove ali druge dejavnosti, procese ali metode.

Pri ocenjevanju obstoja „drugih zadovoljivih možnosti“ namesto ukrepov iz člena 16(1)(b), katerih namen je preprečiti resno škodo na kmetijskih rastlinah, živini, gozdovih, ribištvu in vodi ali drugih vrstah lastnine, je treba na primer najprej izvesti ali vsaj resno preučiti preventivne nesmrtonosne ukrepe, združljive s členom 12. V večini primerov so lahko **ukrepi za preprečevanje škode** na posevkih ali živini (kot so uporaba ustreznih ograj, odvrtačnih naprav za prosto živeče živali, psov, ki varujejo rejne živali, pastirstvo ali sprememba praks upravljanja živine ter spodbujanje izboljšanja razmer v habitatu ali plenskih populacij zadevnih vrst) zadovoljiva možnost namesto uporabe odstopanj v skladu s členom 16(1)(b). Drugi preventivni ukrepi, kot je razširjanje znanstveno utemeljenih informacij za zmanjšanje konfliktov (na primer rejske metode ali človeško vedenje), so lahko del drugih zadovoljivih možnosti namesto uporabe smrtonosnega nadzora v skladu z odstopanji po členu 16(1)(b) in členu 16(1)(c).

(3-52) Pri ugotavljanju obstoja druge zadovoljive rešitve za posebne okoliščine je treba upoštevati vse ekološke, gospodarske in socialne prednosti in slabosti, da se opredeli optimalna druga možnost za posamezni primer. Ta **analiza prednosti in slabosti** bi morala preučiti morebitne negativne učinke možnih rešitev ter možnosti in orodja za odpravo ali zmanjšanje negativnih učinkov. Neto rezultat v smislu reševanja težave ob hkratnem izogibanju ali zmanjšanju sekundarnih učinkov bi bilo treba nato pretehtati glede na učinke odstopanja, ob upoštevanju splošnega cilja Direktive.

(3-53) Ponoviti je treba, da morajo pristojni nacionalni organi pri odobritvi odstopanj preveriti neobstoj drugih ustreznih možnosti, s katerimi bi bilo mogoče doseči zastavljeni cilj, zlasti ob upoštevanju najboljših upoštevanih znanstvenih in tehničnih spoznanj ter glede na okoliščine posameznega primera in ob upoštevanju prepovedi, določenih v direktivi o habitatih.¹³³

(3-54) Sodišče je na primer v zadevi C-674/17 upoštevalo, da zgolj obstoj nezakonite dejavnosti, kot je divji lov, ali težave pri spremljanju te dejavnosti ne zadostujejo, da bi bila država članica oproščena obveznosti varstva vrste v skladu s Prilogo IV k direktivi o habitatih. V takih okoliščinah mora dati prednost strogemu in učinkovitemu nadzoru te nezakonite dejavnosti ter sprejemanju ukrepov, ki so skladni s prepovedmi iz členov od 12 do 14 ter člena 15(a) in (b) navedene direktive¹³⁴.

(3-55) Samo kadar se v zadostni meri izkaže, da druge morebitne rešitve niso zadovoljive, ker ne morejo rešiti specifičnega vprašanja ali pa niso tehnično izvedljive, in če so izpolnjeni tudi drugi pogoji, je uporaba odstopanja lahko upravičena.

Če pa **je ukrep delno zadovoljiv, četudi težave ne obravnava v zadostni meri, vendar težavo še vedno lahko zmanjša ali ublaži, mora biti izveden najprej.** Odstopanja za smrtonosne posege se lahko upravičijo le za preostanek težave, če niso možne nobene druge metode, vendar morajo biti sorazmerna s težavo, ki ostane po sprejetju nesmrtonosnih ukrepov.

(3-56) Postopek za ugotavljanje nezadovoljivosti druge možnosti mora temeljiti na dobro dokumentirani presoji vseh razpoložljivih možnosti, vključno z njihovo učinkovitostjo, na

¹³³ Zadeva 674/17, točka 51.

¹³⁴ Zadeva 674/17, točka 48.

podlagi najboljših razpoložljivih dejstev in podatkov. Presoja drugih možnosti mora biti uravnotežena glede na splošni cilj ohranjanja ali obnovitve ugodnega stanja ohranjenosti zadevnih vrst v interesu Skupnosti (upoštevati mora torej stanje ohranjenosti, vpliv dodatnega naključnega ali nezakonitega odvzema osebkov in možnosti zadevne populacije). Pri tej presoji se lahko upošteva tudi sorazmernost v smislu stroškov. Vendar pa ekonomski stroški ne morejo biti edini odločilni dejavnik pri analizi drugih možnih rešitev. Zlasti ni mogoče vnaprej zavrniti drugih zadovoljivih rešitev zaradi previsokih stroškov¹³⁵.

(3-57) Odobritev odstopanj po členu 16 mora biti v vsakem primeru zadnje sredstvo¹³⁶. Bistvena skupna značilnost vsakega sistema odstopanja je, da mora biti v interesu ohranjanja podrejen drugim zahtevam, določenim v Direktivi.

(3-58) Enak pristop velja za razlago pojma „zadovoljivo“. Glede na izjemni značaj sistema odstopanja in dolžnost držav članic v skladu s členom 4(3) PEU, da pomagajo EU pri izpolnjevanju njenih nalog, bi bilo odstopanje upravičeno le na podlagi objektivnega dokaza, da ni druge zadovoljive rešitve¹³⁷.

(3-59) Generalna pravobranilka je v zadevi C-342/05 pojasnila načelo sorazmernosti, v skladu s katerim¹³⁸ „ukrepa ni dovoljeno izvesti, če je cilj mogoče doseči z manj radikalnimi sredstvi, torej z drugo zadovoljivo rešitvijo v skladu s členom 16(1) [d]irektive [o habitatih]“. „Drugačna rešitev vsekakor ni zadovoljiva le, če je z njo mogoče prav tako dobro doseči cilje izjeme, pač pa tudi, če škoda, ki je posledica izjeme, ni sorazmerna glede na zasledovane cilje, z drugo rešitvijo pa bi zagotovili primerno sorazmerje“.

(3-60) Ugotovitev, ali je druga možnost v danem dejanskem položaju zadovoljiva, mora temeljiti na objektivno preverljivih dejavnikih, kot so znanstveni in tehnični vidiki. Glede na izjemni značaj ureditve odstopanja bi bilo odstopanje upravičeno le na podlagi objektivnega prikaza razlogov, na podlagi katerih ni mogoče sprejeti drugih zadovoljivih rešitev *prima facie*¹³⁹. Nedvomno je zahteva po resnem razmisleku o drugih alternativah bistvenega pomena. Države članice imajo omejene diskrecijske pravice, če pa obstaja druga rešitev, morajo biti argumenti glede njene nezadovoljivosti prepričljivi. Sodba v zadevi C-182/02 ponazarja strogi pristop Sodišča glede odstopanj na podlagi direktive o pticah. Da bi Sodišče preverilo obstoj zadovoljive rešitve, je ocenilo „potrebo“ in „namen“ zadevnega odstopanja¹⁴⁰.

Ta sodba potrjuje pomen izkazovanja obstoja nujnih razlogov, ki upravičujejo odstopanje¹⁴¹. **Druge rešitve ni mogoče šteti za nezadovoljivo zgolj zato, ker bi povzročila večje nevšečnosti ali vsilila spremembo vedenja** upravičencev do odstopanja. V zvezi s tem je bilo ugotovljeno, da trditve, ki temeljijo na „globoko zakoreninjeni tradiciji“ ali „zgodovinski in kulturni tradiciji“ lovskih praks, ne zadoščajo za

135 Za načelo sorazmernosti v okviru člena 6 glej obvestilo Komisije C(2018) 7621 final, Upravljanje območij Natura 2000 – Določbe člena 6 Direktive 92/43/EGS o habitatih, str. 55.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?qid=1548663172672&uri=CELEX:52019XC0125\(07\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?qid=1548663172672&uri=CELEX:52019XC0125(07))

136 Glej točko 33 sklepnih predlogov generalnega pravobranilca v zadevi C-10/96.

137 Po mnenju generalnega pravobranilca v zadevi C-10/96 je ta izraz „mogoče razlagati tako, da pomeni rešitev, ki rešuje poseben problem, s katerim se srečujejo nacionalni organi, in ki hkrati – kolikor je mogoče – upošteva prepovedi, določene v Direktivi; odstopanje je lahko dovoljeno le, če ni mogoče sprejeti druge rešitve, ki ne vključuje neupoštevanja teh prepovedi“.

138 Glej točke od 24 do 27 sklepnih predlogov generalne pravobranilke v zadevi C-342/05.

139 Glej tudi točko 39 sklepnih predlogov generalnega pravobranilca v zadevi C-10/96.

140 Ligue pour la protection des oiseaux in drugi proti Premier ministre in Ministre de l'Aménagement du territoire et de l'Environnement, zadeva C-182/02, točka 16.

141 Glej tudi sodbo z dne 15. decembra 2005, Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski, zadeva C-344/03, ECLI:EU:C:2005:770, točke od 18 do 46.

utemeljitev potrebe po odstopanju od direktive o pticah¹⁴². To se smiselno uporablja tudi za odstopanja od direktive o habitatih.

(3-61) Poleg tega mora biti končno izbrana rešitev, tudi če vključuje odstopanje, objektivno omejena na obseg, ki je potreben za rešitev specifične težave ali okoliščine¹⁴³. To pomeni, da **morajo biti odstopanja omejena časovno, krajevno in v smislu števila** vključenih osebkov, posameznih zadevnih osebkov, pooblaščenih oseb itd. Potreba po omejitvi odstopanja na obseg, ki je potreben za rešitev težave, je bila ponovno potrjena v zadevi C-10/96 o primerljivi določbi člena 9 direktive o pticah¹⁴⁴. Po mnenju Sodišča mora biti število osebkov, na katere se nanaša odstopanje, „določeno na ravni, za katero se izkaže, da je objektivno potrebna za rešitev teh težav“. Ta omejitev se razlikuje od „omejenega števila“ iz člena 16(1)(e), ki je splošna omejitev pri uporabi tega odstopanja¹⁴⁵.

3.2.3 PRESKUS 3: Vpliv odstopanja na stanje ohranjenosti

V skladu z usklajenim okvirom poročanja, dogovorjenim za člen 17 Direktive, se splošno stanje ohranjenosti vrste v državi članici oceni na biogeografski ravni vsake države članice. Vendar bi bilo treba učinek posebnega odstopanja, da bi bil smiseln v posebnem okviru odstopanja, presojati na nižji ravni (npr. določeno območje, raven populacije).

(3-62) V skladu s členom 16(1) odstopanja ne smejo škoditi „vzdrževanju ugodnega stanja ohranjenosti populacij zadevne vrste na njihovem naravnem območju razširjenosti“. Izvajanje te določbe bi moralo vključevati dvostopenjsko presojo: prvič, presojo stanja ohranjenosti določenih populacij vrste na njenem naravnem območju razširjenosti v zadevni državi članici (in po potrebi zunaj nacionalnih meja, če si populacije deli s sosednjimi državami) in, drugič, presojo vpliva odstopanja na stanje ohranjenosti zadevne populacije ali populacij. Zaradi jasnosti je pojem „populacija“ tukaj opredeljen tako, da zajema skupino osebkov iste vrste, ki hkrati prebivajo na istem geografskem območju in ki se (lahko) med seboj razmnožujejo (tj. imajo skupni genski sklad)¹⁴⁶.

3.2.3(a) Obseg presoje

(3-63) Nato se postavlja vprašanje o ravni, ki jo je treba upoštevati pri presoji, ali je vpliv odstopanja škodljiv, nevtralen oziroma bi lahko bil pozitiven za stanje ohranjenosti vrste. V skladu s členom 1(i) je treba upoštevati stanje ohranjenosti vrste na vsem njenem naravnem območju razširjenosti. V razpravah z odborom za habitate je bilo dogovorjeno, da je treba za namene poročanja v skladu s členom 17 (v povezavi s

142 Sodba z dne 9. decembra 2004, Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Španiji, zadeva C-79/03, ECLI:EU:C:2004:782, točka 27. Glej tudi točko 36 sklepnih predlogov generalnega pravobranilca v zadevi C-10/96 z dne 7. novembra 1996, ECLI:EU:C:1996:430: „Člen 9 dopušča odstopanje samo takrat, „ko ni druge zadovoljive rešitve“, in ne takrat, ko bi uporaba prepovedi prizadetim le povzročila nekaj neprijetnosti ali od njih zahtevala, da spremenijo svoje navade. Značaj varstva okolja je tak, da od nekaterih kategorij oseb zahteva, da spremenijo svoje ravnanje za javni interes; v tem primeru odpravo „tenderie“ oziroma „ujetja ptic za rekreativne namene“ v skladu z določbami Direktive. Da so take dejavnosti morda „prenašane iz roda v rod“ ali del „zgodovinske in kulturne tradicije“, ne zadostuje za utemeljitev odstopanja od Direktive“.

143 Glej točki 21–22 in točki 26–27 sodbe.

144 Ligue royale belge pour la protection des oiseaux ASBL in Société d'études ornithologiques AVES ASBL proti Région wallonne, zadeva C-10/96.

145 Skladno s točko 3.4.12 Navodil za lov v skladu z Direktivo Sveta 79/409/EGS o ohranjanju prosto živečih ptic.

146 Za opredelitev pojmov „območje razširjenosti“ in „populacija“ glej tudi „Reporting under Article 17 of the Habitats Directive – Explanatory Notes and Guidelines“ (Poročanje v skladu s členom 17 direktive o habitatih – pojasnjevalne opombe in smernice) za obdobje od 2013 do 2018, točka 29f.

https://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17.

členom 11) stanje ohranjenosti oceniti na biogeografski ravni v vsaki državi članici. To bi nenazadnje omogočilo združevanje informacij za celotne biogeografske regije po vsej EU. Stanje ohranjenosti vrste v dani biogeografski regiji v državi članici je zato zelo pomemben podatek pri odločanju o odstopanju.

(3-64) **Vendar pa mora biti presoja vpliva posebnega odstopanja v večini primerov na ravni**, manjši od biogeografske regije, da bi bila smiselna v ekološkem smislu. Uporabna raven bi lahko bila (lokalna) populacija. Besedilo člena 16, ki omenja „populacije zadevnih vrst“, to razlago potrjuje.

Seveda je pristop treba prilagoditi zadevni vrsti: na ravni populacije (čezmejno, kjer to pride v poštev¹⁴⁷) je treba oceniti kumulativne učinke ubitja velikih zveri, ki živijo na velikih območjih razširjenosti, medtem ko se lahko o vplivu uničenja razmnoževališča v precej razdrobljenem habitatu dvoživk bolje presodi na ravni posameznega območja ali metapopulacije¹⁴⁸.

V skladu z ustaljeno sodno prakso je treba odstopanja uporabiti ustrezno, da se obravnavajo natančne zahteve in posebne okoliščine¹⁴⁹. Iz tega sledi, da so presoje na nižjih ravneh običajno nujne, saj morajo odstopanja obravnavati posebne težave in zagotoviti ustrezne rešitve. Zato je treba odstopanja **odobriti za določen kraj, saj je njihov glavni učinek na lokalni ravni**. Presoj na nižji ravni bi bilo za popolno sliko razmer zato treba primerjati s stanjem na višji (npr. biogeografski, čezmejni ali nacionalni) ravni.

Sodišče je v svoji sodbi v zadevi C-674/17 o odstopanjih glede volkov sledilo tej utemeljitvi in navedlo, da morajo nacionalni organi pred odobritvijo odstopanj **oceniti stanje ohranjenosti zadevne populacije in vpliv predvidenih odstopanj tako na lokalni ravni kot na ravni ozemlja države članice** ali, kjer to pride v poštev, na ravni zadevne biogeografske regije, kadar meje države članice prečkajo več biogeografskih regij, ali če to zahteva naravno območje razširjenosti vrste in, kolikor je to mogoče, na čezmejni ravni. Sodišče je pojasnilo, da „je ocena učinka odstopanja na ravni ozemlja lokalne populacije na splošno potrebna za ugotovitev njegovega vpliva na stanje ohranjenosti zadevne populacije na širši ravni. [...] [P]osledice takega odstopanja [bo] običajno takoj občutiti na lokalnem območju, na katero se nanaša. Poleg tega [...] je stanje ohranjenosti populacije na nacionalni ali biogeografski ravni prav tako odvisno od kumulativnega vpliva različnih odstopanj na lokalna območja“¹⁵⁰. „Zato takega odstopanja ni mogoče sprejeti, ne da bi se ocenilo stanje ohranjenosti populacij zadevne vrste in vpliv, ki ga ima lahko načrtovano odstopanje na to stanje na lokalni ravni kot tudi na ravni ozemlja te države članice ali, po potrebi, na ravni zadevne biogeografske regije, če meje te države članice prekrivajo več biogeografskih regij, ali tudi – če to zahteva območje naravne razširjenosti in kolikor je to mogoče – na čezmejni ravni“¹⁵¹. Vendar „za namene te ocene ni mogoče upoštevati dela naravnega območja razširjenosti zadevne populacije, ki se razteza na nekatere dele ozemlja tretje države, ki je ne zavezuje obveznost strogega varstva vrst, ki so v interesu Unije“¹⁵².

147 Kar zadeva vrste s čezmejnimi populacijami ali vrste, ki se selijo prek meja EU, je treba, če je to mogoče ali izvedljivo, upoštevati celotno naravno območje razširjenosti teh vrst.

148 Metapopulacija je sestavljena iz skupine prostorsko ločenih populacij iste vrste, ki imajo stike na določeni ravni. Izraz „metapopulacija“ je leta 1969 skoval Richard Levins, da bi opisal model populacijske dinamike škodljivih žuželk na kmetijskih poljih, vendar se pomen večinoma uporablja za vrste v naravno ali umetno razdrobljenih habitatih.

149 Glej zlasti: Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Belgiji, zadeva 247/85, točka 7; sodba z dne 8. julija 1987, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-262/85, točka 7; WWF Italija proti Regione Veneto, zadeva C-118/94, točka 21; zadeva C-674/17, točka 41.

150 Zadeva 674/17, točka 59.

151 Zadeva 674/17, točka 61.

152 Zadeva 674/17, točka 60.

(3-65) Kadar je pristojnost za odobritev odstopanj podeljena podnacionalnim ravнем (npr. regionalnim upravam), je treba uskladiti in imeti **pregled in nadzor** nad odobritvami odstopanj na ravni držav članic (in tudi zunaj nacionalnih meja v primeru čezmejnih populacij), da se prepreči tveganje, da bi vsota odstopanj škodljivo vplivala na stanje ohranjenosti populacij zadevnih vrst na njihovem (nacionalnem) naravnem območju razširjenosti (glej tudi oddelek 3.1.2).

3.2.3(b) Odstopanja in vpliv na stanje ohranjenosti

Neto rezultat odstopanja bi moral biti nevtralen ali pozitiven za stanje ohranjenosti vrste. Izravnalni ukrepi se lahko v nekaterih okoliščinah uporabijo npr. zaradi vpliva odstopanja na razmnoževališča in počivališča, vendar ne nadomeščajo ali zmanjšujejo potrebe po skladnosti s katerim od treh preskusov. Načrti za ohranjanje vrst niso obvezni, vendar se priporočajo, saj pomagajo zagotoviti, da se odstopanja odobrijo v skladu s cilji Direktive.

(3-66) Kot je poudarjeno v veljavni sodni praksi Sodišča¹⁵³, „člen 16(1) Direktive določa ugodno stanje ohranjenosti navedenih populacij v njihovem naravnem območju razširjenosti kot nujen predpogoj za odobritev odstopanja, ki ga določa“. Niti odobritev odstopanj za vrste v neugodnem stanju ohranjenosti niti uporaba izravnalnih ukrepov v Direktivi nista izrecno predvidena. Vendar se lahko z razlago in izvajanjem določbe iz člena 16(1) na način, ki se osredotoča na doseganje splošnega cilja ugodnega stanja ohranjenosti, v razlago vključita oba pojma, če doseganje tega cilja z ničimer ni ogroženo.

(3-67) Za odobritev odstopanja je načeloma nujen predpogoj ugodno stanje ohranjenosti populacij zadevne vrste na njenem naravnem območju razširjenosti¹⁵⁴. Kljub temu je Sodišče v zadevi C-342/05, potem ko je ugotovilo, da stanje ohranjenosti volka na Finskem ni ugodno, sklenilo¹⁵⁵, da je odobritev odstopanj za ubitje osebkov volka še naprej mogoča „izjemoma“ in „če se ustrezno ugotovi, da ne bi poslabšala neugodnega stanja ohranjenosti ali preprečevala obnovitve ugodnega stanja ohranjenosti omenjenih populacij“. Ubitje omejenega števila osebkov bi lahko imelo zanemarljiv vpliv na cilj iz člena 16(1) direktive o habitatih, in sicer ohranjanje ali obnovitev ugodnega stanja ohranjenosti populacije volkov na njenem naravnem območju razširjenosti. Zato bi tako odstopanje za zadevne vrste lahko bilo nevtravno. Če torej stanje ohranjenosti zadevne vrste ni ugodno, se lahko odstopanje odobri le, če se utemelji z izjemnimi okoliščinami, in le, če se stanje ohranjenosti ne poslabša in se ne prepreči obnovitev ugodnega stanja (nevtralni učinek) in če so izpolnjeni tudi vsi drugi zahtevani pogoji iz člena 16. V zadevi C-342/05 je Sodišče ugotovilo, da so pristojni nacionalni organi dejansko odobrili odstopanja, „brez ocene stanja ohranjenosti vrste, predložitve natančne in ustrezne obrazložitve o neobstoju drugih zadovoljivih možnosti ali natančne opredelitve volkov, ki povzročajo resno škodo in so lahko predmet odstrela“. Poleg tega je Sodišče pojasnilo, da so taka odstopanja, „ki po eni strani niso utemeljen[a] na presoji učinka dovoljene usmrtnitve volkov na ugodno stanje ohranjenosti populacije te vrste v njihovem naravnem območju razširjenosti in po drugi strani nimajo natančne in ustrezne obrazložitve o

¹⁵³ Glej zlasti: sodbo z dne 10. maja 2007, Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Avstriji, zadeva C-508/04, točka 115, in sodbo z dne 14. junija 2007, Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski, zadeva C-342/05, točka 28.

¹⁵⁴ Glej zlasti: Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Avstriji, zadeva C-508/04, točka 115, in sodbo z dne 14. junija 2007, Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski, zadeva C-342/05, točka 28.

¹⁵⁵ Sodba z dne 14. junija 2007, Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski, zadeva C-342/05, ECLI:EU:C:2007:341, točka 29.

neobstoju drugih zadovoljivih možnosti, [...] v nasprotju s členom 16(1) direktive o habitatih.”¹⁵⁶. V zadevi C-674/17 je Sodišče poudarilo, da je treba prej navedeno presojo vpliva načrtovanih odstopanj na ugodno stanje ohranjenosti izvesti ob upoštevanju previdnostnega načela.¹⁵⁷ Z drugimi besedami, „če po presoji najboljših razpoložljivih znanstvenih podatkov ostane negotovost glede vprašanja, ali bo tako odstopanje škodilo vzdrževanju ali obnovitvi ugodnega stanja ohranjenosti populacij vrste, ki ji grozi izumrtje, ali ne, v skladu s previdnostnim načelom iz člena 191(2) PDEU tega odstopanja ne sme sprejeti ali izvajati”¹⁵⁸.

Podoben pristop bi bilo treba uporabiti, kadar stanje ohranjenosti zadevne vrste ni znano. V tem primeru ne bi bilo mogoče ugotoviti vpliva odstopanja na stanje ohranjenosti, tako da odstopanja ne bi bilo mogoče odobriti.

(3-68) Manj ko so stanje ohranjenosti in trendi ugodni, manj verjetno je, da bi bilo odstopanje upravičeno, razen v najbolj izjemnih okoliščinah.

Jasno je tudi, da je ta pristop k odstopanjem najbolje izvesti v jasnem in dobro razvitem okviru ukrepov za ohranjanje vrst. Tudi tu (tako kot pri varstvenih ukrepih) je stanje ohranjenosti vrste osrednjega pomena pri presoji in utemeljitvi uporabe odstopanj. Zato je pomembno upoštevati sedanje stanje ohranjenosti, pa tudi preučiti, kako se to spreminja.

(3-69) Glede trenutnega stanja ohranjenosti prizadete vrste se lahko stanje lokalne populacije neke vrste na določenem geografskem območju razlikuje od splošnega stanja ohranjenosti populacij v biogeografskem območju države članice (ali celo v naravnem območju razširjenosti). Zato bi bilo treba pred odločitvijo o izdaji odstopanja poznati in stanje ohranjenosti na vseh ravneh in ga ustrezno presoditi.

(3-70) Odstopanja ni mogoče odobriti, če na kateri koli ravni škodljivo vpliva na stanje ohranjenosti ali na doseganje ugodnega stanja ohranjenosti vrste. Z drugimi besedami, če je verjetno, da bo odstopanje znatno negativno vplivalo na zadevno populacijo (ali obe za to populacijo) ali celo na lokalno populacijo v državi članici, ga pristojni organ ne bi smel odobriti. **Neto rezultat odstopanja bi moral biti nevtralen ali pozitiven za zadevne populacije vrst.**

(3-71) Kadar podatki niso dovolj trdni in zanesljivi, da bi dokazali, da je stanje ohranjenosti ugodno in/ali da bi zagotovili, da odstopanje ne vpliva negativno na stanje ohranjenosti, bi bilo treba uporabiti previdnostno načelo (ki zahteva, da imajo v primeru negotovosti prednost cilji ohranjanja), odstopanja pa se ne bi smela odobriti. Kot je navedlo Sodišče v zadevi C-674/17, „je treba prav tako poudariti, da država članica, če po presoji najboljših razpoložljivih znanstvenih podatkov ostane negotovost glede vprašanja, ali bo tako odstopanje škodilo vzdrževanju ali obnovitvi ugodnega stanja ohranjenosti populacij vrste, ki ji grozi izumrtje, ali ne, v skladu s previdnostnim načelom iz člena 191(2) PDEU tega odstopanja ne sme sprejeti ali izvajati.”¹⁵⁹

(3-72) Če se stanje vrste na različnih geografskih ravneh razlikuje, je treba najprej preučiti raven lokalne populacije in nato vpliv odstopanja na populacijo v biogeografski regiji, pri čemer je treba upoštevati tudi kumulativni učinek drugih odstopanj za isto vrsto v tej biogeografski regiji.

3.3 Dodatni vidiki

156 Zadeva C-342/05, točki 30 in 31.

157 Zadeva C-674/17, točki 68 in 69.

158 Zadeva C-674-17, točka 66.

159 Zadeva 674/17, točka 66.

(3-73) Pri presoji, ali bi odstopanje lahko škodljivo vplivalo na ohranjanje ugodnega stanja ohranjenosti populacij vrste, je treba upoštevati zlasti naslednje elemente:

- a) ali so potrebni (ustrezni, učinkoviti in preverljivi) ukrepi vzpostavljeni, izvedeni in se učinkovito izvršujejo za vrsto v državi članici, da se zagotovi njeno strogo varstvo in da vrsta doseže ugodno stanje ohranjenosti;
- b) da odstopanje ne deluje proti potrebnim ukrepom, ne zmanjšuje njihove učinkovitosti ali jih nevtralizira;
- c) da se učinke odstopanj (vključno s kumulativnimi učinki) pozorno spremlja in da se pridobivajo izkušnje za prihodnost.

3.3.1 Vloga akcijskih načrtov za vrste

(3-74) Eden od načinov zagotavljanja ustrezne uporabe odstopanj kot dela strogega sistema varstva bi bila **priprava in izvajanje celovitih akcijskih načrtov za vrste ali načrtov za njihovo ohranjanje oz. upravljanje**, čeprav to v Direktivi ni zahtevano. Ti načrti morajo biti namenjeni varstvu vrst in obnovitvi ali ohranitvi ugodnega stanja njihove ohranjenosti. Vključevati morajo ne le potrebne ukrepe iz člena 12, temveč tudi ukrepe za podporo ali obnovitev sposobnosti preživetja populacije, njenega naravnega območja razširjenosti in habitatov vrst. Načrti bi lahko bili uporabna podlaga in usmerjevalni okvir za odobritev odstopanj, če se odstopanja še vednoodobrijo za vsak primer posebej, če so izpolnjeni vsi drugi pogoji iz člena 16 in če je dokazano, da odstopanje ne škoduje ohranjanju ugodnega stanja ohranjenosti populacij zadevnih vrst.

(3-75) Odstopanja za preprečevanje resne škode na posevkih ali premoženju so lahko na primer za dolgoročno reševanje vprašanja manj učinkovita, če se izvajajo neodvisno od kakršnih koli drugih ukrepov za to vrsto. Če pa jih spremlja več drugih ukrepov (tj. nesmrtonosni ukrepi, preventivni ukrepi, spodbude, nadomestila itd.) v okviru načrta za ohranjanje oz. upravljanje vrst kot del strogega sistema varstva, bi lahko bila odstopanja veliko učinkovitejša. Pod takimi pogoji bi lahko načrt za ohranjanje oz. upravljanje vrst, če se pravilno izvaja, zagotovil ustrezen okvir za izdajanje odstopanj v skladu s cilji Direktive. Take načrte bi bilo seveda treba redno posodablјati glede na izboljšano poznavanje in rezultate spremljanja.

(3-76) Za določitev ustreznega okvira za izdajanje odstopanj bi morali načrti za ohranjanje oz. upravljanje vrst temeljiti na **trdnih in posodobljenih znanstvenih informacijah** o stanju in trendih populacije vrst, njihov glavni cilj pa bi moral biti ohranjanje ali obnovitev ugodnega stanja ohranjenosti vrst (z opredelitvijo pogojev, ki jih je treba izpolniti za ta cilj). Načrti bi morali vključevati zanesljivo in celovito presojo o vseh pomembnih nevarnostih in pritiskih na vrsto ter analizo obstoječih ravni umrljivosti, in sicer iz naravnih vzrokov ali zaradi dejavnikov, ki jih povzroči človek, kot sta nezakonito ubijanje (divji lov) ali naključni ulov in ubitje.

(3-77) Na podlagi najboljših obstoječih informacij ter zanesljivih znanstvenih presoj in sistemov spremljanja bi lahko načrti za ohranjanje oz. upravljanje vrst določili skladen niz ukrepov, ki jih je treba izvajati in spremljati, da se zagotovi doseganje ali ohranjanje ugodnega stanja ohranjenosti zadevne populacije. Samo v teh okoliščinah bi lahko načrti za ohranjanje oz. upravljanje vrst predstavljali primeren okvir za odobritev odstopanj, kar bi lahko pripomoglo k poenostavitvi postopka za odobritev vsakega posebnega odstopanja, če so izpolnjeni tudi vsi zahtevani pogoji iz člena 16.

3.3.2 Presoja vpliva načrtov oz. projektov in varstva vrst

(3-78) Posebne določbe in postopke iz člena 16 je treba upoštevati tudi za načrt ali projekt, ki bi lahko vplival na zavarovano vrsto EU in za katerega veljajo postopki presoje iz člena 6(3) direktive o habitatih ali direktive o presoji vplivov na okolje ali direktive o strateški presoji vplivov na okolje. V tem primeru se lahko postopki presoje vplivov, ki se izvajajo za načrte in projekte, uporabijo za presojno vplivov na zahteve iz člena 12 in za preverjanje, ali so izpolnjeni pogoji za odstopanje iz člena 16.

To bi bilo pomembno na primer, kadar bi gradnja in/ali izvajanje projekta verjetno povzročilo poškodovanje ali uničenje razmnoževališč ali počivališč ali vznemirjanje katere od vrst iz Priloge IV(a), ki so prisotne na območju projekta.

V teh okoliščinah je treba presoditi:

- ali je na območju projekta prisotna katera od vrst iz Priloge IV(a) k direktivi o habitatih;
- ali je na območju projekta prisotno razmnoževališče ali počivališče vrste iz Priloge IV(a) k direktivi o habitatih;
- ali se bo na katero od teh vrst in/ali njihovih razmnoževališč ali počivališč „vplivalo“ (se jih ubilo, vznemirjalo, poškodovalo itd.) zaradi gradnje in/ali izvajanja projekta, in če je tako;
- ali so zahteve iz člena 16 izpolnjene.

(3-79) Odstopanje v skladu s členom 16 se lahko odobri samo po izvedbi zgoraj navedenih preverjanj, ki so potrebni tudi za zakonito izvedbo projekta (po pridobitvi soglasja za izvedbo). Če je na primer prisotno razmnoževališče vrste iz Priloge IV(a), ki bo med gradnjo ali izvajanjem projekta uničeno, bi odobritev projekta pomenila kršitev člena 12, razen če se odobri odstopanje v skladu s členom 16 in so pogoji za izdajo odstopanja izpolnjeni.

(3-80) Kadar je verjetno, da bodo projekti sami ali v kombinaciji z drugimi načrti ali projekti pomembno vplivali na območja Natura 2000, se zanje opravi ustrezna presoja v skladu s členom 6(3) Direktive, ki bi tudi obsegala preverjanja po navedenem seznamu in po potrebi nadaljnje ukrepe.

Za projekte, za katere ne velja člen 6(3), ker ni verjetno, da bi sami ali v kombinaciji z drugimi načrti ali projekti pomembno vplivali na območja Natura 2000, lahko države članice prilagodijo obstoječe postopke tako, da ti izpolnjujejo zahteve iz členov 12 in 16. To pomeni, da se lahko preverjanja po zgornjem seznamu vključijo v presoje, ki so del postopkov odločanja na različnih ravneh v državi članici, vključno z odločitvami o načrtovanju rabe prostora ali postopki presoje vplivov na okolje za programe, načrte in projekte.

Osnovni namen je pravilno in hitro prepoznavanje vplivov projekta, vključno z vplivom na zavarovane vrste iz Priloge IV(a) k direktivi o habitatih in njihove habitate, in sicer pred izvedbo projekta. Možno sredstvo za to je postopek presoje vplivov na okolje.

(3-81) Z usklajevanjem pravnih postopkov se lahko izognemo pravnim zapletom. Najbolje je, da se po prejemu zahteve za soglasje za izvedbo projekta, ki spada na področje uporabe direktive o presoji vplivov na okolje, začne presoja vplivov na okolje (vsaj faza predhodnega preverjanja), da se lahko ugotovijo vsi možni vplivi. S tem je mogoče nemudoma ugotoviti potrebo po odstopanju in oceniti, ali je mogoče izpolniti zahteve iz člena 16 direktive o habitatih. Če je tako, se lahko soglasje za izvedbo izda skupaj z odstopanjem. Če je treba projekt zaradi ugotovitev presoje vplivov na okolje spremeniti, lahko odstopanje temelji na spremenjenem projektu.

V idealnem primeru presoja vplivov na okolje, izvedena po vložitvi vloge za enotno dovoljenje, zajame vse pomembne vplive na okolje (vključno z vplivom na vrste iz Priloge IV(a) k direktivi o habitatih in njihova razmnoževališča ali počivališča), ki jih je mogoče obravnavati pri izdaji dovoljenja. To je na primer mogoče doseči z določitvijo pogojev za ublažitev negativnih vplivov in/ali z odobritvijo odstopanj od nekaterih zakonsko določenih prepovedi, če so izpolnjeni pogoji za odstopanja.

(3-82) Čeprav v skladu s členoma 12 in 16 direktive o habitatih zgoraj navedena preverjanja niso obvezna v okviru ustrezne presoje v skladu s členom 6(3) direktive o habitatih ali v okviru postopka presoje vplivov na okolje, je to najboljši način za zagotovitev skladnosti s členoma 12 in 16 direktive o habitatih. S postopkom presoje vplivov na okolje se lahko opredeli vpliv na vrste iz Priloge IV k direktivi o habitatih, povezan s projektom, ter morebitne posledice projekta v smislu kršitve prepovedi iz člena 12 direktive o habitatih. Najbolj je presojo vpliva, vključno z vsemi potrebnimi posvetovanji, izvesti pred izdajo odstopanja in razvojem projekta, saj to olajša usklajevanje pri odločanju.

3.3.3 Vloga izravnalnih ukrepov (odstopanja od člena 12(1)(d))

(3-83) Izravnalni ukrepi se lahko predvidijo za upravičena odstopanja, in sicer od člena 12(1)(d), tj. kadar pride do poškodovanja ali uničenja razmnoževališč in počivališč. Glede na biologijo, ekologijo in vedenje vrst lahko taki ukrepi za nekatere vrste delujejo dobro, za druge pa ne.

V nasprotju z ublažitvenimi ukrepi so izravnalni ukrepi neodvisni od dejavnosti, ki povzročajo poškodovanje ali uničenje razmnoževališč ali počivališč. Namen teh ukrepov je izravnati posebne negativne učinke na razmnoževališče ali počivališče, kar v nobenem primeru ne škoduje stanju ohranjenosti zadevne vrste. V idealnem primeru bi se morali izravnalni ukrepi ujemanjati z negativnimi učinki na razmnoževališče ali počivališče ter bi morali biti vzpostavljeni in v rabi pred pojavom negativnega učinka.

(3-84) Izravnalni ukrepi niso navedeni v členu 16 in zato niso obvezni. Prav tako ne morejo upravičiti kršitve člena 12 ali je izravnati, lahko pa so eden od elementov za zagotovitev skladnosti z zahtevo iz člena 16(1), da ne sme priti do škodljivega vpliva na stanje ohranjenosti zadevne vrste.

V najboljšem primeru bi izravnalni ukrepi:

- i) izravnali negativni vpliv dejavnosti na razmnoževališča in počivališča vrst v konkretnih okoliščinah (na ravni lokalne populacije);
- ii) imeli dobre možnosti za uspeh in temeljili na najboljših praksah;
- iii) izboljšali možnosti vrste, da doseže ugodno stanje ohranjenosti;
- iv) začeli kazati učinke pred poškodovanjem ali uničenjem razmnoževališča ali počivališča ali najpozneje tedaj, ko se poškodovanje ali uničenje začne.

(3-85) Tako izvedeni izravnalni ukrepi bi lahko zagotovili, da ne bi prišlo do splošnega škodljivega vpliva na razmnoževališča in počivališča vrst na populacijski ali biogeografski ravni. ***Vendar pa to ne nadomešča ali zmanjšuje potrebe po tem, da so odstopanja iz člena 16 skladna z zgoraj navedenimi tremi preskusi.*** To pomeni, da se sprejetje izravnalne sheme ne more uporabiti za poskus, da bi obšli potrebo po izdaji odstopanja in potrebo po uspešno opravljenih treh preskusih, opisanih v oddelku 3.2.

3.3.4 Odstopanja za več vrst

(3-86) Nekateri projekti (npr. veliki infrastrukturni projekti v javnem interesu, kot so prometna omrežja) lahko vplivajo na številne vrste iz Priloge IV. V teh primerih je treba oceniti vpliv na **vsako** od prizadetih vrst in na podlagi teh informacij pripraviti pregled celotnega vpliva, da se izberejo najboljše rešitve. Tudi rešitve morajo uspešno opraviti vse tri preskuse. Ni dovolj, da se navede le število vrst, ki bi jih to lahko zadevalo, ne da bi nato ocenili obseg težav in poiskali načine, kako se jim izogniti.

3.3.5 „Začasna narava“: obravnavanje kolonizacije območij, na katerih potekajo dela, z vrstami iz Priloge IV

(3-87) Obstajajo primeri, ko že licencirani posegi v prostor (na primer gradnja nove infrastrukture, kot so ceste, hiše itd., ali tekoče kamnolomske dejavnosti) vodijo k ustvarjanju ugodnih novih habitatov, ki jih kolonizirajo vrste iz Priloge IV k Direktivi. Takšne tipične naravne danosti, na primer na območjih pridobivanja surovin, bi lahko vključevale nove ribnike (ki koristijo dvoživkam in kačjim pastirjem), odprtokope ter peščene in prodnate površine (ki privabljajo žuželke in ptice), nastajajoča travišča (ki privabljajo žuželke in ptice), zrahljane pečine (ki koristijo pticam in čebelar samotarkam) ter oblikovanje območij, ki nudijo zavetje (za plazilce, dvoživke in žuželke).

Ker stroga ureditev varstva iz člena 12 ne razlikuje med začasnimi (npr. do 5 ali 10 let) ali trajnimi območji umetnega ali naravnega izvora, je treba šteti, da tudi zavarovane živalske ali rastlinske vrste iz Priloge IV, ki zaradi dovoljenih posegov v prostor začnejo zasedati novo območje, **v celoti spadajo na področje uporabe določb o varstvu** iz člena 12.

(3-88) Uporaba stroge ureditve varstva iz člena 12 v takih primerih lahko predstavlja velik izziv za razvijalce projektov in lastnike zemljišč, ki bodo zaradi narave dela morda morali odstraniti te „začasne“ habitate, da bi nadaljevali s svojim delom v skladu z dovoljenji. Za odstranitev habitatov med pripravljalno ali operativno fazo projekta oziroma fazo demontaže je potrebno odstopanje v skladu s členom 16(1), če so za to izpolnjeni pogoji (glej besedilo v nadaljevanju).

Brez pravne varnosti, da se zadevno območje lahko zakonito uporablja za dovoljeni namen po načrtih, bi lastniki zemljišč ali nosilci projektov v vmesnem obdobju, ko se na zemljišču ne izvajajo aktivni posegi, morda želeli preprečiti vdor zavarovanih vrst (na primer z uporabo pesticidov ali obdelovanja), da bi se izognili dodatnim obremenitvam ali omejitvam, povezanim s prisotnostjo zavarovanih vrst, ki na njihovem zemljišču prvotno niso bile prisotne. To bi lahko pomenilo izgubljeno priložnost, saj lahko dodatni začasni habitati, ki sicer na zadevnem območju ne bi uspevali, pod določenimi pogoji pozitivno prispevajo k ciljem Direktive.

(3-89) Za zagotovitev te pravne varnosti in s tem spodbude za ustvarjanje ali vzdrževanje začasnih naravnih območij lahko nosilci projekta **zaposijo za odstopanje v skladu s členom 16 že v zgodnji fazi postopka načrtovanja**, ko zavarovane vrste območja še niso kolonizirale, vendar se taka kolonizacija lahko pričakuje z določeno gotovostjo (to se lahko na primer zgodi, kadar je vrsta že prisotna v okoliških območjih). Ta oblika predhodnega odstopanja bi omogočila naknadno odstranitev začasnih naravnih danosti v skladu s potrebami po razvoju projekta. Vendar pa pravni standardi za takšna odstopanja ne smejo biti nižji od standardov za odstopanja za že prisotne zavarovane vrste in njihove habitate ter morajo še vedno izpolnjevati vse pogoje iz člena 16. To med drugim pomeni, da morajo odstopanja, odobrena pred dejansko naselitvijo

kolonizatorske vrste ali njenega habitata, jasno in natančno opredeliti cilje, ki naj bi se dosegli z odstopanjem¹⁶⁰.

(3-90) Zato **je pomembno, da se pred predložitvijo vlog za odstopanje v skladu s členom 16 opravi popoln popis na terenu**, katerega cilj je odkrivanje vseh zavarovanih vrst, ne le na območju projekta, ampak tudi v njegovi okolici. S tem bo zagotovljeno, da se opredelijo vse „predvidljive“ vrste iz Priloge IV, pa tudi njihova številčnost in verjetnost, da bodo kolonizirale območje projekta. Odločba po členu 16 se nato lahko uporabi za določitev pogojev za ohranjanje stalne ekološke funkcionalnosti habitata vrste, če je treba za namene dovoljenega projekta oz. dejavnosti odstraniti nov kolonizirani habitat na območju projekta. To bi lahko na primer vključevalo ustvarjanje in varstvo podobnih habitatov zunaj območja projekta ter selitev vrst znotraj območja projekta v te habitate, kar bi bilo podprto z dolgoročnim spremljanjem. Tako kot pri vseh odstopanjih je treba preveriti in evidentirati tudi pravilno izvajanje.

(3-91) Odstopanja, ki se nanašajo na začasne naravne danosti, kot so opisane zgoraj, zahtevajo objektivno utemeljitev na podlagi enega od razlogov iz člena 16(1). Ena od možnosti je, da se odstopanje utemelji z razlogi iz člena 16(1)(a), ki upravičujejo odstopanje „zaradi varstva prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst in ohranjanja naravnih habitatov“. Besedilo določbe ni omejeno na odstopanja, odobrena za varstvo rastlinskih ali živalskih vrst pred drugimi konkurenčnimi zavarovanimi vrstami. Besedilo je mogoče razlagati tako, da dovoljuje tudi odstopanje od strogega sistema varstva zavarovane vrste v njeno lastno korist. Izraz „zaradi varstva vrst“ v določbi govori v prid temu, da mora **odstopanje zadevnim vrstam zagotoviti dodano vrednost**. To bi pomenilo, da bi se člen 16(1)(a) uporabljal, če bi bilo mogoče dokazati, da za zadevno vrsto obstaja neto korist, ki jo je omogočila sama odobritev odstopanja.

(3-92) Člen 16(1)(c) določa možnost odobritve odstopanja „zaradi [...] drugih razlogov prevladujočega javnega interesa, ki je lahko tudi socialne ali gospodarske narave, in zaradi koristnih posledic bistvenega pomena za okolje“. Sklicevanje na „bistveni pomen za okolje“ bi bilo mogoče razlagati podobno kot zgoraj predlagano sklicevanje na „varstvo prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst ter ohranjanje naravnih habitatov“, kot je navedeno v členu 16(1)(a), tj. ob predpostavki, da se odstopanje od strogega sistema varstva za posamezno vrsto lahko odobri tudi v njeno lastno korist. Vendar bi morala biti dodana vrednost „bistvenega pomena“, ki v tem primeru določa višji prag kot v členu 16(1)(a).

(3-93) Možnost uporabe odstopanj za začasna naravna območja je treba skrbno preučiti v fazi načrtovanja projekta in vključiti podrobno znanstveno oceno o tem, kje bi se v različnih fazah projekta zavarovane vrste lahko ustalile. Faza načrtovanja bi morala vključevati presojo o tem, kako je mogoče vrste, ki so kolonizirale začasne habitate, med projektom in po njem ohraniti, kolikor je to mogoče, npr. z izvajanjem ustreznih ublažitvenih ukrepov in podpiranjem selitve.

(3-94) Odločitev o odstopanju mora kljub temu še vedno izpolnjevati vsa druga merila iz člena 16 (neobstoj drugih možnosti, neškodovanje stanju ohranjenosti) in vnaprej določiti stroge obveznosti glede nadzora in spremljanja¹⁶¹. Te zagotavljajo, da bo razvoj začasnega območja ustrezal predvidenemu pojavu oz. vzpostavitvi zavarovanih vrst na zadevnem območju. To spremljanje bi zagotovilo tudi dokaze, ki so potrebni za vložitev zahtevka za dodatno odstopanje za obravnavo vseh novih dogodkov, ki niso bili predvideni že na začetku.

¹⁶⁰ Glej zadevo C-674/17, točka 41.

¹⁶¹ Glej na primer nizozemski model: Staatscourant (2015): BeleidslijnTijdelijkeNatuur (koncept 11. junij 2015) – št. 209016. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2015-29016.html>.

25 – Primer dobre prakse: projekt LIFE v kamnolomih v Belgiji: dinamično upravljanje biotske raznovrstnosti v okviru aktivnih kamnolomov

Cilj projekta LIFE v kamnolomih [LIFE14 NAT/BE/000364] je razviti metode za optimizacijo potenciala biotske raznovrstnosti pri pridobivanju rudnin. Projekt je v okviru načrtov upravljanja biotske raznovrstnosti v kamnolomih raziskal znanstvene in pravne pristope k podpori začasnih habitatov (npr. začasnih ribnikov ali peščenih nasipov), ki jih ustvarja dejavnost v kamnolomu in ki so od nje odvisni ter lahko gostijo zavarovane vrste (npr. breguljka, kuščarji, pozidna kuščarica, smrdlja ali alge, značilne za pustaokolja). To dinamično upravljanje biotske raznovrstnosti, ki spodbuja obstoječe in/ali nove vrste, usklajeno z dejavnostmi v kamnolomu (obstoječa in dodatna začasna dejavnost), se lahko združi s pričakovanimi obnovitvenimi ukrepi za trajne habitate v času izkopavanja in po njem, da se po zaključku projekta čim bolj povečajo stabilni biotsko raznovrstni ekosistemi (dodatna trajna narava)¹⁶².

3.4 Spremljanje odstopanj in poročanje o njih

Pristojni nacionalni organi morajo zagotoviti, da so pred odobritvijo odstopanja izpolnjeni vsi pogoji sheme odstopanja (tj. da opravi vse tri preskuse), spremljati pa morajo tudi vpliv odstopanja (in učinkovitost morebitnih izravnalnih ukrepov) po njihovi izvedbi. Poročila o odstopanjih morajo biti popolna in vključevati informacije, ki Komisiji omogočajo presojo o tem, ali je bil sistem odstopanj iz člena 16 pravilno uporabljen.

3.4.1 Spremljanje vplivov odstopanj

(3-95) Pristojni nacionalni organi morajo zagotoviti, da so *pred* odobritvijo odstopanja izpolnjeni vsi pogoji sheme odstopanja, spremljati pa morajo tudi vpliv odstopanj (in učinkovitost morebitnih izravnalnih ukrepov) po njihovi izvedbi¹⁶³. Člen 16(3)(e) zahteva, da države članice v poročilih o odstopanju navedejo „uporabljene nadzorne ukrepe in dobljene rezultate“. To pomeni, da morajo nadzorovati in spremljati izvajanje odobrenih odstopanj.

Spremljanje učinka odstopanj je potrebno tudi zato, da se preveri, ali so bila odstopanja pravilno izvedena in ali so dosegla svoj cilj, podprt z znanstvenimi dokazi, ter da se po potrebi sprejmejo popravni ukrepi. S tem bi bilo treba zagotoviti, da se odkrije vsako nenamerno tveganje oziroma škoda za vrsto zaradi izvajanja odstopanja. Ustrezna uporaba sistema odstopanja zahteva, da morajo biti okvirni pogoji pravilni, da se zagotovi, da pristop ne povzroča neželenih učinkov. Za doseg tega cilja je ključnega pomena spremljanje.

(3-96) Po izvedbi odstopanj morajo nacionalni organi spremljati tudi kumulativni učinek vseh odstopanj, odobrenih na nacionalnem ozemlju, za vsako vrsto, za katero veljajo odstopanja, ne glede na razloge, zaradi katerih so bila ta odobrena, in potrditi začetno oceno, da odstopanja ne škodujejo ohranjanju ugodnega stanja ohranjenosti populacij vrst. Rezultate tega spremljanja je seveda treba upoštevati pri vseh prihodnjih odločitvah o odobritvi odstopanj.

(3-97) Za to spremljanje bi lahko veljala tudi splošna obveznost spremljanja iz člena 11 Direktive. Smiselno bi bilo, da bi bil tak nadzor občutljiv za učinke (vključno s kumulativnimi učinki in učinki izravnalnih ukrepov) odstopanj, ki se izvajajo za vrste, za katere so odstopanja večkrat odobrena ali ki so v neugodnem stanju ohranjenosti (in so

¹⁶² Za dodatne informacije glej spletno stran projekta LIFE: <https://www.lifeinquarries.eu>.

¹⁶³ Glej tudi sodbo z dne 26. januarja 2012, Evropska komisija proti Republiki Poljski, zadeva C-192/11, ECLI:EU:C:2012:44, točki 65 in 67, o primerljivi določbi člena 9(2)(e) Direktive 2009/147/ES o pticah.

kljub temu izjemoma predmet odstopanj). Prav tako bi bilo smiselno, da tak nadzor vključuje spremljanje drugih dejavnikov, ki lahko negativno vplivajo na stanje ohranjenosti vrst (kot je nezakonito ubitje). Ti podatki se lahko uporabijo pri ocenjevanju stanja ohranjenosti vrste.

3.4.2 Obveznosti poročanja v skladu s členoma 16(2) in 16(3)

(3-98) Odstopanja morajo izpolnjevati tudi formalne pogoje iz členov 16(2) in (3). Kot je odločilo Sodišče v zadevi C-118/94 (zadeva v zvezi z direktivo o pticah), je namen teh formalnih pogojev „omejiti odstopanja na nujno potrebno in omogočati nadzor Komisije nad odstopanji“.

(3-99) Državam članicam se pred uporabo odstopanj ni treba posvetovati s Komisijo, morajo pa vsaki dve leti Komisiji predložiti poročilo o izvajanju člena 16. Člen 16(2) natančne vsebine teh poročil ne določa. Jasno pa je, da morajo biti informacije popolne, dejanske in morajo zajemati vse podrobnosti iz člena 16(3). Na podlagi informacij iz poročil o odstopanjih mora biti Komisija sposobna nadzorovati uporabo člena 16 v državah članicah in preveriti njegovo združljivost z Direktivo. Kadar Komisija ugotovi, da uporaba odstopanj krši zahteve Direktive, ima pravico, da proti zadevni državi članici sproži postopek za ugotavljanje kršitev.

(3-100) Sedanja oblika poročanja o odstopanjih zajema tudi vse obveznosti poročanja iz člena 9 Konvencije o varstvu prosto živečega evropskega rastlinstva in živalstva ter njunih naravnih življenjskih prostorov (Bernska konvencija)¹⁶⁴, njen cilj pa je izboljšati učinkovitost in uporabnost poročanja na vseh ravneh (regionalni, nacionalni, ravni EU). Komisija in države članice trenutno uporabljajo novo obliko poročanja in novo orodje IT, imenovano Habitats and Birds Directives Derogation System+ (HaBiDeS+)¹⁶⁵.

(3-101) Nova oblika vključuje formalne pogoje iz člena 16(3), ki jih je treba izpolnjevati in navesti v vsakem odobrenem odstopanju, ter dodatne informacije (npr. podrobnosti, ki so koristne za nadaljnje razumevanje razloga, sredstev in metod, dokazila o posebnih zahtevah iz člena 16(1)(e), sklicevanja na zavrnjene druge možnosti, dokaz, da odstopanje ne škoduje stanju ohranjenosti populacije), ki zagotavljajo vpogled v odločitve pristojnih organov pri uporabi sistema odstopanja iz člena 16.

¹⁶⁴ V skladu s sedanjo ureditvijo med Evropsko komisijo in sekretariatom Bernske konvencije Evropska unija zbira vsa odstopanja, o katerih so države članice EU poročale v določenem poročevalnem obdobju, in jih pošlje sekretariatu Bernske konvencije.

¹⁶⁵ Orodje HaBiDeS+ je na voljo na spletnem naslovu: <https://webforms.eionet.europa.eu/>.

Priloge:

Priloga I:	Sklicevanja na sodno prakso
Priloga II:	Seznam živalskih vrst iz Prilog II, IV in V
Priloga III:	Izvajanje člena 12 direktive o habitatih – primer volka

PRILOGA I

Sklicevanja na sodno prakso Določbe o varstvu vrst iz direktive o habitatih

12. november 1969, Erich Stauder proti mestu Ulm, zadeva C-29/69,
ECLI:EU:C:1969:57

27. oktober 1977, Régina proti Pierre Bouchereau, zadeva C-30/77, ECLI:EU:C:1977:172

12. julij 1979, Marianne Koschniske proti Raad van Arbeid, zadeva C-9/79,
ECLI:EU:C:1979:201

23. maj 1985, Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-29/84, ECLI:EU:C:1985:229

9. april 1987, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-363/85,
ECLI:EU:C:1987:196

8. julij 1987, Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Belgiji, zadeva C-247/85,
ECLI:EU:C:1987:339

8. julij 1987, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-262/85,
ECLI:EU:C:1987:340

23. februar 1988, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-429/85, ECLI:EU:C:1988:83

27. april 1988, Komisija Evropskih skupnosti proti Francoski republiki, zadeva C-252/85,
ECLI:EU:C:1988:202

7. julij 1988, Moksel proti BALM, zadeva C-55/87, ECLI:EU:C:1988:377

15. marec 1990, Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Nizozemski, zadeva C-339/87, ECLI:EU:C:1990:119

28. marec 1990, kazenska postopka proti G. Vessosu in G. Zanettiju, združeni zadevi C-206 in C-207/88, ECLI:EU:C:1990:145

17. januar 1991, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-157/89, ECLI:EU:C:1991:22

28. februar 1991, Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-57/89, ECLI:EU:C:1991:89

28. februar 1991, Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-131/88, ECLI:EU:C:1991:87

30. maj 1991, Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-59/89, ECLI:EU:C:1991:225

2. avgust 1993, Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Španiji, zadeva C-355/90,
ECLI:EU:C:1993:331

7. marec 1996, WWF Italija proti Regione Veneto, zadeva C-118/94, ECLI:EU:C:1996:86

19. september 1996, Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zadeva C-236/95, ECLI:EU:C:1996:341

12. december 1996, Ligue royale belge pour la protection des oiseaux ASBL in Société d'études ornithologiques AVES ASBL proti Région Wallonne, zadeva C-10/96, ECLI:EU:C:1996:504

19. maj 1999, Komisija Evropskih skupnosti proti Francoski republiki, zadeva C-225/97, ECLI:EU:C:1999:252

11. november 1999, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-315/98, ECLI:EU:C:1999:551

7. november 2000, First Corporate Shipping, zadeva C-371/98, ECLI:EU:C:2000:600

10. maj 2001, Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Nizozemski, zadeva C-144/99, ECLI:EU:C:2001:257

17. maj 2001, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-159/99, ECLI:EU:C:2001:278

30. januar 2002, Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zadeva C-103/00, ECLI:EU:C:2002:60

13. februar 2003, Komisija Evropskih skupnosti proti Velikemu vojvodstvu Luksemburg, zadeva C-75/01, ECLI:EU:C:2003:95

16. oktober 2003, Ligue pour la protection des oiseaux in drugi proti Premier ministre in Ministre de l'Aménagement du territoire et de l'Environnement, zadeva C-182/02, ECR točka 12105

6. november 2003, Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-434/01, ECLI:EU:C:2003:601

20. oktober 2005, Komisija Evropskih skupnosti proti Združenemu kraljestvu Velika Britanija in Severna Irska, zadeva C-6/04, ECLI:EU:C:2005:626

15. december 2005, Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski, zadeva C-344/03, ECLI:EU:C:2005:770

10. januar 2006, Komisija Evropskih skupnosti proti Zvezni republiki Nemčiji, zadeva C-98/03, ECLI:EU:C:2006:3

16. marec 2006, Komisija Evropskih skupnosti proti Helenski republiki, zadeva C-518/04, ECLI:EU:C:2006:183

18. maj 2006, Komisija Evropskih skupnosti proti Kraljevini Španiji, zadeva C-221/04, ECLI:EU:C:2006:329

8. junij 2006, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-60/05, ECLI:EU:C:2006:378

19. december 2006, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki, zadeva C-503/06, ECLI:EU:C:2008:279

11. januar 2007, Komisija Evropskih skupnosti proti Irski, zadeva C-183/05, ECLI:EU:C:2007:14

10. maj 2007, Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Avstriji, zadeva C-508/04, ECLI:EU:C:2007:274

14. junij 2007, Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski, zadeva C-342/05, ECLI:EU:C:2007:341

20. maj 2010, Evropska komisija proti Kraljevini Španiji, zadeva C-308/08, ECLI:EU:C:2010:281

9. junij 2011, Evropska komisija proti Francoski republiki, zadeva C-383/09, ECLI:EU:C:2011:369

26. januar 2012, Evropska komisija proti Republiki Poljski, zadeva C-192/11, ECLI:EU:C:2012:44

15. marec 2012, Evropska komisija proti Republiki Ciper, zadeva C-340/10, ECLI:EU:C:2012:143

15. marec 2012, Evropska komisija proti Republiki Poljski, zadeva C-46/11, ECLI:EU:C:2012:146

10. november 2016, Evropska komisija proti Helenski republiki, zadeva C-504/14, ECLI:EU:C:2016:847

17. april 2018, Evropska komisija proti Republiki Poljski, zadeva C-441/17, ECLI:EU:C:2018:255

10. oktober 2019, predhodno odločanje, zadeva C-674/17, ECLI:EU:C:2019:851

11. junij 2020, predhodno odločanje, zadeva C-88/19, ECLI:EU:C:2020:458

4. marec 2021, združeni zadevi C-473/19 in C-474/19 – Föreningen Skydda Skogen, ECLI:EU:C:2021:166.

Nerešena zadeva C-477/19 – Magistrat der Stadt Wien

PRILOGA II

Seznam živalskih vrst iz Prilog II, IV in V Direktive 92/43/EGS o habitatih

Izjava o omejitvi odgovornosti: Naslednja preglednica je konsolidirana preglednica, ki jo je pripravil GD za okolje. Njen namen je izključno zagotovitev pregleda. Ne prevzemamo odgovornosti za njeno vsebino. Pravno zavezujoče različice prilog so tiste, ki so uradno objavljene v ustreznih pravnih aktih. Zadnja različica teh prilog, na katerih temelji preglednica, je objavljena v Direktivi Sveta 2013/17/EU z dne 13. maja 2013 o prilagoditvi nekaterih direktiv na področju okolja zaradi pristopa Republike Hrvaške¹⁶⁶.

Vrste, naštet v tej prilogi, so navedene:

- z imenom vrste ali podvrste (v krepkem in ležečem tisku) ali
- z vsemi vrstami, ki pripadajo višjemu taksonu ali določenemu delu tega taksona. Okrajšavo „spp.“ za imenom družine ali rodu je treba razumeti kot vse vrste, ki pripadajo tej družini ali rodu.

Zvezdica (*) pred imenom vrste pomeni, da gre za prednostno vrsto iz Priloge II (Priloge VI in V ne razlikujeta med prednostnimi in neprednostnimi vrstami).

Priloge, konsolidirane v tej tabeli, so:

PRILOGA II: VRSTE V INTERESU SKUPNOSTI, ZA OHRANJANJE KATERIH JE TREBA DOLOČITI POSEBNA OHRANITVENA OBMOČJA

PRILOGA IV: VRSTE V INTERESU SKUPNOSTI, KI JIH JE TREBA STROGO VAROVATI

PRILOGA V: VRSTE V INTERESU SKUPNOSTI, PRI KATERIH ZA ODVZEM IZ NARAVE IN IZKORIŠČANJE LAHKO VELJAJO UKREPI UPRAVLJANJA

¹⁶⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:01992L0043-20130701>.

Ime vrste	Priloga			Geografske omejitve
	II	IV	V	
ŽIVALI				
VRETNČARJI				
SESALCI				
INSECTIVORA				
Erinaceidae				
Erinaceus algirus		X		
Soricidae				
Crocidura canariensis		X		
Crocidura sicula		X		
Talpidae				
Galemys pyrenaicus	X	X		
CHIROPTERA				
MICROCHIROPTERA				
Rhinolophidae				
Rhinolophus blasii	X	X		
Rhinolophus euryale	X	X		
Rhinolophus ferrumequinum	X	X		
Rhinolophus hipposideros	X	X		
Rhinolophus mehelyi	X	X		
Vespertilionidae				
Barbastella barbastellus	X	X		
Miniopterus schreibersi	X	X		
Myotis bechsteini	X	X		
Myotis blythii	X	X		
Myotis capaccinii	X	X		
Myotis dasycneme	X	X		
Myotis emarginatus	X	X		
Myotis myotis	X	X		
Vse druge vrste Microchiroptera		X		
MEGACHIROPTERA				
Pteropodidae				
Rousettus aegyptiacus	X	X		
RODENTIA				
Gliridae				
Vse vrste razen Glis glis in Eliomys quercinus		X		
Myomimus roachi	X	X		
Sciuridae				
* Marmota marmota latirostris	X	X		
* Pteromys volans (Sciuropterus ruscicus)	X	X		
Spermophilus citellus (Citellus citellus)	X	X		
* Spermophilus suslicus (Citellus suslicus)	X	X		
Sciurus anomalus		X		
Castoridae				
Castor fiber	X	X	X	Priloga II: razen estonskih, latvijskih, litovskih, finskih in švedskih populacij Priloga IV: razen estonskih, latvijskih, litovskih, poljskih, finskih in švedskih populacij Priloga V: finske, švedske, latvijske, litovske, estonske in poljske populacije
Cricetidae				
Cricetus cricetus		X	X	Priloga IV: razen madžarskih

Ime vrste	Priloga			Geografske omejitve
	II	IV	V	
				populacij Priloga V: madžarske populacije
<i>Mesocricetus newtoni</i>	X	X		
Microtidae				
<i>Dinaromys bogdanovi</i>	X	X		
<i>Microtus cabreræ</i>	X	X		
* <i>Microtus oeconomus arenicola</i>	X	X		
* <i>Microtus oeconomus mehelyi</i>	X	X		
<i>Microtus tatricus</i>	X	X		
Zapodidae				
<i>Sicista betulina</i>		X		
<i>Sicista subtilis</i>	X	X		
Hystriidae				
<i>Hystrix cristata</i>		X		
CARNIVORA				
Canidae				
* <i>Alopex lagopus</i>	X	X		
<i>Canis aureus</i>			X	
* <i>Canis lupus</i>	X	X	X	Priloga II: razen estonske populacije; grške populacije: le tiste južno od 39. vzporednika; španske populacije: le tiste južno od reke Duero; latvijske, litovske in finske populacije Priloga IV: razen grških populacij severno od 39. vzporednika; estonske populacije; španske populacije severno od reke Duera; latvijske, litovske, poljske, slovaške, bolgarske in finske populacije v območju gospodarjenja s severno jelenjadjo, kot je opredeljeno v členu 2 finskega zakona št. 848/90 z dne 14. septembra 1990 o gospodarjenju s severno jelenjadjo) Priloga V: španske populacije severno od Duera, grške populacije severno od 39. vzporednika, finske populacije v območju gospodarjenja s severno jelenjadjo, kot je opredeljeno v členu 2 finskega zakona št. 848/90 z dne 14. septembra 1990 o gospodarjenju s severno jelenjadjo, bolgarske, latvijske, litovske, estonske, poljske in slovaške populacije
Ursidae				
* <i>Ursus arctos</i>	X	X		Priloga II: razen estonskih, finskih in švedskih populacij
Mustelidae				

Ime vrste	Priloga			Geografske omejitve
	II	IV	V	
* <i>Gulo gulo</i>	X			
<i>Lutra lutra</i>	X	X		
<i>Martes martes</i>			X	
<i>Mustela eversmanii</i>	X	X		
<i>Mustela putorius</i>			X	
* <i>Mustela lutreola</i>	X	X		
<i>Vormela peregusna</i>	X	X		
Felidae				
<i>Felis silvestris</i>		X		
<i>Lynx lynx</i>	X	X	X	Priloga II: razen estonskih, latvijskih in finskih populacij Priloga IV: razen estonske populacije Priloga V: estonska populacija
* <i>Lynx pardinus</i>	X	X		
Phocidae				
<i>Halichoerus grypus</i>	X		X	
* <i>Monachus monachus</i>	X	X		
<i>Phoca hispida bottnica</i>	X		X	
* <i>Phoca hispida saimensis</i>	X	X		
<i>Phoca vitulina</i>	X		X	
Vse druge vrste Phocidae			X	
Viverridae				
<i>Genetta genetta</i>			X	
<i>Herpestes ichneumon</i>			X	
DUPLICIDENTATA				
Leporidae				
<i>Lepus timidus</i>			X	
ARTIODACTYLA				
Cervidae				
* <i>Cervus elaphus corsicanus</i>	X	X		
<i>Rangifer tarandus fennicus</i>	X			
Bovidae				
* <i>Bison bonasus</i>	X	X		
<i>Capra aegagrus</i> (naravne populacije)	X	X		
<i>Capra ibex</i>			X	
<i>Capra pyrenaica</i> (razen <i>Capra pyrenaica pyrenaica</i>)			X	
* <i>Capra pyrenaica pyrenaica</i>	X	X		
<i>Ovis gmelini musimon</i> (<i>Ovis ammon musimon</i>) (naravne populacije – Korzika in Sardinija)	X	X		
<i>Ovis orientalis ophion</i> (<i>Ovis gmelini ophion</i>)	X	X		
* <i>Rupicapra pyrenaica ornata</i> (<i>Rupicapra rupicapra ornata</i>)	X	X		
<i>Rupicapra rupicapra</i> (razen <i>Rupicapra rupicapra balcanica</i> , <i>Rupicapra rupicapra ornata</i> in <i>Rupicapra rupicapra tatrica</i>)			X	
<i>Rupicapra rupicapra balcanica</i>	X	X		
* <i>Rupicapra rupicapra tatrica</i>	X	X		
CETACEA				
<i>Phocoena phocoena</i>	X	X		
<i>Trusiops truncatus</i>	X	X		
Vse druge vrste Cetacea		X		
PLAZILCI				
CHELONIA (TESTUDINES)				

Ime vrste	Priloga			Geografske omejitve
	II	IV	V	
Testudinidae				
<i>Testudo graeca</i>	X	X		
<i>Testudo hermanni</i>	X	X		
<i>Testudo marginata</i>	X	X		
Cheloniidae				
* <i>Caretta caretta</i>	X	X		
* <i>Chelonia mydas</i>	X	X		
<i>Lepidochelys kempii</i>		X		
<i>Eretmochelys imbricata</i>		X		
Dermochelyidae				
<i>Dermochelys coriacea</i>		X		
Emydidae				
<i>Emys orbicularis</i>	X	X		
<i>Mauremys caspica</i>	X	X		
<i>Mauremys leprosa</i>	X	X		
SAURIA				
Lacertidae				
<i>Algyroides fitzingeri</i>		X		
<i>Algyroides marchi</i>		X		
<i>Algyroides moreoticus</i>		X		
<i>Algyroides nigropunctatus</i>		X		
<i>Dalmatolacerta oxycephala</i>		X		
<i>Dinarolacerta mosorensis</i>	X	X		
<i>Gallotia atlantica</i>		X		
<i>Gallotia galloti</i>		X		
<i>Gallotia galloti insulanagae</i>	X	X		
* <i>Gallotia simonyi</i>	X	X		
<i>Gallotia stehlini</i>		X		
<i>Lacerta agilis</i>		X		
<i>Lacerta bedriagae</i>		X		
<i>Lacerta bonnali (Lacerta monticola)</i>	X	X		
<i>Lacerta monticola</i>	X	X		
<i>Lacerta danfordi</i>		X		
<i>Lacerta dugesi</i>		X		
<i>Lacerta graeca</i>		X		
<i>Lacerta horvathi</i>		X		
<i>Lacerta schreiberi</i>	X	X		
<i>Lacerta trilineata</i>		X		
<i>Lacerta viridis</i>		X		
<i>Lacerta vivipara pannonica</i>		X		
<i>Ophisops elegans</i>		X		
<i>Podarcis erhardii</i>		X		
<i>Podarcis fifolensis</i>		X		
<i>Podarcis hispanica atrata</i>		X		
<i>Podarcis lilfordi</i>	X	X		
<i>Podarcis melisellensis</i>		X		
<i>Podarcis milensis</i>		X		
<i>Podarcis muralis</i>		X		
<i>Podarcis peloponnesiaca</i>		X		
<i>Podarcis pityusensis</i>	X	X		
<i>Podarcis sicula</i>		X		
<i>Podarcis taurica</i>		X		
<i>Podarcis tiliguerta</i>		X		
<i>Podarcis wagleriana</i>		X		
Scincidae				
<i>Ablepharus kitaibelli</i>		X		
<i>Chalcides bedriagai</i>		X		
<i>Chalcides ocellatus</i>		X		
<i>Chalcides sexlineatus</i>		X		

Ime vrste	Priloga			Geografske omejitve
	II	IV	V	
<i>Chalcides simonyi</i> (<i>Chalcides occidentalis</i>)	X	X		
<i>Chalcides viridianus</i>		X		
<i>Ophiomorus punctatissimus</i>		X		
Gekkonidae				
<i>Cyrtopodion kotschy</i>		X		
<i>Phyllodactylus europaeus</i>	X	X		
<i>Tarentola angustimentalis</i>		X		
<i>Tarentola boettgeri</i>		X		
<i>Tarentola dellandii</i>		X		
<i>Tarentola gomerensis</i>		X		
Agamidae				
<i>Stellio stellio</i>		X		
Chamaeleontidae				
<i>Chamaeleo chamaeleon</i>		X		
Anguidae				
<i>Ophisaurus apodus</i>		X		
OPHIDIA (SERPENTES)				
Colubridae				
<i>Coluber caspius</i>		X		
* <i>Coluber cypriensis</i>	X	X		
<i>Coluber hippocrepis</i>		X		
<i>Coluber jugularis</i>		X		
<i>Coluber laurenti</i>		X		
<i>Coluber najadum</i>		X		
<i>Coluber nummifer</i>		X		
<i>Coluber viridiflavus</i>		X		
<i>Coronella austriaca</i>		X		
<i>Eirenis modesta</i>		X		
<i>Elaphe longissima</i>		X		
<i>Elaphe quatuorlineata</i>	X	X		
<i>Elaphe situla</i>	X	X		
<i>Natrix natrix cetti</i>		X		
<i>Natrix natrix corsa</i>		X		
* <i>Natrix natrix cypriaca</i>	X	X		
<i>Natrix tessellata</i>		X		
<i>Telescopus falax</i>		X		
Viperidae				
<i>Vipera ammodytes</i>		X		
* <i>Macrovipera schweizeri</i> (<i>Vipera lebetina schweizeri</i>)	X	X		
<i>Vipera seoanni</i>		X		Priloga IV: razen španskih populacij
<i>Vipera ursinii</i> (razen <i>Vipera ursinii rakosiensis</i> in <i>Vipera ursinii macrops</i>)	X	X		
* <i>Vipera ursinii macrops</i>	X	X		
* <i>Vipera ursinii rakosiensis</i>	X	X		
<i>Vipera xanthina</i>		X		
Boidae				
<i>Eryx jaculus</i>		X		
DVOŽIVKE				
CAUDATA				
Salamandridae				
<i>Chioglossa lusitanica</i>	X	X		
<i>Euproctus asper</i>		X		
<i>Euproctus montanus</i>		X		
<i>Euproctus platycephalus</i>		X		
<i>Mertensiella luschani</i> (<i>Salamandra luschani</i>)	X	X		

Ime vrste	Priloga			Geografske omejitve
	II	IV	V	
<i>Salamandra atra</i>		X		
* <i>Salamandra aurorae</i> (<i>Salamandra atra aurorae</i>)	X	X		
<i>Salamandra lanzai</i>		X		
<i>Salamandrina terdigitata</i>	X	X		
<i>Triturus carnifex</i> (<i>Triturus cristatus carnifex</i>)	X	X		
<i>Triturus cristatus</i> (<i>Triturus cristatus cristatus</i>)	X	X		
<i>Triturus dobrogicus</i> (<i>Triturus cristatus dobrogicus</i>)	X			
<i>Triturus italicus</i>		X		
<i>Triturus karelinii</i> (<i>Triturus cristatus karelinii</i>)	X	X		
<i>Triturus marmoratus</i>		X		
<i>Triturus montandoni</i>	X	X		
<i>Triturus vulgaris ampelensis</i>	X	X		
Proteidae				
* <i>Proteus anguinus</i>	X	X		
Plethodontidae				
<i>Hydromantes (Speleomantes) ambrosii</i>	X	X		
<i>Hydromantes (Speleomantes) flavus</i>	X	X		
<i>Hydromantes (Speleomantes) genei</i>	X	X		
<i>Hydromantes (Speleomantes) imperialis</i>	X	X		
<i>Hydromantes (Speleomantes) strinatii</i>	X	X		
<i>Hydromantes (Speleomantes) supramontis</i>	X	X		
ANURA				
Discoglossidae				
<i>Alytes cisternasii</i>		X		
* <i>Alytes muletensis</i>	X	X		
<i>Alytes obstetricans</i>		X		
<i>Bombina bombina</i>	X	X		
<i>Bombina variegata</i>	X	X		
<i>Discoglossus galganoi</i> (vključno z vrsto <i>Discoglossus „jeanneae”</i>)	X	X		
<i>Discoglossus montalentii</i>	X	X		
<i>Discoglossus pictus</i>		X		
<i>Discoglossus sardus</i>	X	X		
Ranidae				
<i>Rana arvalis</i>		X		
<i>Rana dalmatina</i>		X		
<i>Rana esculenta</i>			X	
<i>Rana graeca</i>		X		
<i>Rana iberica</i>		X		
<i>Rana italica</i>		X		
<i>Rana latastei</i>	X	X		
<i>Rana lessonae</i>		X		
<i>Rana perezi</i>			X	
<i>Rana ridibunda</i>			X	
<i>Rana temporaria</i>			X	
Pelobatidae				
<i>Pelobates cultripedis</i>		X		
<i>Pelobates fuscus</i>		X		
* <i>Pelobates fuscus insubricus</i>	X	X		
<i>Pelobates syriacus</i>		X		
Bufonidae				
<i>Bufo calamita</i>		X		
<i>Bufo viridis</i>		X		
Hylidae				
<i>Hyla arborea</i>		X		
<i>Hyla meridionalis</i>		X		
<i>Hyla sarda</i>		X		

Ime vrste	Priloga			Geografske omejitve
	II	IV	V	
RIBE				
PETROMYZONIFORMES				
Petromyzonidae				
<i>Eudontomyzon spp.</i>	X			
<i>Lampetra fluviatilis</i>	X		X	Priloga II: razen finskih in švedskih populacij
<i>Lampetra planeri</i>	X			Priloga II: razen estonskih, finskih in švedskih populacij
<i>Lethenteron zanandrai</i>	X		X	
<i>Petromyzon marinus</i>	X			Priloga II: razen švedskih populacij
ACIPENSERIFORMES				
Acipenseridae				
* <i>Acipenser naccarii</i>	X	X		
* <i>Acipenser sturio</i>	X	X		
Vse druge vrste Acipenseridae			X	
CLUPEIFORMES				
Clupeidae				
<i>Alosa spp.</i>	X		X	
SALMONIFORMES				
Salmonidae/Coregonidae				
<i>Coregonus spp.</i> (razen <i>Coregonus oxyrhynchus</i> – anadromne populacije v nekaterih predelih Severnega morja)			X	
* <i>Coregonus oxyrhynchus</i> (anadromne populacije v nekaterih predelih Severnega morja)	X	X		
<i>Hucho hucho</i> (naravne populacije)	X		X	
<i>Salmo macrostigma</i>	X			
<i>Salmo marmoratus</i>	X			
<i>Salmo salar</i> (le v sladkih vodah)	X		X	Priloga II: razen finskih populacij
<i>Salmothymus obtusirostris</i>	X			
<i>Thymallus thymallus</i>			X	
Umbridae				
<i>Umbra krameri</i>	X			
CYPRINIFORMES				
Cyprinidae				
<i>Alburnus albidus</i> (<i>Alburnus vulturius</i>)	X			
<i>Anaocypris hispanica</i>	X	X		
<i>Aspius aspius</i>	X		X	Priloga II: razen finskih populacij
<i>Aulopyge huegelii</i>	X			
<i>Barbus spp.</i>			X	
<i>Barbus comiza</i>	X		X	
<i>Barbus meridionalis</i>	X		X	
<i>Barbus plebejus</i>	X		X	
<i>Chalcalburnus chalcoides</i>	X			
<i>Chondrostoma genei</i>	X			
<i>Chondrostoma knerii</i>	X			
<i>Chondrostoma lusitanicum</i>	X			
<i>Chondrostoma phoxinus</i>	X			
<i>Chondrostoma polylepis</i> (vključno z vrsto <i>C. willkommi</i>)	X			
<i>Chondrostoma soetta</i>	X			
<i>Chondrostoma toxostoma</i>	X			

Ime vrste	Priloga			Geografske omejitve
	II	IV	V	
<i>Gobio albipinnatus</i>	X			
<i>Gobio kessleri</i>	X			
<i>Gobio uranoscopus</i>	X			
<i>Iberocypris palaciosi</i>	X			
* <i>Ladigesocypris ghigii</i>	X			
<i>Leuciscus lucumonis</i>	X			
<i>Leuciscus souffia</i>	X			
<i>Pelecus cultratus</i>	X		X	
<i>Phoxinellus spp.</i>	X			
* <i>Phoxinus phoxinus</i>	X	X		
<i>Rhodeus sericeus amarus</i>	X			
<i>Rutilus alburnoides</i>	X			
<i>Rutilus arcasii</i>	X			
<i>Rutilus frisii meidingeri</i>	X		X	
<i>Rutilus lemingii</i>	X			
<i>Rutilus pigus</i>	X		X	
<i>Rutilus rubilio</i>	X			
<i>Rutilus macrolepidotus</i>	X			
<i>Scardinius graecus</i>	X			
<i>Squalius microlepis</i>	X			
<i>Squalius svallize</i>	X			
Cobitidae				
<i>Cobitis elongata</i>	X			
<i>Cobitis taenia</i>	X			Priloga II: razen finskih populacij
<i>Cobitis trichonica</i>	X			
<i>Misgurnus fossilis</i>	X			
<i>Sabanejewia aurata</i>	X			
<i>Sabanejewia larvata</i> (<i>Cobitis larvata</i> in <i>Cobitis conspersa</i>)	X			
SILURIFORMES				
Siluridae				
<i>Silurus aristotelis</i>	X		X	
ATHERINIFORMES				
Cyprinodontidae				
<i>Aphanius iberus</i>	X			
<i>Aphanius fasciatus</i>	X			
* <i>Valencia hispanica</i>	X	X		
* <i>Valencia letourneuxi</i> (<i>Valencia hispanica</i>)	X			
PERCIFORMES				
Percidae				
<i>Gymnocephalus baloni</i>	X	X		
<i>Gymnocephalus schraetzer</i>	X		X	
* <i>Romanichthys valsanicola</i>	X	X		
<i>Zingel spp.</i> (razen <i>Zingel asper</i> in <i>Zingel zingel</i>)	X			
<i>Zingel asper</i>	X	X		
<i>Zingel zingel</i>	X		X	
Gobiidae				
<i>Knipowitschia croatica</i>	X			
<i>Knipowitschia</i> (<i>Padogobius</i>) <i>panizzae</i>	X			
<i>Padogobius nigricans</i>	X			
<i>Pomatoschistus canestrini</i>	X			
SCORPAENIFORMES				
Cottidae				
<i>Cottus gobio</i>	X			Priloga II: razen finskih populacij

Ime vrste	Priloga			Geografske omejitve
	II	IV	V	
<i>Cottus petiti</i>	X			
NEVRETEŃARJI				
ANNELIDA				
HIRUDINOIDEA – ARHYNCHOBDELLAE				
Mytilidae				
<i>Hirudo medicinalis</i>				X
ARTHROPODS				
CRUSTACEA				
Decapoda				
<i>Astacus astacus</i>				X
<i>Austropotamobius pallipes</i>	X			X
* <i>Austropotamobius torrentium</i>	X			X
<i>Scyllarides latus</i>				X
Isopoda				
* <i>Armadillidium ghardalamensis</i>	X	X		
INSECTA				
Coleoptera				
<i>Agathidium pulchellum</i>	X			
<i>Bolbelasmus unicornis</i>	X	X		
<i>Boros schneideri</i>	X			
<i>Buprestis splendens</i>	X	X		
<i>Carabus hampei</i>	X	X		
<i>Carabus hungaricus</i>	X	X		
* <i>Carabus menetriesi pacholei</i>	X			
* <i>Carabus olympiae</i>	X	X		
<i>Carabus variolosus</i>	X	X		
<i>Carabus zawadzskii</i>	X	X		
<i>Cerambyx cerdo</i>	X	X		
<i>Corticaria planula</i>	X			
<i>Cucujus cinnaberinus</i>	X	X		
<i>Dorcadion fulvum cervae</i>	X	X		
<i>Duvalius gebhardti</i>	X	X		
<i>Duvalius hungaricus</i>	X	X		
<i>Dytiscus latissimus</i>	X	X		
<i>Graphoderus bilineatus</i>	X	X		
<i>Leptodirus hochenwarti</i>	X	X		
<i>Limoniscus violaceus</i>	X			
<i>Lucanus cervus</i>	X			
<i>Macroplea pubipennis</i>	X			
<i>Mesosa myops</i>	X			
<i>Morimus funereus</i>	X			
* <i>Osmoderma eremita</i>	X	X		
<i>Oxyporus mannerheimii</i>	X			
<i>Pilemia tigrina</i>	X	X		
* <i>Phryganophilus ruficollis</i>	X	X		
<i>Probaticus subrugosus</i>	X	X		
<i>Propomacrus cypriacus</i>	X	X		
* <i>Pseudogaurotina excellens</i>	X	X		
<i>Pseudoseriscius cameroni</i>	X	X		
<i>Pytho kolwensis</i>	X	X		
<i>Rhysodes sulcatus</i>	X			
* <i>Rosalia alpina</i>	X	X		
<i>Stephanopachys linearis</i>	X			
<i>Stephanopachys substriatus</i>	X			
<i>Xyletinus tremulicola</i>	X			
Hemiptera				

Ime vrste	Priloga			Geografske omejitve		
	II	IV	V			
<i>Aradus angularis</i>				X		
Lepidoptera						
<i>Agriades glandon aquilo</i>				X		
<i>Apatura metis</i>					X	
<i>Arytrura musculus</i>				X	X	
* <i>Callimorpha (Euplagia, Panaxia) quadripunctaria</i>				X		
<i>Catopta thrips</i>				X	X	
<i>Chondrosoma fiduciarium</i>				X	X	
<i>Clossiana improba</i>				X		
<i>Coenonympha hero</i>					X	
<i>Coenonympha oedippus</i>				X	X	
<i>Colias myrmidone</i>				X	X	
<i>Cucullia mixta</i>				X	X	
<i>Dioszeghyana schmidtii</i>				X	X	
<i>Erannis ankeraria</i>				X	X	
<i>Erebia calcaria</i>				X	X	
<i>Erebia christi</i>				X	X	
<i>Erebia medusa polaris</i>				X		
<i>Erebia sudetica</i>					X	
<i>Eriogaster catax</i>				X	X	
<i>Euphydryas (Eurodryas, Hypodryas) aurinia</i>				X		
<i>Fabriciana elisa</i>					X	
<i>Glyphipterix loricatella</i>				X	X	
<i>Gortyna borelii lunata</i>				X	X	
<i>Graellsia isabellae</i>				X		X
<i>Hesperia comma catena</i>				X		
<i>Hypodryas maturna</i>				X	X	
<i>Hyles hippophaes</i>					X	
<i>Leptidea morsei</i>				X	X	
<i>Lignyopectera fumidaria</i>				X	X	
<i>Lopinga achine</i>					X	
<i>Lycaena dispar</i>				X	X	
<i>Lycaena helle</i>				X	X	
<i>Maculinea arion</i>					X	
<i>Maculinea nausithous</i>				X	X	
<i>Maculinea teleius</i>				X	X	
<i>Melanargia arge</i>				X	X	
* <i>Nymphalis vaualbum</i>				X	X	
<i>Papilio alexanor</i>					X	
<i>Papilio hospiton</i>				X	X	
<i>Parnassius apollo</i>					X	
<i>Parnassius mnemosyne</i>					X	
<i>Phyllometra culminaria</i>				X	X	
<i>Plebicula golgus</i>				X	X	
<i>Polymixis rufocincta isolata</i>				X	X	
<i>Polyommatus eroides</i>				X	X	
<i>Proterebia afra dalmata</i>				X	X	
<i>Proserpinus proserpina</i>					X	
<i>Pseudophilotes bavius</i>				X	X	
<i>Xestia borealis</i>				X		
<i>Xestia brunneopicta</i>				X		
* <i>Xylomoia strix</i>				X	X	
<i>Zerynthia polyxena</i>					X	
Mantodea						
<i>Apteromantis aptera</i>				X	X	
Odonata						
<i>Aeshna viridis</i>					X	
<i>Coenagrion hylas</i>				X		
<i>Coenagrion mercuriale</i>				X		
<i>Coenagrion ornatum</i>				X		

Ime vrste	Priloga			Geografske omejitve
	II	IV	V	
<i>Cordulegaster heros</i>		X	X	
<i>Cordulegaster trinacriae</i>		X	X	
<i>Gomphus graslinii</i>		X	X	
<i>Leucorrhina albifrons</i>			X	
<i>Leucorrhina caudalis</i>			X	
<i>Leucorrhina pectoralis</i>		X	X	
<i>Lindenia tetraphylla</i>		X	X	
<i>Macromia splendens</i>		X	X	
<i>Ophiogomphus cecilia</i>		X	X	
<i>Oxygastra curtisii</i>		X	X	
<i>Stylurus flavipes</i>			X	
<i>Sympecma braueri</i>			X	
Orthoptera				
<i>Baetica ustulata</i>		X	X	
<i>Brachytripes megacephalus</i>		X	X	
<i>Isophya costata</i>		X	X	
<i>Isophya harzi</i>		X	X	
<i>Isophya stysi</i>		X	X	
<i>Myrmecophilus baronii</i>		X	X	
<i>Odontopodisma rubripes</i>		X	X	
<i>Paracaloptenus caloptenoides</i>		X	X	
<i>Pholidoptera transsylvanica</i>		X	X	
<i>Saga pedo</i>			X	
<i>Stenobothrus (Stenobothroides) eurasius</i>		X	X	
ARACHNIDA				
Araneae				
<i>Macrothele calpeiana</i>			X	
Pseudoscorpiones				
<i>Anthrenochernes stellae</i>		X		
COELENTERATA				
Cnidaria				
<i>Corallium rubrum</i>				X
MEHKUŽCI				
GASTROPODA				
<i>Anisus vorticulus</i>		X	X	
<i>Caseolus calculus</i>		X	X	
<i>Caseolus commixta</i>		X	X	
<i>Caseolus sphaerula</i>		X	X	
<i>Chilostoma banaticum</i>		X	X	
<i>Discula leacockiana</i>		X	X	
<i>Discula tabellata</i>		X	X	
<i>Discula testudinalis</i>			X	
<i>Discula turricula</i>			X	
<i>Discus defloratus</i>			X	
<i>Discus guerinianus</i>		X	X	
<i>Elona quimperiana</i>		X	X	
<i>Geomalacus maculosus</i>		X	X	
<i>Geomitra moniziana</i>		X	X	
<i>Gibbula nivosa</i>		X	X	
* <i>Helicopsis striata austriaca</i>		X		
<i>Helix pomatia</i>				X
<i>Hygromia kovacsi</i>		X	X	
<i>Idiomela (Helix) subplicata</i>		X	X	
<i>Lampedusa imitatrix</i>		X	X	
* <i>Lampedusa melitensis</i>		X	X	

Ime vrste	Priloga			Geografske omejitve		
	II	IV	V			
<i>Leiostyla abbreviata</i>				X	X	
<i>Leiostyla cassida</i>				X	X	
<i>Leiostyla corneocostata</i>				X	X	
<i>Leiostyla gibba</i>				X	X	
<i>Leiostyla lamellosa</i>				X	X	
* <i>Paladilhia hungarica</i>				X	X	
<i>Patella feruginea</i>					X	
<i>Sadleriana panonica</i>				X	X	
<i>Theodoxus prevostianus</i>					X	
<i>Theodoxus transversalis</i>				X	X	
<i>Vertigo angustior</i>				X		
<i>Vertigo genesii</i>				X		
<i>Vertigo geyeri</i>				X		
<i>Vertigo moulinsiana</i>				X		
BIVALVIA						
Anisomyaria						
<i>Lithophaga lithophaga</i>					X	
<i>Pinna nobilis</i>					X	
Unionoida						
<i>Margaritifera auricularia</i>					X	
<i>Margaritifera durrovensis (Margaritifera margaritifera)</i>				X		X
<i>Margaritifera margaritifera</i>				X		X
<i>Microcondylaea compressa</i>						X
<i>Unio crassus</i>				X	X	
<i>Unio elongatulus</i>						X
Dreissenidae						
<i>Congeria kusceri</i>				X	X	
ECHINODERMATA						
Echinoidea						
<i>Centrostephanus longispinus</i>					X	

PRILOGA III

Izvajanje člena 12 direktive o habitatih: primer volka

1. Ozadje – uvod

Volk spada med domorodne evropske živalske vrste in je sestavni del naše biotske raznovrstnosti in naravne dediščine. Kot plenilec na vrhu prehranjevalne verige ima pomembno ekološko vlogo, saj prispeva k zdravju in delovanju ekosistemov. Zlasti pomaga uravnati gostoto vrst, s katerimi se prehranjuje¹⁶⁷ (običajno divji kopitarji, kot so srne, navadni jeleni in divji prašiči, pa tudi gamsi in losi, odvisno od območja), ter izboljšati njihovo zdravje s selektivnim plenjenjem. Volk se je nekoč pojavljal po vsej celinski Evropi, vendar je bil v prvi polovici 20. stoletja iztrebljen iz večine regij in držav.

Poročilo o stanju narave za leto 2020¹⁶⁸, ki temelji na podatkih, ki so jih sporočile države članice, potrjuje, da se populacije volkov v EU na splošno obnavljajo (so stabilne ali pa rastejo) in ponovno kolonizirajo dele svojega zgodovinskega območja razširjenosti, čeprav so le v nekaterih državah članicah dosegle ugodno stanje ohranjenosti¹⁶⁹. Vrnitev volka je velik uspeh pri ohranjanju vrst¹⁷⁰, ki so ga omogočili pravno varstvo, bolj naklonjena javnost ter obnovitev plenskih vrst (npr. jelenjad in divji prašič) in gozdnih površin (zaradi opuščanja zemljišč na podeželju).

Hkrati vrnitev volka v regije, kjer ga ni bilo že desetletja ali več, pomeni velik izziv za države članice, saj je ta vrsta pogosto povezana z različnimi vrstami konfliktov in lahko sproži hude družbene proteste in odzive v zaskrbljenih podeželskih skupnostih.

Volkovi imajo tako kot druge velike zveri zelo velike potrebe po površini, pri čemer posamezni osebk in krdela uporabljajo ozemlja velikosti več sto tisoč km². Zato se pojavljajo v zelo majhni gostoti, njihove populacije pa se običajno razprostirajo po zelo velikih območjih, običajno prečkajo številne upravne meje, tako znotraj držav kot med njimi. Z biološkega vidika se zato priporoča, da so ukrepi za ohranjanje in upravljanje čim bolj usklajeni in dosledni. To poudarja potrebo po čezmejnem sodelovanju, na primer z uporabo doslednih in usklajenih pristopov na ravni populacije volkov. Dodatne smernice so na voljo v dokumentu *Guidelines for population-level management plans of large carnivores in Europe*, pripravljenim za Evropsko komisijo (Linnell idr., 2008)¹⁷¹.

Volk je na seznamu v Prilogi IV k direktivi o habitatih za večino držav članic in regij, zato zanj veljajo določbe strogega varstva iz člena 12 direktive o habitatih, vključno s prepovedjo vseh oblik namernega ujetja ali ubitja divjih osebkov.

Za nekatere države članice in regije je volk v Prilogi V naveden kot vrsta, „pri kateri za odvzem iz narave in izkoriščanje lahko veljajo ukrepi upravljanja“. Za večino držav članic in regij je volk vključen tudi v Prilogo II kot prednostna vrsta, kar zahteva določitev

167 <https://link.springer.com/article/10.1007/s10344-012-0623-5>.

168 <https://www.eea.europa.eu/publications/state-of-nature-in-the-eu-2020>.

169 V skladu s členom 17 direktive o habitatih so Romunija, Litva, Latvija, Estonija in Italija poročale, da je volk v vseh njihovih biogeografskih regijah v ugodnem stanju ohranjenosti.

170 <https://science.sciencemag.org/content/346/6216/1517>.

171 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/promoting_management.htm.

posebnih ohranitvenih območij in ustreznih ohranitvenih ukrepov. Preglednica 1 prikazuje, katere populacije so vključene v katero prilogo k direktivi o habitatih.

PREGLEDNICA 1: Uvrstitev volka v priloge k direktivi o habitatih

Priloga II (potreba po določitvi posebnih ohranitvenih območij): „* Canis lupus (razen estonskih, latvijskih, litovskih in finskih populacij, grških populacij severno od 39. vzporednika in španskih populacij severno od Duera)“

Priloga IV (strogo varstvo): „Canis lupus (razen estonskih, bolgarskih, latvijskih, litovskih, poljskih in slovaških populacij, grških populacij severno od 39. vzporednika, španskih populacij severno od Duera in finskih populacij v območju gospodarjenja s severno jelenjadjo, kot je opredeljeno v odstavku 2 finskega Zakona št. 848/90 z dne 14. septembra 1990 o gospodarjenju s severno jelenjadjo)“

Priloga V (dovoljeno je upravljanje vrst): „Canis lupus (španske populacije severno od Duera, grške populacije severno od 39. vzporednika, finske populacije v območju gospodarjenja s severno jelenjadjo, kot je opredeljeno v členu 2 finskega zakona št. 848/90 z dne 14. septembra 1990 o gospodarjenju s severno jelenjadjo, bolgarske, latvijske, litovske, estonske, poljske in slovaške populacije)“.

Kot je navedeno zgoraj, volk v številnih državah članicah in regijah še ni dosegel ugodnega stanja ohranjenosti¹⁷².

V študiji, izvedeni za Evropski parlament leta 2018¹⁷³, je bilo ocenjeno tveganje izumrtja posameznih populacij volka na podlagi meril rdečega seznama ogroženih vrst Mednarodne zveze za ohranjanje narave in naravnih virov (IUCN). Od devetih (večinoma čezmejnih) populacij volkov so bile tri ocenjene kot „najmanj ogrožene“, tri „potencialno ogrožene“ in tri „ranljive“. Ena populacija volka (iberska populacija v Španiji – Sierra Morena) je izumrla. Avtorji študije so opozorili tudi na težave pri usklajevanju rezultatov spremljanja podatkov zaradi razlik v tehnikah in pristopih spremljanja (različni načini ali obdobja štetja), povprečja v primerjavi z največjo in najmanjšo populacijo, pomanjkljivo poročanje nekaterih držav kljub prisotnosti vrst, razlike v kakovosti podatkov itd.¹⁷⁴

Čeprav se zdi, da se več populacij volkov obnavlja in širi po vsej Evropi, se vrsta še vedno sooča z različnimi nevarnostmi in težavami pri ohranjanju, zlasti z divjim lovom (ki pogosto ni odkrit, vendar verjetno predstavlja zelo velik delež skupne umrljivosti). Specifične grožnje in možni ukrepi za njihovo odpravo so za vsako populacijo volkov opisani v poročilu *Key actions for Large Carnivore populations in Europe* (Boitani idr., 2015¹⁷⁵), ki ga je financirala Evropska komisija.

2. Pravne zahteve za varstvo posameznih osebkov volka

Volk je, ne glede na to, kje v Prilogi IV k direktivi o habitatih je naveden, strogo zaščiten, ker je cilj Direktive doseči ugodno stanje ohranjenosti vrst s seznama. Varstvo, ki ga člen 12 direktive o habitatih zagotavlja populacijam vrst, navedenih v tej prilogi, je preventivno in od držav članic zahteva, da preprečijo okoliščine, ki bi lahko negativno vplivale na vrsto.

¹⁷²[https://nature-](https://nature-eionet.europa.eu/article17/species/summary/?period=5&group=Mammals&subject=Canis+lupus®ion=)

[art17.eionet.europa.eu/article17/species/summary/?period=5&group=Mammals&subject=Canis+lupus®ion=](https://nature-eionet.europa.eu/article17/species/summary/?period=5&group=Mammals&subject=Canis+lupus®ion=)

¹⁷³ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617488/IPOL_STU\(2018\)617488_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617488/IPOL_STU(2018)617488_EN.pdf).

¹⁷⁴ Rdeči seznam ogroženih vrst Mednarodne zveze za ohranjanje narave in naravnih virov (IUCN) za leto 2018: <https://www.iucnredlist.org/ja/species/3746/144226239>. Drugi nedavni podatki v nekaj primerih za iberske populacije, populacije zahodnih centralnih Alp in populacije s področja Karelje kažejo nekoliko drugačne številke kot zgornja študija.

¹⁷⁵ https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/key_actions_large_carnivores_2015.pdf.

Formalni prenos člena 12 v nacionalno zakonodajo je treba dopolniti z nadaljnjimi izvedbenimi ukrepi, da se zagotovi strogo varstvo na podlagi posebnih težav in nevarnosti, s katerimi se volk srečuje v danem kontekstu. Ne le, da morajo biti dejanja, našteta v členu 12, prepovedana, ampak morajo oblasti sprejeti tudi vse potrebne ukrepe za zagotovitev, da prepovedi v praksi niso kršene. To na primer pomeni, da so oblasti dolžne sprejeti vse potrebne ukrepe za preprečevanje (nezakonitega) ubitja volkov in zaščito območij, ki služijo kot počivališča ali razmnoževališča, kot so brlogi in srečevališča.

Po mnenju Sodišča Evropske unije člen 12(1) direktive o habitatih „državam članicam ne nalaga samo sprejetja popolnega pravnega okvira, ampak tudi izvajanje konkretnih in posebnih ukrepov varstva“, medtem ko ta določba predpostavlja tudi „sprejetje povezanih in koordiniranih preventivnih ukrepov“ (sodba Sodišča z dne 11. januarja 2007, Komisija Evropskih skupnosti proti Irski, zadeva C-183/05). Ta pristop je bil potrjen v sodbi Sodišča Evropske unije z dne 10. oktobra 2019 (predhodna sodba v zadevi C-674/17): „Spoštovanje te določbe državam članicam ne nalaga samo sprejetja popolnega zakonodajnega okvira, ampak tudi izvajanje konkretnih in posebnih varstvenih ukrepov. Prav tako sistem strogega varstva zahteva sprejetje koherentnih in usklajenih preventivnih ukrepov. Tak sistem strogega varstva mora torej omogočiti, da se ujetje ali ubitje v naravi ter poškodovanje ali uničenje razmnoževališč ali počivališč živalskih vrst iz Priloge IV(a) k [d]irektivi o habitatih učinkovito prepreči“.

Primer ukrepa, s katerim se učinkovito izvršujejo določbe o varstvu vrst, je vzpostavitev učinkovitih skupin za preprečevanje divjega lova, opremljenih s psi za odkrivanje strupenih vab. Divji lov, pasti z zanko in strupene vabe na številnih območjih predstavljajo veliko nevarnost za volkove. Še posebej resen problem so zastrupitve, saj prizadenejo tudi druge vrste, zlasti ujede. Da bi rešili ta problem, je več projektov v južni in vzhodni Evropi (Španija, Italija, Portugalska, Grčija, Bolgarija in Romunija), ki se financirajo iz programa LIFE¹⁷⁶, prispevalo k vzpostavitvi posebnih ukrepov, ki učinkovito podpirajo ureditev strogega varstva vrst, npr. vzpostavitev enot psov za odkrivanje strupenih vab, usposabljanje osebja (čuvaji parkov in gozdov, deželna policija, veterinarji) in krepitev zmogljivosti v javnih organih; ter dejavnosti ozaveščanja, namenjene živinorejcem, lovcem, izvajalcem turističnih storitev, šolarjem in splošni javnosti.

Načrti ohranjanja in upravljanja volkov, če so pripravljeni v skladu s členom 12 in se pravilno izvajajo, lahko predstavljajo učinkovit okvir za izvajanje določb o strogem varstvu populacij volkov iz Priloge IV, s čimer se vzpostavi celovit sistem soobstoja, katerega cilj je zagotoviti ugodno stanje ohranjenosti in hkrati obravnavati konflikte s človekovimi dejavnostmi.

Takšni načrti lahko vključujejo ukrepe, kot so: (i) podpora preventivnim ukrepom (pomoč pri naložbah, informacije, usposabljanje in tehnična pomoč); (ii) nadomestilo za gospodarsko škodo, ki jo povzročijo volkovi; (iii) izboljšanje spremljanja zadevne populacije volkov in nabora znanja o njej; (iv) spremljanje, ocenjevanje in izboljšanje učinkovitosti ukrepov za zaščito živine; (v) spodbujanje sodelovanja in dialoga z deležniki in med njimi (npr. z namenskimi platformami); (vi) izboljšanje prizadevanj za izvrševanje v boju proti nezakonitemu ubitju volkov; (vii) varstvo habitata in izboljšanje pogojev hranjenja (npr. po potrebi z obnovitvijo divjih plenskih populacij); (viii) razvoj možnosti ekološkega turizma, povezanega z volkovi; (ix) promocija oz. trženje kmetijskih proizvodov, ki izvirajo z območij volkov; ter (x) obveščanje, izobraževanje in ozaveščanje. Načrti lahko ustreznim organom tudi omogočijo odobritev omejene uporabe smrtonosnega nadzora pri odstranjevanju osebkov volka z uporabo odstopanj v skladu s pogoji iz Direktive. Vendar je treba opozoriti, da načrti za sprejetje prilagodljivega

176 LIFE09 NAT/ES/000533 INNOVATION AGAINST POISON; LIFE Antidoto LIFE07 NAT/IT/000436; LIFE PLUTO LIFE13 NAT/IT/000311; LIFE WOLFALPS LIFE12/NAT/IT/000807; WOLFLIFE (LIFE13 NAT/RO/000205).

upravljanja odvzema (kot so načrti za lovne vrste iz Priloge V k direktivi o habitatih) ne bi bili v skladu z določbami strogega varstva, ki se uporabljajo za vrste iz Priloge IV.

Te načrte bi bilo treba pripraviti na podlagi najboljših razpoložljivih informacij o stanju in trendih ohranjenosti vrst ter vseh pomembnih nevarnostih in pritiskih. Sodelovanje ali posvetovanje vseh zadevnih deležnikov, zlasti tistih, na katere vplivajo vrsta ali predvideni ohranitveni ukrepi, je ključnega pomena za vključevanje vseh pomembnih vidikov načrtov in spodbujanje široke družbene sprejetosti.

Primer vključenosti deležnikov v načrt upravljanja

Hrvaški načrt upravljanja volka od 2010 do 2015 (hrvaško ministrstvo za kulturo, 2010) je rezultat dvoletnega procesa, v katerem so sodelovali predstavniki vseh interesnih skupin (zadevna ministrstva, člani odbora za spremljanje populacije velikih zveri, znanstveniki, gozdarji, nevladna združenja itd.). V podrobnem akcijskem načrtu so opisani ukrepi, ki bi jih morala izvajati Hrvaška za zagotovitev ohranitve populacije volkov v kar najbolj usklajenem sobivanju z ljudmi.

Načrti za ohranjanje in upravljanje volkov lahko zato zagotovijo ustrezno strukturo za oceno in obravnavanje vseh pomembnih težav in konfliktov, ki ogrožajo populacije volkov, da se doseže ugodno stanje ohranjenosti.

Zato lahko zajemajo tudi vprašanja, kot je križanje volkov s psi, o katerem poročajo za vseh devet evropskih populacij volkov v 21 evropskih državah¹⁷⁷. Na nekaterih lokacijah je to velika grožnja za ohranitev volka¹⁷⁸, za reševanje tega problema pa bodo morda potrebni posebni preventivni, proaktivni in reaktivni ukrepi, kot je navedeno v priporočilu št. 173 (2014¹⁷⁹), sprejetem na podlagi Bernske konvencije (Svet Evrope, 2014). Ker pa je križanje volkov in psov zapleteno vprašanje, je zelo priporočljivo, da se na nacionalni ravni in ravni populacije pripravi natančno opredeljen načrt upravljanja, pri čemer se uporabijo najsodobnejši in najzanesljivejši terenski, laboratorijski in statistični postopki (glej okvir).

Križanci med volkom in psom

Križanje volka in njegove udomačene oblike, psa, se je verjetno v zgodovini udomačitve psa večkrat pojavljalo in se z različno intenzivnostjo še vedno pojavlja v več delih območja razširjenosti volka. Križanje med volkom in psom kot vrsta antropogenega križanja ni naravni evolucijski proces, pri katerem bi morali za križance veljati ohranitveni ukrepi. Nasprotno je križanje med volkom in psom, ki ogroža gensko celovitost populacije volka, vprašanje, ki vzbuja veliko zaskrbljenost glede ohranitve vrste, zato bi ga bilo treba obravnavati z ustreznimi načrti in orodji upravljanja.

V Evropi je bilo križanje ugotovljeno v več državah, npr. na Norveškem, v Latviji, Estoniji, Bolgariji, Italiji, Španiji, na Portugalskem, v Nemčiji, Grčiji, Sloveniji in Srbiji. Vendar je treba opozoriti, da ocene introgresije genov psa v populacijo divjega volka temeljijo na različnih pristopih in povezanih eksperimentalnih protokolih. Medtem ko je bil rezultat križanja v več primerih le eno ali nekaj legel križancev na omejenih območjih, je bilo v drugih primerih ugotovljeno, da so bili geni psa v populacijo divjega volka vneseni na znatnih območjih, čeprav v različnem obsegu (od 5,6 % v Galiciji v Španiji do več kot 60 % v pokrajini Grosseto v Italiji). Podobno so bile v severnih Apeninih ugotovljene visoke stopnje introgresije, medtem ko so bili pri populaciji alpskega volka (od Francije do srednjevzhodnih Alp) ugotovljeni le redki primeri križancev. Vendar je stopnja križanja, o kateri se poroča drugje, približno 5- do 10-odstotna (Leonard idr., 2011). Križanje

177 Salvatori, V. idr. (2020) *European agreements for nature conservation need to explicitly address wolf-dog hybridisation*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S000632071931674X>.

178 Salvatori, V. idr. (2019).

179 <https://rm.coe.int/0900001680746351>.

poteka večinoma med pasjimi samci in volčjimi samicami. V redkih primerih se lahko pojavi tudi nasprotno. Zaradi velikega števila prosto živečih psov z različnih območij, zlasti pa v sredozemskih regijah, so možna številna srečanja psov in volkov. Poznavanje ekologije križancev med volkom in psom, ki živijo v divjini, je pomanjkljivo, ni pa dokazov, da bi križanje zmanjšalo telesno sposobnost osebka, razpršenost vrste, uspešnost razmnoževanja, spremembe v vedenju ali sposobnost preživetja populacije.

Upravljanje križanja med volkom in psom je za državne organe zapleteno, saj predstavlja več resnih izzivov.

a) Taksonomski status križancev

Psi so izšli iz volkov v postopku udomačitve, obe vrsti pa pripadata isti taksonomski enoti, tj. vrsti *Canis lupus*. Psi so včasih opredeljeni s kvalifikatorjem podvrste *Canis lupus familiaris*. Ni dvoma, da križanci ohranjajo ime *Canis lupus*. Pravni status križancev

b) Pravni status križancev

V nasprotju s psi, katerih preživetje je običajno odvisno od oskrbe ljudi in virov, križanci živijo samostojno in uspešno življenje kot divje živali. Kot take bi jih številne nacionalne zakonodaje enačile s prosto živečimi živalskimi vrstami in jih upravljale v skladu z istimi pravili. Če bi bili križanci izenačeni s psi, bi zanje veljala nacionalna zakonodaja o domačih živalih. Vsekakor se zdi koristno, da bi križancem med volkom in psom „lovci in javnost podelili enak pravni status kot volkom, s čimer bi se zapolnila morebitna vrzel pri nezakonitem ubitju volkov“ (izjava o podpori politike o križanju, ki jo je pripravila skupina strokovnjakov Large Carnivore Initiative for Europe in ki je priložena smernicam za načrte upravljanja populacij velikih zveri (Linnell idr., 2008)). Če križanci ne bi bili pravno zaščiteni z nacionalno zakonodajo, bi to lahko privedlo do povečanega nenamernega ubitja volkov, saj je križance težko razlikovati od gensko „čistih“ volkov zgolj na podlagi morfoloških značilnosti. To bi lahko vključevalo ne le naključno, temveč tudi namerno ubitje, saj bi se lahko nezaščiteni status križancev uporabil kot pretveza za ubitje dejanskih volkov. Upravne organe se spodbuja, da bi zagotovili, da so križanci jasno in nedvoumno zajeti v nacionalni zakonodaji kot prosto živeče živali ali domače živali.

c) Možnosti za odzive upravljanja

Najustreznejši odziv upravljanja bo odvisen od skupne ocenjene ravni introgresije in od tega, ali je introgresija omejena na manjša območja in nekaj krdel ali razširjena na velika območja in/ali večino krdel. Omejena introgresija na primer morda ne bo resna grožnja, če ostane stabilna med generacijami. Znatno in razširjeno križanje (roj križancev) je lahko nepremostljivo, čeprav je še vedno zaželeno, da se zmanjša sedanji in prihodnji vnos genov udomačenih živali v populacijo volkov. Visoko, vendar lokalizirano razširjenost bi bilo še vedno mogoče obravnavati s ciljno usmerjenimi ukrepi za nevtralizacijo razmnoževanja križancev (s fizično odstranitvijo ali sterilizacijo). Čeprav je bilo izraženih več pridržkov glede težavnosti in učinkovitosti odstranjevanja križancev za nadzor nizke stopnje razširjene introgresije, je ta intervencija lahko koristna, kadar križanje ni razširjeno, njegova uporaba pa je podprta z uporabnimi raziskavami, spremljanjem in prilagodljivim okvirom upravljanja.

Nabor orodij za upravljanje je širok, uporabnost vsakega orodja pa je odvisna od ciljev. Zelo priporočljivo je, da se križanje obravnava z namenskim načrtom na nacionalni ravni ali ravni populacije, v katerem so v celoti opisani in utemeljeni cilji, protokoli in merila. Opredeliti in opisati bo treba vrsto preventivnih, proaktivnih in reaktivnih ukrepov. Načrt bo verjetno vključeval določbe za:

- 1) vzpostavitev mednarodnega sodelovanja, ki bo vključevalo vse genske laboratorije, s katerim bi bil dosežen dogovor o skupnem pristopu za opredelitev pragov in postopkov za identifikacijo križancev ter bi bile v skupni rabi alelne frekvence referenčnih populacij;
- 2)odobritev sklopa političnih smernic za preučevanje in spremljanje širjenja in razširjenosti križanja in introgresije genov psov v populacijo volkov;
- 3) opredelitev področij, na katerih so ustrezna različna orodja za upravljanje glede na ravni in vzorce razširjenosti križancev, od neukrepanja do dejavne odstranitve križanih osebkov. Prav tako bi socialni okvir lahko vplival na področja upravljanja in izbrane ukrepe;

- 4) ustanovitev odgovorne ekipe (in oblikovanje postopkov) za nujne primere za odstranjevanje križancev med volkom in psom iz narave, kjer in kadar je to potrebno, ali za njihovo ujetje/sterilizacijo/izpustitev. Evropska komisija v celoti podpira Priporočilo št. 173 (2014) Bernske konvencije, v katerem je med drugim navedeno, „da je v interesu učinkovitega ohranjanja volkov zagotoviti, da se odstranitev vseh odkritih križancev med volkom in psom izvaja izključno pod vladnim nadzorom“. Zdi se, da je to mogoče doseči le s prepovedjo ubitja križancev v skladu z nacionalno zakonodajo, pri čemer izjeme veljajo samo za vladne agencije ali njihove imenovane zastopnike. V priporočilu so pogodbenice pozvane, naj: „zagotovijo odstranitev križancev med volkom in psom pod nadzorom vlade, potem ko vladni uradniki in/ali organi, ki jih v ta namen pooblastijo vlade, in/ali raziskovalci z uporabo genetskih in/ali morfoloških značilnosti potrdijo, da so križanci. Odstranitev smejo izvesti le organi, ki jim pristojni organi podelijo ustrezno odgovornost, pri čemer je treba zagotoviti, da taka odstranitev ne ogroža stanja ohranjenosti volkov“; „sprejmejo potrebne ukrepe, da se prepreči namerno ali zmotno ubitje volkov kot križancev med volkom in psom. To ne posega v odstranjevanje odkritih križancev med volkom in psom iz narave pod skrbnim nadzorom vlade in po pooblastilu pristojnih organov“;
- 5) Odobritev nacionalnega načrta za nadzor prosto živečih psov (divjih, potepuških ali psov v lasti oseb, ki jim dovoljujejo prosto gibanje) ter prepoved posedovanja volkov in križancev med volkom in psom kot hišnih ljubljencev. Vzpostavitev kampanje ozaveščanja v podporo nadzoru divjih in prosto živečih psov v območjih razširjenosti volkov.

3. Konflikt, povezan z volkovi

Volk je zgodovinsko povezan z več vrstami družbeno-gospodarskih konfliktov s človekom. V preteklosti so takšni konflikti povzročili iztrebljanje ali veliko zmanjšanje populacije volkov v večjem delu evropskega območja razširjenosti. To preganjanje skupaj z visoko stopnjo divjega lova je še vedno prisotno na več območjih. Danes so glavni konflikti:

- **plenjenje živine:** Plenjenje živine se nanaša predvsem na ovce. Linnell in Cretois (2018) sta izračunala, da so volkovi v EU v obdobju od 2012 do 2016 v povprečju ubili 19 500 ovc na leto (upoštevati je treba, da ni podatkov za Poljsko, Romunijo, Španijo, Bolgarijo, Avstrijo in dele Italije). To število je trenutno najboljši približek o vplivu volčjega plenjenja v EU, ki je na voljo. Medtem ko so glavne žrtve volčjih napadov ovce, ti v manjši meri zadevajo tudi druge vrste živine (koze, govedo, konje) in delno udomačene severne jelene. Plenjenje je zelo spremenljivo in je v veliki meri odvisno od vrste živinorejskega sistema, vrste upravljanja in stopnje nadzora, tj. ali je živina v hlevu, zlasti ponoči, ali na paši. V Franciji (80 krdel volkov) je bilo na primer v letu 2019 uplenjenih in nadomeščenih približno 11 000 ovc, goveda in koz (DREAL, 2019¹⁸⁰), medtem ko je v Nemčiji (128 krdel volkov) ta številka za leto 2019 nižja od 3 000 (DBBW, 2019¹⁸¹), na Švedskem (31 krdel volkov) pa je bilo leta 2018 uplenjenih le 161 ovc (Viltskadestatistik 2018, SLU¹⁸²).

Linnell in Cretois (2018) izpostavljata težave pri zbiranju doslednih in zanesljivih podatkov o volčjem plenjenju živine po vsej Evropi. Živina lahko umre ali se izgubi iz različnih razlogov in smrti ni vedno mogoče povezati z velikimi zvermi. Kakovost poročanja kmetov in živinorejcev je v veliki meri odvisna od sistema odškodnin, na primer od višine nadomestila (v celoti ali delno), od trajanja in težav s tem povezanega upravnega postopka ter od tega, ali se izvajajo pregledi na kraju samem, s katerimi se preveri, ali so resnično plenile velike zveri. Volkovi lahko občasno

¹⁸⁰http://www.auvergne-rhone-alpes.developpement-durable.gouv.fr/IMG/pdf/20200327bilandommages2019_especes.pdf.

¹⁸¹<https://www.dbb-wolf.de/Wolfsvorkommen/territorien/karte-der-territorien>.

¹⁸²<https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/vsc/vsc-dokument/vsc-publikationer/rapporter/viltskadestatistikrapporter/viltskadestatistik-2018-1-webb.pdf>.

napadejo in ubijejo tudi pse, na primer na Švedskem ali Finskem ob lovu losov z neprivezanimi psi na območjih razširjenosti volkov. Izguba živine in psov ima poleg neposredne in posredne gospodarske izgube seveda tudi velik čustveni vpliv. Medtem ko je splošni vpliv volčjega plenjenja na živinorejski sektor v EU zanemarljiv, bi lahko prišlo do znatnega volčjega plenjenja nezaščitenih ovc na paši na ravni posameznih kmetij, kar bi povzročilo dodaten pritisk in breme za zadevne nosilce dejavnosti v sektorju, ki ga že tako prizadevajo številni socialno-ekonomski pritiski;

- **zaznano tveganje za ljudi:** Volkovi v človeku ne vidijo možnega plena, temveč nevarnost, ki se ji je treba izogniti. Čeprav se je v preteklosti poročalo o smrtonosnih napadih volka na ljudi (pogosto povezanih s steklimi osebkami ali osebkami, ki so jih ljudje hranili, dražili, ranili ali ujeli v past), se dejansko tveganje napadov volka na ljudi v sedanjih evropskih okoljskih in socialnih razmerah šteje za izjemno nizko. (Linnell idr., 2002; Linnell in Alleau, 2016¹⁸³; KORA, 2016; Linnell idr., 2021). Kljub temu se številni ljudje volkov še vedno bojijo, zlasti v državah in regijah, kjer se je vrsta nedavno ponovno naselila ali kjer so volkovi zaradi vedno večje številčnosti postali bolj vidni na območjih, kjer jih prej običajno ni bilo. Poročalo se je o primerih volkov, ki so se približali ljudem in se obnašali neobičajno („drzni“ ali „neboječi“ volkovi). To se je pojavljalo zlasti, kadar so postali odvisni od hranjenja ali če so bili prisotni psi (Reinhardt, 2018). Čeprav ni dokazov, da so križanci med volkom in psom drznejši ali nevarnejši od volkov, je na nekaterih območjih Evrope strah pred križanci tudi posebna težava. Tako dožemanje in odnos je treba skrbno upoštevati in resno obravnavati. Koristna, vendar pogosto nezadostna, je podpora izobraževalnim dejavnostim, zagotavljanje pravih informacij in odkrivanje lažnih novic s preverjanjem dejstev (kot se to izvaja pod okriljem nekaterih lokalnih ali regionalnih oblasti ali v okviru projektov LIFE). Poleg tega je treba pojasniti, da je v sicer malo verjetnem primeru objektivne nevarnosti zaradi stekline ali agresivnosti volka ali volka, ki je odvisen od hranjenja, usmerjena odstranitev zadevnega volka v skladu z direktivo o habitatih popolnoma legitimna (glej odstavek o odstopanjih v skladu s členom 16(1)(c) v poglavju 6 v nadaljevanju);
- **vpliv na vrste divjih kopitarjev:** Volkovi in človeški lovci lahko včasih zasledujejo isti plen, tj. divje kopitarje. Ob vrnitvi velikih zveri se lovci pogosto bojijo, da bo konkurenca vplivala na njihove dejavnosti in da bi to lahko povzročilo velik konflikt. Vpliv volčjega plenjenja na število in vedenje divjih kopitarjev je precej spremenljiv in kompleksen, odvisno od vrste in lokalnih okoliščin. Volkovi na splošno vsako leto odstranijo le majhen delež divjih kopitarjev, veliko manj kot lovci, in zdi se, da nimajo negativnega vpliva na sedanje (na splošno naraščajoče) trende populacij kopitarjev v Evropi¹⁸⁴ (Bassi, E. idr., 2020; Gtowacifski, Z. in Profus, P., 1997). Kakor koli, za razliko od plenjenja živine divjim, domorodnim zverem plenjenja divjih kopitarjev ni mogoče preprečiti ali ga ublažiti, saj je del naravnih procesov, ki jih želimo obnoviti in ohraniti s pomočjo politike biotske raznovrstnosti. To je velik izziv za evropske lovce, saj je treba pri načrtovanju lova in določanju kvot za divje kopitarje upoštevati vrnitev velikih zveri. Treba je tudi priznati prispevek volkov k uravnavanju gostote kopitarjev (Ripple, W. J. in Beschta, R. L., 2012), pri tem pa

¹⁸³ „Čeprav je treba priznati, da je potencial napadov volkov na ljudi večji od nič [...], je trenutno v Evropi več kot 12 000 volkov in v Severni Ameriki več kot 50 000 volkov, od katerih jih veliko živi v bližini milijonov ljudi, pa vendar za zadnja desetletja obstajajo dokazi le za peščico napadov.“: Predators That Kill Humans: Myth, Reality, Context and the Politics of Wolf Attacks on People <https://www.researchgate.net/publication/301267098>.

¹⁸⁴ Za primer glej podatke o kopitarjih kot plenu v zadnjih letih v Franciji.

moramo upoštevati s tem povezane koristi, tudi v smislu zmanjšanja škode za gozdarstvo in kmetijske pridelke¹⁸⁵;

- **konflikti v zvezi z vrednotami (konkurenčne vizije evropskih krajin):** Konflikti, povezani z volkovi, ne zadevajo vedno neposrednega gospodarskega vpliva na nekatere podeželske deležnike. Volkovi so zelo simbolični za številna širša vprašanja, konflikti pa pogosto odražajo globlje socialne razlike (npr. med podeželskimi in mestnimi območji, med sodobnimi in tradicionalnimi vrednotami ali med različnimi socialnimi in ekonomskimi razredi) (Linnell, 2013). Volkovi so pogosto predmet temeljnih razprav o prihodnji usmeritvi evropskih krajin (Linnell, 2014) med različnimi deli družbe z nasprotujočimi si stališči in vizijami o tem, kako bi bilo treba prosto živeče živali in krajine ohranjati, uporabljati ali upravljati¹⁸⁶. To pojasnjuje, zakaj le redko obstaja jasna povezava med obsegom neposrednega gospodarskega vpliva velikih zveri in stopnjo družbenega konflikta, ki ga to ustvarja (Linnell in Cretois, 2018).

4. Ukrepi za izboljšanje sobivanja ljudi in volkov

Komisija od sprejetja direktive o habitatih spodbuja pristop sobivanja, katerega cilj je ponovno vzpostaviti ugodno stanje ohranjenosti populacij velikih zveri, hkrati pa obravnavati in zmanjšati konflikte z zakonitimi človeškimi dejavnostmi z namenom skupne rabe večnamenske krajine. Program LIFE je financiral več kot 40 projektov, povezanih z ohranjanjem in sobivanjem volkov, ki so pripomogli k iskanju in preizkušanju dobrih praks za doseg te ciljev¹⁸⁷.

Platforma EU o soobstoju ljudi in velikih zveri, tj. skupina organizacij, ki zastopajo različne interesne skupine in so se dogovorile o skupni misiji za spodbujanje rešitev na področju sobivanja, je opredelila številne primere sobivanja in študije primerov¹⁸⁸. Te študije primerov so razvrščene v pet kategorij: (1) svetovanje/ozaveščanje; (2) zagotavljanje praktične podpore; (3) razumevanje stališč; (4) inovativno financiranje; in (5) spremljanje¹⁸⁹ (Platforma EU za velike zveri, 2019).

Študija iz leta 2018, ki jo je naročil Evropski parlament¹⁹⁰, je predstavila priporočila in primere praktičnih ukrepov več držav članic za sobivanje volkov in drugih velikih zveri.

Na evropski ravni zato obstaja široka podlaga za izmenjavo znanja in dragocenih izkušenj. Najpogostejši pristopi k zmanjšanju konfliktov so opisani v nadaljevanju.

- **Kompenzacijska plačila**

Pogost pristop k zmanjšanju gospodarskega vpliva škode zaradi volkov in povečevanju tolerance do zavarovane vrste so kompenzacijska plačila, ki se uporabljajo v številnih državah EU. Kompenzacijska plačila so pogosto lahko ustrezen ukrep, vendar je treba jasno opredeliti pravila o upravičenosti in upoštevati različne dejavnike. Sem spada tudi

185 Glej tudi: Carpio idr. (2020), *Wild ungulate overabundance in Europe: contexts, causes, monitoring and management recommendations*.

186 Na primer, konflikti med pogledi na tradicionalne proizvodne krajine, krajine dediščine, rekreacijske krajine, naravovarstvene krajine ali večnamenske krajine. Ali pa konflikti in napetosti, povezani s prehodom iz zamirajočega, tradicionalnega (in podeželskega) načina življenja v sodobni (in mestni) način življenja.
https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_4_conflict_coexistence.pdf.
<https://www.lcie.org/Blog/ArtMID/6987/ArticleID/65/The-symbolic-wolf-Competing-visions-of-the-European-landscapes>.

187 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/promoting_best_practices.htm.

188 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm.

189 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/case_studies.htm.

190 [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596844/IPOL_STU\(2018\)596844_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596844/IPOL_STU(2018)596844_EN.pdf).

preverjanje, ali so izgube živine dejansko posledica volčjega plenjenja, in zagotavljanje, da je nadomestilo pravično in da se upravičencu izplača takoj.

V številnih državah se kmetje pritožujejo, da je postopek prejema nadomestila zapleten in drag ali da plačila zamujajo ali so nezadostna. Plačila nadomestil običajno financirajo nacionalne ali regionalne vlade v skladu z ustreznimi pravili EU o državni pomoči¹⁹¹ (ki omogočajo 100-odstotno nadomestilo za neposredne in posredne stroške). Samo plačila odškodnine za škodo ne zadostujejo vedno za reševanje težav v zvezi s sobivanjem, saj ne zmanjšajo plenjenja ali drugih konfliktov. Poleg tega plačila nadomestil pogosto dolgoročno niso vzdržna, razen če se ustrezno kombinirajo z drugimi ukrepi.

- **Preventivni ukrepi in tehnična pomoč**

Preventivni ukrepi so temeljni sestavni del celovitega sistema sobivanja. Pridobljene izkušnje (npr. iz projektov LIFE in programov za razvoj podeželja) kažejo pomen in učinkovitost različnih ukrepov za zaščito živine, kot so različne vrste ograj, pastirstvo, psi čuvaji živine, nočno zbiranje živine ter vizualne ali akustične odvrčalne naprave (Fernández-Gil idr., 2018, glej tudi Carnivore Damage Prevention News (CDP news, 2018)). Zlasti prisotnost pastirjev lahko znatno poveča učinkovitost ukrepov za zaščito živine in je sama po sebi sredstvo za odvrčanje plenjenja. Poročilo, ki so ga pripravili pri Platformi EU za velike zveri, kaže uspešne izkušnje in dobre prakse (Hovardas idr., 2017). Preventivni ukrepi morajo biti prilagojeni in usklajeni s posebnimi regionalnimi značilnostmi (vključno z vrsto živine, velikostjo črede, topografijo itd.).

Učinkovitost teh ukrepov je močno odvisna od tega, ali jih zadevni operaterji pravilno izvajajo, ter od razpoložljivosti zadostnih sredstev in tehničnega svetovanja za podporo njihovi uporabi na terenu (npr. van Eeden idr., 2018). Noben posamezen ukrep ne more biti 100-odstotno uspešen, a ustrezne tehnične rešitve (pogosto uporabljene kombinirano) lahko znatno zmanjšajo izgube živine zaradi plenjenja. Ustrezni organi in deležniki morajo preventivne ukrepe skrbno oblikovati, da ustrezajo različnim okoliščinam. Prav tako jih morajo pravilno izvajati (in vzdrževati), spremljati njihovo učinkovitost in izvesti vse potrebne prilagoditve. Usposabljanje, obveščanje, spremljanje in tehnična pomoč za zadevne operaterje so ključnega pomena in bi morali biti deležni ustrezne javne podpore, vključno za vzdrževanje preventivnih sistemov in obvladovanje dodatne delovne obremenitve.

- **Informiranje, svetovanje in ozaveščanje**

Zagotavljanje dejanskih informacij o volkovih in o tem, kako čim bolj zmanjšati njihove učinke, je lahko koristen ukrep za ublažitev konfliktov (Platforma EU za velike zveri, 2019). Glasilo Carnivore Damage Prevention News¹⁹², ki ga podpirajo različni projekti LIFE, na primer pomaga širiti informacije o zaščiti živine znotraj EU in na mednarodni ravni. Italijansko spletno mesto za zaščito živine (Proteggi il tuo bestiame, 2019) ponuja podrobne nasvete o ukrepih za zaščito živine ter o različnih shemah financiranja, ki so na voljo v italijanskih deželah. Spletna stran španskega ministrstva za ekološki prehod ponuja pregled dobrih preventivnih ukrepov, s katerimi se lahko preprečijo ali zmanjšajo interakcije med zaščitnimi vrstami ter kmeti in živinorejci¹⁹³.

Še en primer tega pristopa, ki je posebej namenjen lovski skupnosti, je projekt LIFE WolfAlps, katerega dejavnosti vključujejo izmenjavo podatkov in informacij o populacijski dinamiki divjih vrst kopitarjev v Alpah ter o učinkih vrnitve volka na njegove plenske vrste in na lovske dejavnosti¹⁹⁴. Širši pristop zagotavljata kontaktna pisarna za volkove

191 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/Briefing%20note%20state%20aid_EU%20Platform.pdf.

192 <http://www.protectiondestroupeaux.ch/en/cdpnews/>.

193 <https://www.miteco.gob.es/es/biodiversidad/temas/conservacion-de-especies/especies-silvestres/ce-silvestres-interacciones.aspx>.

194 http://ex.lifewolfalps.eu/wp-content/uploads/2014/05/LWA_brochure-E3_168x240_5mm-abbondanzaBassa.pdf.

na Saškem (Kontaktbüro Wölfe in Sachsen, 2019) in strokovni center za volkove v deželi Saška-Anhalt), v katerih več članov osebja skrbi za zagotavljanje izobraževalnega gradiva, organiziranje izletov ter obravnavo vprašanj in skrbi ljudi.

- **Spremljanje**

Spremljanje populacij velikih zveri je ključno za zagotavljanje točnih informacij, razumevanje dinamike populacije, ki je potrebna za zagotovitev njenega preživetja, prilagoditev praks upravljanja spreminjajočim se razmeram in izpolnjevanje obveznosti iz direktive o habitatih. Je tudi zelo zahtevna naloga, saj se izvaja na velikem geografskem območju, ki pogosto sega čez mednarodne meje, ter zaradi nizke gostote in težke ulovljivosti velikih zveri (izjava o podpori politikam LCIE, priložena k Linnell idr., 2008). Vse upravljaljske odločitve (vključno s tistimi o odstopanjih) morajo temeljiti na zanesljivih podatkih o zadevni populaciji volkov. Spremljanje mora zajemati tudi izvajanje vseh preventivnih ukrepov (njihovo uporabo, rezultate, učinkovitost) in identifikacijo plenilcev živine za razlikovanje med volkovi in psi (npr. Echegaray in Vilà, 2010; Sundqvist idr., 2008) in za oceno, ali so potrebne prilagoditve ali izboljšave sistema.

Glede na to, da je v Evropi zelo pogost konflikt nesoglasje glede velikosti in statusa populacij zveri, lahko sodelovanje deležnikov, vključno z lovci, pri spremljanju prinese koristi ne le v smislu povečanja števila ljudi, ki zbirajo podatke, temveč tudi zaradi izboljšanja odnosov z deležniki in zmanjšanja konfliktov.

Za sprejetje ustreznih odločitev o ohranjanju in upravljanju volkov so potrebni zanesljivi podatki o spremljanju. Zato je ključnega pomena vlaganje v ustrezen sistem spremljanja, ki lahko zagotovi natančno in posodobljeno poznavanje populacije volkov na zadevnem območju. Za dober primer se lahko šteje francoski sistem spremljanja¹⁹⁵.

Primeri vključenosti deležnikov v načrt spremljanja

Pilotni ukrep s podporo Komisije na Slovaškem je v znanstveno osnovan popis volkov vključil številne deležnike (okoljevarstvenike, gozdarje, osebe z zaščitene območij in lovce). Odgovorni so bili za zbiranje vzorcev volčjih iztrebkov in urina na proučevanem območju. Njihova udeležba je skupaj z uporabo visokotehnoloških analiz privedla do večjega soglasja o velikosti populacije volkov (Rigg idr., 2014).

Drug primer je mreža za opazovanje velikih zveri na Finskem, ki jo sestavlja približno 2 100 aktivnih prostovoljcev, ki jih imenuje lokalno združenje za upravljanje divjadi. Ta mreža usposobljenih opazovalcev, predvsem lokalnih lovcev, je odgovorna za preverjanje opaženih sledi velikih zveri in drugih znakov, o katerih poroča javnost. Ti prostovoljci podatke o opazovanju beležijo v nacionalni podatkovni zbirki, imenovani „TASSU“ (fin. „tačka“), ki jo vzdržuje inštitut za naravne vire Finske Luke. Ta podatkovna zbirka se uporablja npr. za pripravo ocen velikosti populacij velikih zveri na nacionalni in regionalni ravni, uporabljajo pa jo upravljalci in nadzorniki divjadi. Mreža, podatkovna zbirka in njuno upravljanje se nenehno razvijajo in prilagajajo, s tem pa pripomorejo h krepitvi medsebojnega zaupanja in sodelovanja med različnimi institucijami in deležniki pri izmenjavi, uporabi in dostopu do podatkov o teh občutljivih vrstah. Cilj projekta LIFE BOREALWOLF, ki se izvaja med letoma 2019 in 2025, je na primer okrepiti mrežo opazovalcev velikih zveri z zagotavljanjem nadaljnjega izobraževanja svojim sedanjim prostovoljcem in iskanjem novih, ki niso lovci.

Podobno sta Švedska in Norveška vzpostavili sistem Skandobs, skandinavski sistem za sledenje velikim zverem za rise, rosomahe, rjave medvede in volkove. V to podatkovno zbirko lahko vsakdo vnese svoja opažanja o sledovih, znakih ali opaženih velikih zvereh v Skandinaviji. Boljše poročanje o opažanjih bo pripomoglo k boljšemu poznavanju pojavnosti in razširjenosti teh vrst. Opažanja, zabeležena v podatkovni zbirki, so na voljo vsem uporabnikom sistema. Opažanja je mogoče izmenjati tudi z uporabo aplikacije Skandobs (uporabniki lahko aplikacijo Skandobs-Touch prenesejo z Apple Store ali Google Play in poročajo o plenilcih ali sledih, ko so na terenu). Podatkovna zbirka se posodablja vsakih 15 minut. Upravlja jo Rovdata, neodvisni del norveškega

195 <https://www.loupfrance.fr/suivi-du-loup/situation-du-loup-en-france/>.

- **Dialog z deležniki in sodelovanje z njimi**

Ob priznavanju kulturne in družbene narave konfliktov zaradi volkov velja, da imajo za ublažitev konfliktov velik potencial participativni procesi, zlasti s povečanjem zaupanja med deležniki (Young idr., 2016). Primer takšnega pristopa je *Platforma EU o soobstoju ljudi in velikih zveri* (glej študijo primera 9 v Prilogi IV k smernicam). Takšni pristopi se uporabljajo tudi na regionalni in nacionalni ravni. Številne države članice so vzpostavile nacionalne platforme. Institucije EU s pilotnim projektom podpirajo tudi vzpostavitev regionalnih platform v Italiji, Romuniji, Španiji, Franciji, Nemčiji in na Švedskem (regionalne platforme za velike zveri, 2019). Projekt LIFE EUROLARGE CARNIVORES (2019) podpira tudi sodelovanje in izmenjavo informacij med glavnimi žariščnimi točkami zveri v Evropi.

Še en pozitiven primer sodelovanja deležnikov je Grupo Campo Grande (GCG). To je španski vsedržavni možganski trust, ki ga sestavljajo ljudje iz različnih okolij in organizacij, vpleteni v konflikt med ekstenzivno živinorejo in iberskim volkom. Skupino je leta 2016 ustanovila fundacija Fundación Entretantos kot del pobude za socialno mediacijo, osredotočene na reševanje konflikta v zvezi s soobstojem iberskih volkov in ekstenzivno živinorejo. Udeleženci so podpisali skupno izjavo in si skupaj prizadevajo spodbuditi druge, da bi sledili njihovem pristopu (GCG, 2018).

- **Smrtonosni nadzor/odstrel volkov**

V preteklosti se je smrtonosni nadzor/odstrel volkov pogosto uporabljal za odstranitev volkov ter vseh povezanih učinkov in konfliktov, ki jih povzročajo. Take prakse so povzročile izkoreninjenje volkov z večinskega dela njihovega izvornega evropskega območja razširjenosti. Nekatere evropske države, ki trdijo, da je njihov namen preprečiti ali zmanjšati izgubo živine in izboljšati človeško toleranco do volka, še vedno uporabljajo določene metode in stopnje smrtonosnega nadzora, tudi nekatere države članice, v katerih je vrsta navedena v Prilogi IV k Direktivi (strogo varstvo).

Vendar v skladu s sedanjo politiko in povezano zakonodajo konfliktov, povezanih z ohranjanjem volkov in drugih zavarovanih velikih zveri v večnamenskih krajinah Evrope, ni mogoče obravnavati samo ali predvsem z odstrelom/smrtonosnim nadzorom. Uporaba odstopanj za odobritev smrtonosnega nadzora je možno in legitimno orodje, države članice pa ga lahko uporabijo za dopolnitev drugih zgoraj navedenih ukrepov za obvladovanje konfliktov ob upoštevanju vseh pogojev iz člena 16(1) direktive o habitatih (glej odstavek 5).

Kaže, da ni trdnih dokazov o učinkovitosti uporabe smrtonosnega nadzora za zmanjšanje plenjenja živine. Glede na nekatere študije se zdi smrtonosni nadzor/odstrel manj učinkovit od ukrepov za zaščito živine (van Eeden idr., 2018, Santiago-Avila idr., 2018) in bi lahko v resnici celo privedel do pogostejšega plenjenja živine in konfliktov (Wielgus in Peebles, 2014; Fernández-Gil idr., 2016), verjetno zaradi motenj v strukturi krdel volkov kot posledice odstrela.

Poleg tega uporaba smrtonosnega nadzora/odstrela zavarovane vrste, za razliko od prej omenjenih nesmrtonosnih ukrepov, med strokovnjaki za ohranjanje velja za sporno orodje (Lute idr., 2018), ki je v velikem delu družbe naletel na odpor¹⁹⁶. Glede na to in empirične dokaze ni jasno, ali odstrel volka povzroči povečanje ali zmanjšanje družbenega konflikta.

196 Javnomnenjske raziskave, ki jih je leta 2020 v šestih državah članicah izvedlo podjetje Savanta ComRes, kažejo, da večina ljudi nasprotuje ubitju volkov, tudi če ti napadajo domače živali.
<https://www.eurogroupforanimals.org/news/new-poll-shows-eu-citizens-stand-wolves>.

Skratka, kaže, da so nesmrtonosni ukrepi, vključno z upravljanjem živine in zaščitnimi ukrepi, učinkovitejši, bolj trajnostni, manj izpostavljeni pravnemu izpodbijanju in bolj sprejemljivi (za večino ljudi), ko gre za zmanjšanje tveganj za plenjenje živine in konfliktov.

Pristojni organi v državah članicah bi morali vse te elemente upoštevati pri odločanju o svojih ukrepih upravljanja in njihovem izvajanju.

Celoviti načrti ohranjanja/upravljanja volkov

Najboljši pristop za države članice bi bil združiti več zgoraj navedenih ukrepov za podporo ustrezne ravni soobstoja in jih prilagoditi lokalnim razmeram. V svojih celovitih in doslednih načrtih ohranjanja in upravljanja volkov bi morale tudi uporabiti vsa razpoložljiva orodja in vire financiranja. Ti načrti (za tiste sosednje države članice, ki si delijo isto populacijo volka, bi bili idealni čezmejni načrti (Linnell idr., 2008)) bi obravnavali vse zadevne nevarnosti, konflikte, priložnosti in potrebe, povezane z volkom, v zadevni državi članici. To bi bil najboljši način za doseganje in ohranjanje ugodnega stanja ohranjenosti volka na njegovem naravnem območju razširjenosti, obenem pa zagotavljanje potrebne prožnosti pri upravljanju v okviru omejitev, določenih v Direktivi, ter ohranjanju ali izboljšanju javnega mnenja o volku („družbena nosilna zmogljivost“).

5. Financiranje ukrepov na področju sobivanja

Podpora za reševanje konfliktov, povezanih z ohranjanjem volkov, se lahko dodeli iz sredstev EU, zlasti iz programa LIFE in Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP) ter iz nacionalnih sredstev (državna pomoč).

- **Program LIFE** lahko na podlagi letnih konkurenčnih razpisov za zbiranje predlogov financira predstavitvene dejavnosti in preskušanje inovativnih rešitev za: ukrepe za varstvo živine; oceno tveganja za uplenitev; vzpostavitev odškodninskih shem; ter usposabljanje lokalnih čuvajev in veterinarjev o metodologijah za ocenjevanje škode v živinoreji. Program LIFE lahko financira tudi ciljno usmerjene komunikacijske in informacijske dejavnosti, namenjene reševanju konfliktov med ljudmi in volkovi. Opozoriti je treba, da program LIFE ne financira ponavljajočih se dejavnosti upravljanja.
- **EKSRP** lahko zagotovi podporo za preventivne ukrepe, kot je nakup zaščitnih ograj ali psov čuvajev (ki se lahko kot neproizvodne naložbe financirajo do 100 %). S kmetijsko-okoljsko-podnebnimi plačili se lahko krijejo dodatni stroški dela za kmete zaradi preverjanja in vzdrževanja zaščitnih ograj ter stroški za hrano in veterinarske storitve za pse čuvaje. EKSRP se uporablja v več državah članicah (npr. v Grčiji, Bolgariji, Sloveniji, Italiji in Franciji) za financiranje ukrepov za zaščito živine, kot so dodatni stroški za pastirstvo, ograje in pse čuvaje. V okviru *Platforme EU o soobstoju ljudi in velikih zverí* (glej spodaj) je bil pripravljen pregled, kje se trenutno uporabljajo programi za razvoj podeželja in kje bi se lahko uporabljali v prihodnosti (Marsden idr., 2016)¹⁹⁷. Prihodnja skupna kmetijska politika bi lahko s pomočjo novih okoljskih shem podpirala tudi preventivne ukrepe in pastirske sisteme¹⁹⁸.
- **Instrument ESRR – Interreg** lahko podpira projekte za izboljšanje čezmejnega sodelovanja pri ohranjanju in upravljanju velikih zverí, na primer v zvezi s

¹⁹⁷https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/case_studies_sub_rural_development_programmes.htm.

¹⁹⁸ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/factsheet-agricultural-practices-under-ecoscheme_en.pdf.

povezanostjo habitatov, prenosom znanja, preprečevanjem škode v živinoreji in drugimi ukrepi za sobivanje¹⁹⁹.

- **Nacionalna sredstva (državna pomoč)** lahko služijo kot podpora za preventivne ukrepe do 100 %; za obnovo uničenega kmetijskega potenciala, kot je nadomestitev živine, ki so jo pokončali volkovi; za nadomestilo škode, ki jo povzročijo volkovi, kot so ubite živali in materialna škoda na kmetijskih zemljiščih ali veterinarski stroški in stroški, povezani z iskanjem pogrešanih živali²⁰⁰.

Potreben je celovit pristop k financiranju in podpornim ukrepom za zmanjšanje konfliktov, povezanih z volkovi, v državah članicah (in v idealnem primeru čezmejno v primeru držav članic, ki si delijo isto populacijo volkov).

Države članice bi morale glavna vprašanja ohranjanja in konfliktov z volkovi upoštevati v svojih prednostnih okvirih ukrepanja, določiti s tem povezane prednostne naloge in finančne potrebe ter opredeliti, kako jih nameravajo izpolniti. Posodobljena oblika prednostnih okvirov ukrepanja²⁰¹ vključuje oddelek (E.3.2.), posebej namenjen prednostnim ukrepom in z njimi povezanim stroškom za preprečevanje, blažitev ali nadomestilo škode, ki jo povzročijo vrste, zavarovane v skladu z direktivama EU o pticah in habitatih.

Poleg tega se po vsej Evropi uporabljajo številni bolj inovativni načini financiranja in podpore soobstoju.

Primeri inovativnega financiranja

Izviren in uspešen primer inovativnega financiranja soobstoja je švedska pobuda „plačil za uspešnost ohranjanja“ rosomahov. Vključuje plačila, ki so povezana z uspešnim razmnoževanjem rosomahov, in ne nadomestila za izgubljene osebe severnih jelenov. Plačila temeljijo na številu dokumentiranih reprodukcij rosomahov v zadevnem okrožju, ne glede na stopnjo uplenjenosti. Rast populacije rosomahov je bilo zaznati 5 let po uvedbi programa. Število registriranih reprodukcij se je povečalo s 57 v letu 2002 na 125 v letu 2012, pri čemer se je populacija razširila na prej nezasedena območja (Persson, 2015).

Še en uspešen in inovativen sistem financiranja je shema za planinske orle, ki nagraduje skupnost finskih pastirjev severnih jelenov ljudstva Sami na Laponskem za uspešno vzpostavitev gnezd in območij planinskih orlov (Evropska komisija, 2017). Odkar je finska vlada leta 1998 uvedla to shemo, se je odnos pastirjev do planinskih orlov korenito spremenil, saj to vrsto zdaj obravnavajo kot vir in ne kot škodljivca.

Dohodki in zaposlitvene možnosti, ki jih ustvarja ekološki turizem, ki temelji na naravi, lahko prispevajo tudi k izboljšanju sprejemanja volkov in njihovega sobivanja z zadevnimi podeželskimi skupnostmi. V Španiji je regija severozahodno od Zamore (Sierra de la Culebra) postala pomembno območje za turizem, ki temelji na opazovanju volkov, ki je pomembna gospodarska dobrina in vsako leto privabi na tisoče obiskovalcev. Pri takih turističnih pobudah pa je treba paziti, da ni ovirano ohranjanje volkov (npr. preprečevanje vznemirjanja in izogibanje območjem brlogov). Upoštevati je treba tudi učinek na druge skupine deležnikov (npr. ne privabljanje velikih zveri na območja z živino in ne prispevati k situacijam, ko velike zveri ljudi povezujejo s hrano).

V italijanski deželi Piemont pa so (v okviru projekta LIFE WolfAlps) razvili drugačno priložnost. Ustvarili so lokalno znamko („Terre di Lupi“ = „Dežela volkov“) in uvedli več pobud za promocijo

¹⁹⁹ Glej primer projekta med Slovenijo in Hrvaško „Carnivora Dinarica“: <https://www.carnivoradinarica.eu/>. Dodatne informacije o projektih Interreg na področju biotske raznovrstnosti: <https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/docs/Interreg%20Natura2000.pdf>.

²⁰⁰ https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/Briefing%20note%20state%20a_id_EU%20Platform.pdf.

²⁰¹ <https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/docs/PAF%20format%20EN.docx>.

sira in drugih proizvodov kmetov, ki jih skrbi prisotnost volkov, in izvajanje preventivnih ukrepov za zagotovitev soobstoja.

Dobitnik nagrade Natura 2000 za leto 2020 v kategoriji „družbeno-ekonomske koristi“ je bil projekt „Pro-Biodiversidad: pastirji kot ohranjevalci biotske raznovrstnosti v omrežju Natura 2000“. Pokazala je, kako lahko kmetje in okoljevarstveniki sodelujejo, da lahko ohranjanje narave za lokalne skupnosti ustvarja vire in koristi in ne težav. Velik del gorovja Picos de Europa gospodarsko trpi zaradi opuščanja podeželja, izginjajočih pašnikov in virov hrane za mrhovinarje in zaradi nevarnosti požara. Fundacija Fundación para la Conservación del Quebrantahuesos se je odločila za rešitev te težave z uvedbo posebne certificirane znamke Pro-Biodiversidad (v korist biotske raznovrstnosti), s katero podpira ekstenzivno ovčerejo, zaustavlja opuščanje kmetijstva in izboljšuje pogoje za biotsko raznovrstnost. V okviru te sheme ima ovčje meso, ki ga proizvajajo kmetje v sobivanju z volkovi, višjo kupno ceno.

6. Člen 16: odstopanja od strogega varstva populacij volkov v Prilogi IV

Na splošno so vse populacije volkov, našteje v Prilogi IV k direktivi o habitatih, strogo zavarovane in se posameznih osebkov ne sme namerno ujeti, ubiti ali vznemirjati na njihovem naravnem območju razširjenosti. Poleg tega se razmnoževališča in počivališča ne smejo poškodovati ali uničiti. To varstvo velja tako na območjih Natura 2000 kot zunaj njih.

Kljub temu je v nekaterih izjemnih okoliščinah lahko dovoljenje za ujetje ali ubitje nekaterih posameznih volkov upravičeno. Na primer za preprečevanje znatnega plenjenja živine ali za nameščanje ovratnic z radijskimi oddajniki volkom za namene raziskovanja, spremljanja in upravljanja ali za odstranitev volkov, odvisnih od hranjenja ljudi, ali agresivnih in potencialno nevarnih osebkov.

Člen 16 direktive o habitatih zagotavlja potrebno prožnost za obravnavanje zgoraj navedenih razmer, tako da državam članicam omogoča, da sprejmejo odstopanja od splošnih določb strogega varstva in izvajajo zgoraj navedene dejavnosti (odstavke v nadaljevanju beri skupaj z delom III dokumenta).

Predpogoji za odobritev odstopanja

Člen 16 določa tri predpogoje, ki jih je treba izpolniti pred odobritvijo odstopanja. Pristojni nacionalni organi morajo dokazati:

- obstoj enega ali več razlogov iz člena 16(1), točke (a) do (e), podprtega z zadostnimi dokazi;
- neobstoj druge zadovoljive možnosti (tj. ali je težavo mogoče rešiti na način, ki ne vključuje odstopanja, in sicer z uporabo nesmrtonosnih orodij);
- neobstoj škodljivih učinkov, ki bi jih imelo tako odstopanje za ohranitev populacij zadevnih vrst v ugodnem stanju ohranjenosti na njihovem naravnem območju razširjenosti.

Na tem mestu je uporaba teh zahtev prikazana za primer volka. Pomembno je opozoriti, da morajo ustrezni nacionalni organi izvajati te določbe, tako da ustrezno utemeljijo in dokažejo, da so izpolnjeni vsi pogoji iz člena 16(1). Podobno je naloga zlasti nacionalnih pravosodnih organov, da preverijo in zagotovijo skladnost z zahtevami v posebnih okoliščinah in v posebnih primerih.

1) Dokaz obstoja enega ali več razlogov iz člena 16(1), točke (a) do (e)

Ti razlogi iz člena 16(1) se uporabljajo:

- (a) „zaradi varstva prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst in ohranjanja naravnih habitatov“;
- (b) „da preprečijo resno škodo, zlasti na posevkih, živini, gozdovih, ribištvu in vodi ter drugih vrstah premoženja“;
- (c) „zaradi interesov zdravja ljudi in javne varnosti ali zaradi drugih razlogov prevladujočega javnega interesa, ki je lahko tudi socialne ali gospodarske narave, in zaradi koristnih posledic bistvenega pomena za okolje“;
- (d) „zaradi raziskovanja in izobraževanj, zaradi doseljevanja in ponovnega naseljevanja teh vrst ter za to potrebne vzrej[e], vključno z umetnim razmnoževanjem rastlin“;
- (e) „da pod strogo nadzorovanimi pogoji dovolijo selektiven in omejen odvzem ali zadrževanje nekaterih osebkov vrst, navedenih v Prilogi IV, v omejenem številu, ki ga določijo pristojni nacionalni organi“.

Primeri utemeljitev odstopanja za volkove:

- **utemeljitev (a)** bo verjetno uporabljena poredko. Lahko se uporabi v primeru, ko na primer plenjenje volkov predstavlja nevarnost za ogrožene prosto živeče plenske vrste. Kljub temu je treba opozoriti, da je plenjenje avtohtone vrste s strani druge avtohtone vrste naraven proces in sestavni del delovanja ekosistema. Poleg tega bi bilo treba pred obravnavo kakršnega koli odstopanja opredeliti in učinkovito obravnavati druge grožnje ali omejevalne dejavnike za plenske vrste (npr. poškodovanje habitatov, vznemirjanje s strani človeka, prelov, konkurenca domačih vrst itd.);
- **utemeljitev (b):** Pri volkovih so odstopanja, ki jih uporabljajo države članice, pogosto namenjena preprečevanju resne škode pri živini. Namen te določbe je preprečiti resno škodo, zato ni nujno, da je škoda že nastala. Treba pa je dokazati verjetnost resne škode, ki presega običajno poslovno tveganje, obstajati pa mora tudi dovolj dokazov, da je vsaka metoda smrtonosnega nadzora, ki se uporablja v okviru odstopanja, učinkovita, sorazmerna in trajnostna pri preprečevanju ali omejevanju resne škode. Ta utemeljitev bi se lahko uporabila za odstranitev volkov, za katere je verjetno, da bi lahko povzročili visoko stopnjo plenjenja živine kljub ustreznemu izvajanju ustreznih preventivnih ukrepov (kot so elektrificirane ograje proti volkovom in psi, ki varujejo živino);
- **utemeljitev (c)** v zvezi z javnim zdravjem in varnostjo ali drugimi nujnimi razlogi prevladujočega javnega interesa, vključno s tistimi socialne ali gospodarske narave in koristnimi posledicami bistvenega pomena za okolje, lahko na primer upraviči uporabo averzivnih metod za odganjanje ali odstranitev volkov, ki so odvisni od hranjenja ljudi, volkov, vajenih ljudi, ali drznih volkov, ki stalno prihajajo v stik z ljudmi ali drugimi posamezniki, ali krdel volkov, ki kažejo neželeno in nevarno vedenje.

Primeri ukrepov v interesu javnega zdravja in varnosti:

Nemška organizacija Dokumentations- und Beratungsstelle des Bundes zum Thema Wolf (DBBW) je odobrila smernice za pomoč nacionalnim upravljalnim organom pri obravnavanju drznih volkov ali volkov, ki se neobičajno vedejo (Reinhardt idr., 2018). Kot prvi korak te smernice pomagajo organom razumeti, ali se volk dejansko vede neobičajno. Če se torej zdi, da volka pritegnejo ljudje ali psi, se priporoča postopen pristop glede na resnost zabeleženih dogodkov, začevši z odstranitvijo atraktantov (npr. hrane) in averzivnim kondicioniranjem, šele nato v najresnejših primerih nadaljevati s (smrtonosnim ali nesmrtonosnim) odstranjevanjem volka.

Znanstveni strokovnjaki iz LCIE (Pobuda za velike zveri za Evropo: strokovna skupina Komisije IUCN za ohranitev vrst) je na podoben način pripravila izjavo o politiki upravljanja drznih volkov, v

kateri so opisani priporočeni ukrepi za različne vrste vedenja volkov in raziskovalne prednostne naloge (LCIE, 2019).

Ocena vedenja volkov in tveganja, ki ga lahko predstavlja za varnost ljudi, s priporočili za ukrepanje (LCIE, 2019).		
Vedenje	Ocena	Priporočila za ukrepanje
Volk se v temi sprehaja blizu naselij.	Ni nevarno.	Ukrepanje ni potrebno.
Volk se podnevi sprehaja dovolj blizu naselbinam/razpršenim domovanjem, da ga opazijo.	Ni nevarno.	Ukrepanje ni potrebno.
Ko volk vidi vozila ali ljudi, ne zbeži takoj. Ustavi se in opazuje.	Ni nevarno.	Ukrepanje ni potrebno.
Volka je več dni videti < 30 m od stanovanjskih hiš (več dogodkov v daljšem časovnem obdobju).	Zahteva pozornost. Možna težava močne habituacije ali pozitivnega kondicioniranja.	Analizirajte stanje. Poiščite atraktante in jih odstranite, če so najdeni. Razmislite o averzivnem kondicioniranju.
Volk ljudem večkrat dovoli, da se mu približajo na manj kot 30 m.	Zahteva pozornost. Kaže na močno habituacijo. Možna težava pozitivnega kondicioniranja.	Analizirajte stanje. Razmislite o averzivnem kondicioniranju.
Volk se večkrat sam približa ljudem na manj kot 30 m. Zdi se, da ga ljudje zanimajo.	Zahteva pozornost/kritične razmere. Pozitivno kondicioniranje in močna habituacija lahko vodita k vse bolj drznemu vedenju. Tveganje za poškodbe.	Razmislite o averzivnem kondicioniranju. Odstranite volka, če ustrezno averzivno kondicioniranje ni uspešno ali izvedljivo.
Volk napade ali poškoduje človeka, ne da bi ga ta izzval.	Nevarno.	Odstranitev.

- **Utemeljitev (d)** v zvezi z raziskavami, izobraževanjem, doseljevanjem in ponovnim naseljevanjem se na primer lahko uporabi za dovoljenje za začasno ujetje volkov, da se jim namestijo ovratnice z radijskimi oddajniki za namene raziskovanja ali spremljanja ali za namene premestitve in ohranjanja.

Primer ujetja volkov v pasti za raziskave in spremljanje

Komisija je leta 2018 v izmenjavi dopisov soglašala z nemškimi organi, da se Uredba (EGS) št. 3254/91 o pasteh stopalkah pod določenimi pogoji lahko razlaga tako, da *pasti za mehko ujetje* niso zajete v obseg uporabe prepovedi iz navedene uredbe. Te pasti za mehko ujetje imajo čeljusti, obložene z gumo (namesto jeklenih zob), da se tveganje poškodb živali pri ujetju čim bolj zmanjša. Veljajo za najboljše razpoložljivo sredstvo za ujetje živih volkov za namene spremljanja in raziskovanja, saj je njihova stopnja uspešnosti večja, verjetnost povzročitve poškodb pa manjša.

Komisija meni, da če se izkaže, da so pasti za mehko ujetje potrebne za znanstvene raziskave ali spremljanje, ki je namenjeno izboljšanju stanja ohranjenosti zadevnih vrst, bi bilo v nasprotju s ciljem ohranjanja iz Uredbe (EGS) št. 3254/91, da bi bile take pasti vključene v obseg uporabe prepovedi iz Uredbe. Zato se lahko uporaba pasti za mehko ujetje predvidi le za namene ohranjanja, in sicer če: (i) ni druge zadovoljive možnosti; (ii) ni negativnega vpliva na ugodno stanje ohranjenosti vrste; in (iii) so sprejeti vsi varnostni ukrepi, da se žival ne poškoduje in da se ji povzroči kar najmanj stresa.

V praksi bi bilo treba take pasti za mehko ujetje opremiti z oddajnikom, ki bi pristojne organe takoj obvestil o ujetju živali. Ko pristojni organi prejmejo obvestilo, morajo ukrepati v 30 minutah, da se obdobje stresa živali kar najbolj skrajša in da se prepreči morebitno samopoškodovanje živali. Žival mora anestezirati poklicni veterinar, jo opremiti z oddajnikom, nato pa jo takoj izpustiti v naravo.

Odstopanja v skladu s členom 16(1)(e), kot je pojasnjeno v poglavju 3.2.1, se smejo izjemoma uporabiti za dovoljenje za odvzem ali zadrževanje nekaterih osebkov volkov, za kar je treba upoštevati več dodatnih strogih pogojev. Sodišče je v zadevi C-674/17 potrdilo, da je treba pojem „odvzem“ razumeti kot tak, da vključuje tako ujetje kot ubitje osebkov²⁰².

Cilja odstopanja, ki temelji na členu 16(1)(e), načeloma ni mogoče zamenjati s ciljem odstopanja, ki temelji na členu 16(1), točke (a) do (d), Direktive, ker je prvi lahko podlaga za odobritev odstopanja le, če slednji ne bi bil upošteven²⁰³. Če cilj odstopanja spada pod člen 16, točke (a) do (d), morajo odstopanja temeljiti na eni (ali več) navedenih alineah. Odstopanja in razlogi za njihovo uporabo morajo biti pregledni. Če je na primer glavni namen preprečiti resno škodo na živini/lastnini, je treba uporabiti točko (b). Če se habituiran volk vede nevarno, se uporabi točka (c). Točka (e) torej ni vseobsegajoča določba, ki bi se uporabljala za vsako vrsto ubitja.

Kot pri odstopanju iz člena 16 je treba nacionalne odločbe o odobritvi ubitja na podlagi točke (e) odobriti za izjemne, posebne in jasne cilje, ki so skladni s cilji Direktive (člen 2) in ustrezno utemeljeni.

V zadevi C-674/17 se je Sodišče strinjalo, da bi bil lahko boj proti nezakonitemu lovu (divji lov) volkov načeloma cilj, za katerega si je treba prizadevati z odstopanjem, odobrenim na podlagi člena 16(1)(e), če prispeva k ohranjanju ali obnovitvi ugodnega stanja ohranjenosti zadevne vrste na njenem naravnem območju razširjenosti. V tem primeru mora nacionalni organ za izdajo dovoljenj odstopanje utemeljiti s strogimi znanstvenimi dokazi, vključno s primerjalnimi elementi o posledicah takega odstopanja za stanje ohranjenosti vrste. Če je namen odstopanja boj proti divjemu lovu, mora organ upoštevati tudi najnovejše ocene o stopnji divjega lova in smrtnosti, ki temeljijo na vseh odobrenih odstopanjih. Taka odstopanja, odobrena za boj proti divjemu lovu, bi zato morala biti sposobna zmanjšati smrtnost zaradi divjega lova zadevne populacije do take mere, da bi imela splošen neto pozitiven učinek na velikost populacije volkov.

Poleg tega morajo odstopanja na podlagi člena 16(1)(e) v primerjavi s tistimi iz člena 16(1), točke (a) do (d), izpolnjevati dodatne omejevalne pogoje. Uporaba tega odstopanja je dovoljena pod strogo nadzorovanimi pogoji, z jasnimi dovoljenji, ki se nanašajo na kraje, čase in količine ter zahtevajo strog ozemeljski, časovni in osebni nadzor, da se zagotovi učinkovito izvrševanje. Poleg tega se mora izvajati le selektivno, v omejenem obsegu in mora zadevati omejeno število osebkov.

²⁰² Točka 32.

²⁰³ Glej zadevo C-674/17, točka 37: „Zato se cilj odstopanja, ki temelji na členu 16(1)(e) [d]irektive o habitatih, načeloma ne more prekrivati s cilji odstopanj, ki temeljijo na členu 16(1), od (a) do (d), te direktive, tako da je lahko prva določba podlaga za sprejetje odstopanja le v primerih, ko druge določbe niso upoštevne.“

V zvezi s selektivnostjo se mora odstopanje nanašati na osebkke, ki so določeni na najbolj specifičen in primeren način, kot je mogoče glede na cilj zadevnega odstopanja. Kot je Sodišče poudarilo v zadevi C-674/17, je zato morda treba določiti ne le vrste, za katere velja odstopanje, ali vrste ali skupine osebkov, temveč tudi posamezno opredeljene osebkke²⁰⁴.

V zvezi z „omejenim številom“ je to število v vsakem primeru odvisno od ravni populacije (število osebkov), stanja ohranjenosti in bioloških značilnosti. „Omejeno število“ je treba določiti na podlagi natančnih znanstvenih podatkov o geografskih, podnebnih, okoljskih in bioloških dejavnikih ter o stopnjah razmnoževanja in skupni letni smrtnosti zaradi naravnih vzrokov. To število mora biti v odločbah o odstopanju jasno navedeno.

2) Neobstoj druge zadovoljive možnosti

Drugi predpogoj je, da „ni druge zadovoljive možnosti“. To pomeni, da je treba preventivne in nesmrtonosne metode vedno obravnavati kot prvo možnost (odstopanje je zadnje sredstvo). Druge možnosti so odvisne od ozadja in posebnih ciljev obravnavanega odstopanja ter bi morale upoštevati najboljše znanje in izkušnje, ki so na voljo za vsako situacijo.

V primeru škode pri živini je treba pred odobritvijo odstopanj na primer dati prednost drugim nesmrtonosnim možnostim ter pravilno izvajati ustrezne in razumne preventivne ukrepe, da se zmanjšajo nevarnosti plenjenja, kot so nadzor pastirjev, uporaba psov za varovanje živine, zaščita živine z ograjami ali alternativno upravljanje živine (npr. nadzor telitve/jagnjitve). Odstopanja se lahko odobrijo samo, če so bili ti ukrepi izvedeni in so se izkazali za neučinkovite ali le delno učinkovite ali kadar takih drugih možnih ukrepov v konkretnem primeru ni mogoče izvesti za rešitev (preostanka) težave.

V primeru drznih volkov in/ali volkov, ki se vedejo nenavadno, ali volkov, odvisnih od hranjenja ljudi, bi morala biti odstranitev posebnih vzrokov (npr. živilski atraktanti zaradi slabega ravnanja z odpadki) in averzivno kondicioniranje prva odziva, ki ju je treba upoštevati, da bi volkove odgnali in poskušali spremeniti njihovo vedenje ter jih odvrčali od navezovanja stikov z ljudmi (npr. z več vrstami odvrčalnih sredstev in nesmrtonosnimi orodji) (Reinhardt idr., 2018). Če so bile take druge možne rešitve preučene in so se v konkretnem primeru izkazale za neustrezne ali neizvedljive, se odstopanje lahko odobri.

V zvezi z zgoraj navedenimi odstopanji, katerih cilj je zmanjšanje divjega lova, je Sodišče (v zadevi C-674/17, točke 48, 49 in 50) pojasnilo, da je treba ugotoviti, da zgolj obstoj nezakonite dejavnosti, kakršen je divji lov ali težave z izvajanjem nadzora nad njim, ne more zadostovati za to, da je država članica oproščena njene obveznosti zagotavljati varstvo zavarovanih vrst v skladu s Prilogo IV k direktivi o habitatih. V takem položaju mora država članica nasprotno dati prednost strogemu in učinkovitemu nadzoru nad to nezakonito dejavnostjo po eni strani ter izvajanju sredstev, ki upoštevajo prepovedi, uvedenih na podlagi členov od 12 do 14 ter člena 15(a) in (b) Direktive, po drugi strani. V podporo argumentu za odstopanje, mora država članica jasno in zadostno obrazložiti razloge za neobstoj druge zadovoljive možnosti za doseganje ciljev, pri čemer se mora sklicevati na neobstoj vsakršne druge zadovoljive rešitve ali na ustrezna tehnična, pravna in znanstvena poročila.

3) Ohranjanje ugodnega stanja ohranjenosti populacije

Tretji predpogoj je zagotovilo, „da nobeno odstopanje ne bi smelo biti „škodljivo za ohranitev populacij zadevnih vrst v ugodnem stanju ohranjenosti na njihovem naravnem območju razširjenosti“.

204 Zadeva C-674/17, točka 73.

V skladu s členom 1(i) direktive o habitatih „stanje ohranjenosti vrste“ pomeni skupek vplivov, ki delujejo na to vrsto in lahko dolgoročno vplivajo na razširjenost in številčnost njenih populacij na ozemlju držav članic. Stanje ohranjenosti vrste je ugodno, če (i) se populacija „sama dolgoročno ohranja kot preživetja sposobna sestavina svojih naravnih habitatov“, (ii) „se naravno območje razširjenosti vrste niti ne zmanjšuje niti se v predvidljivi prihodnosti verjetno ne bo zmanjšalo“ in (iii) „obstaja in bo verjetno še naprej obstajal dovolj velik habitat za dolgoročno ohranitev njenih populacij“. Dodatne informacije so na voljo v smernicah za poročanje v skladu s členom 17 direktive o habitatih.

Izpolnitev tega pogoja (tj. da odstopanje ne škoduje vzdrževanju ugodnega stanja ohranjenosti populacij zadevne vrste na njihovem naravnem območju razširjenosti) zahteva presojo možnih vplivov odstopanja na zadevno populacijo in na stanje ohranjenosti vrste na ozemlju države članice.

Odločitve glede uporabe odstopanj in presoja možnih vplivov odstopanj na stanje ohranjenosti zadevne populacije morajo temeljiti na natančnem poznavanju zadevne populacije volkov in njenih trendov. Tudi dodatne in skupne učinke odstopanj je treba ustrezno oceniti ob upoštevanju vseh drugih neposrednih ali posrednih negativnih učinkov človekovih dejavnosti (vključno z naključnim in nezakonitim ubitjem). To je potrebno za zagotovitev, da odločitev ne škoduje stanju ohranjenosti populacije.

V zadevi C-674/17 (točke od 57 do 61) je Sodišče poudarilo, da mora odstopanje v skladu s členom 16(1) temeljiti na merilih, ki zagotavljajo dolgoročno ohranjanje dinamike in družbene stabilnosti zadevne vrste. Zato je treba ustrezno oceniti kumulativne demografske in geografske vplive vseh odstopanj na zadevno populacijo v povezavi s katero koli drugo naravno smrtnostjo ali smrtnostjo zaradi človeških vplivov.

Oceno je treba opraviti „na lokalni ravni in na ravni ozemlja zadevne države članice ali, kjer pride v poštev, na ravni zadevne biogeografske regije, kadar meje navedene države članice prečkajo več biogeografskih regij ali, kolikor je to mogoče zaradi naravnega območja razširjenosti vrste, na čezmejni ravni“. Vendar se pri tem ne bi smelo upoštevati „dela naravnega območja razširjenosti zadevne populacije, ki se razteza na nekatere dele ozemlja tretje države, ki je ne zavezuje obveznost strogega varstva vrst, ki so v interesu Unije“.

V zadevi C-342/05 je Sodišče odločilo, da so odstopanja, ki vplivajo na populacije, katerih stanje ohranjenosti je neugodno, lahko „izjemoma“ dopustna v primerih, „če je ustrezno dokazano, da ne bi poslabšala neugodnega stanja ohranjenosti ali preprečevala obnovitev ugodnega stanja ohranjenosti omenjenih populacij“. Sodišče je ugotovilo, „da je mogoče, da bi ubitje omejenega števila osebkov lahko imelo zanemarljiv vpliv na cilj iz člena 16(1) direktive o habitatih, in sicer ohranjanje ali obnovitev ugodnega stanja ohranjenosti populacije volkov na njenem naravnem območju razširjenosti. Zato bi bilo tako odstopanje za zadevne vrste nevtravno.“

Tak pristop je Sodišče potrdilo v zadevi C-674/17 (točke od 66 do 69), z dodatnim sklicevanjem na previdnostno načelo: „glede vpliva neugodnega stanja ohranjenosti vrste na možnost dovolitve odstopanj na podlagi člena 16(1) [d]irektive o habitatih je Sodišče že razsodilo, da je odobritev takih odstopanj izjemoma mogoča, če je ustrezno dokazano, da ne bi poslabšala neugodnega stanja ohranjenosti ali preprečevala obnovitev ugodnega stanja ohranjenosti omenjenih populacij.“ Vendar, „če po presoji najboljših razpoložljivih znanstvenih podatkov ostane negotovost glede vprašanja, ali bo tako odstopanje škodilo vzdrževanju ali obnovitvi ugodnega stanja ohranjenosti populacij vrste, ki ji grozi izumrtje, ali ne, v skladu s previdnostnim načelom iz člena 191(2) PDEU tega odstopanja ne sme sprejeti ali izvajati“.

Odstopanja za ubitje zelo majhnega števila osebkov se lahko odobrijo za vsak primer posebej, tudi če stanje ohranjenosti vrste (še) ni ugodno, če je odstopanje nevtravno glede na stanje ohranjenosti vrste, kar pomeni, da ne ogroža doseganja cilja obnovitve in

ohranjanja ugodnega stanja ohranjenosti populacije volkov na njenem naravnem območju razširjenosti. Odstopanje zato ne sme imeti splošnega negativnega neto učinka na dinamiko populacije, naravno območje razširjenosti, strukturo populacije in njeno zdravje (vključno z genetskimi vidiki) ali potrebi po povezanosti zadevne populacije volkov.

Zato manj kot so ugodni stanje ohranjenosti in trendi, manj je verjetno, da bo ta tretji predpogoj izpolnjen in da bi bila odobritev odstopanj upravičena, razen v najbolj izjemnih okoliščinah. Stanje ohranjenosti in trendi vrste (na biogeografski ravni in ravni populacije), ki temeljijo na natančnem poznavanju in podatkih, so zato ključni vidik za oceno izpolnjevanja tretjega predpogoja.

Odstopanja in vloga ugodnega stanja ohranjenosti in načrtov za vrste

Ustrezen in celovit načrt za ohranjanje in upravljanje volka lahko zagotovi dober splošni okvir za izvajanje vseh potrebnih orodij in ukrepov, vključno z morebitno uporabo odstopanj. Če se taki načrti pravilno izvajajo in so rezultati glede ugodnega stanja ohranjenosti dokazani, člen 16 direktive o habitatih omogoča potrebno prožnost z uporabo odstopanj.

Odstopanja od strogega varstva volkov se lahko bolje utemeljijo, če je v državi članici vzpostavljen in se ustrezno izvaja celovit sklop ustreznih, učinkovitih in preverljivih ukrepov, da se zagotovi učinkovito varstvo in doseže ali ohrani ugodno stanje ohranjenosti vrste.

To bi veljalo, če:

- za volka obstaja ustrezen načrt za ohranjanje in obnovitev vrste, ki se v celoti in pravilno izvaja ter dobro spremlja, njegov cilj pa je zagotoviti ugodno stanje ohranjenosti in obravnavati socialno-ekonomske konflikte;
- načrt temelji na najboljših razpoložljivih znanstvenih podatkih in trdnem sistemu za spremljanje populacije volkov;
- se izvajajo vsi potrebni preventivni in izravnalni ukrepi;
- se izvajajo ustrezni ukrepi za učinkovit boj proti divjemu lovu (kot so kriminalizacija, pregon in ozaveščanje) in za obravnavanje vseh drugih dejavnikov smrtnosti, ki jih povzroči človek (kot je povožanje živali);
- so tudi vse druge grožnje za ohranjanje volkov na zadevnem območju uspešno obravnavane (npr. križanje);
- so ustrezno obravnavani tudi drugi vzroki smrtnosti pašne živine (npr. prosto živeči psi);
- so cilji in pogoji za odstopanja jasno določeni in utemeljeni z zadostnimi znanstvenimi dokazi; je dokazano, da niso na voljo druge zadovoljive možnosti in da je smrtonosna metoda, uporabljena pri odstopanju, edini način za preprečevanje ali omejevanje resne škode ali za doseganje drugih ciljev odstopanj v skladu z ustrezno zakonodajo. Odstopanja se ocenijo in določijo za vsak primer posebej;
- predvideno odstopanje ne škoduje stanju ohranjenosti populacije na ravni lokalne populacije in na ravni naravnega območja razširjenosti vrste.

VIRI:

- Andersen, R., Linnell, J. D. C., Solberg, E. J. (2006). *The future role of large carnivores on terrestrial trophic interactions: the northern temperate view*. Large herbivore ecology, ecosystem dynamics and conservation: str. 413–448. Danell, K., Bergström, R., Duncan, P., Pastor, J. (ur.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Barkham, P. *Denmark Gets Its First Wild Wolf Pack in 200 Years*, THE GUARDIAN, 4. maj 2017, <http://www.theguardian.com/environment/2017/may/04/denmark-gets-its-first-wild-wolf-pack-in-200-years>.
- Bassi, E., Gazzola, A., Bongi, P., Scandura, M., Apollonio, M. (2020). *Relative impact of human harvest and wolf predation on two ungulate species in Central Italy*. V Ecological Research, zvezek 35, izdaja 4, <https://esj-journals.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1440-1703.12130>.
- Bath, A. J., Majić, A. (2001). *Human dimensions in wolf management in Croatia: understanding attitudes and beliefs of residents in Gorski kotar, Lika and Dalmatia towards wolves and wolf management*. Large Carnivore Initiative for Europe, www.lcie.org.
- Boffey, D. *Pioneering Wolf Becomes First Sighted in Belgium for a Century*, THE GUARDIAN, 22. januar 2018, <http://www.theguardian.com/environment/2018/jan/22/pioneering-female-becomes-first-wolf-in-belgium-in-a-century>.
- Boitani, L. (2003). *Wolf conservation and recovery*. Wolves: behavior, ecology, and conservation: str. 317–340. Mech, L. D., Boitani, L. (ur.). Chicago: University of Chicago Press.
- Boitani, L. idr. (2015). Key actions for Large Carnivore populations in Europe. Institute of Applied Ecology (Rim, Italija). Poročilo GD za okolje, Evropska komisija, Bruselj, https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/key_actions_large_carnivores_2015.pdf.
- Breitenmoser, U., Breitenmoser-Würsten, C., Carbyn, L. N., Funk, S. M. (2001). *Assessment of carnivore reintroductions*. Carnivore conservation: str. 241–281. Gittleman, J. L., Funk, S. M., Macdonald, D. W., Wayne, R. K. (ur.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Breitenmoser, U. (1998). *Large predators in the Alps: the fall and rise of man's competitors*. Biological Conservation, zvezek 83, št. 3, str. 279–289.
- Carpio, A., Acevedo, P., Apollonio, M. (2020). Wild ungulate overabundance in Europe: contexts, causes, monitoring and management recommendations. Mammal Review. 51. 10.1111/mam.12221, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/mam.12221>.
- CDP News (2018) Carnivore Damage Prevention News: <http://www.medwolf.eu/index.php/cdpnews.html>; <http://www.protectiondestroupeaux.ch/en/cdpnews/>.
- Chapron, G., P. Kaczensky, J. Linnell, M. von Arx idr. (2014). *Recovery of large carnivores in Europe's modern human-dominated landscapes*, Science, 19. december 2014: zvezek 346, št. 6216, str. 1517–1519.
- Council of Europe (2014) Recommendation no 173 (2014) on hybridisation between wild grey wolves (*Canis lupus*) and Domestic dogs (*Canis lupus familiaris*), <https://rm.coe.int/0900001680746351>.
- Sodišče Evropske unije (2007), zadeva C-342/05. Sodba Sodišča (drugi senat) z dne 14. junija 2007. *Komisija Evropskih skupnosti proti Republiki Finski*. Neizpolnitev obveznosti

države – Direktiva 92/43/EGS – Ohranjanje naravnih habitatov – Prosto živeče živalske in rastlinske vrste – Lov na volkove.

- Hrvaško ministrstvo za kulturo (2010). *Wolf Management Plan in the Republic of Croatia for the period 2010–2015*, <http://www.life-vuk.hr/eng/wolf-management-plan/wolf-management-plan-in-croatia/wolf-management-plan-in-the-republic-of-croatia-for-the-period-2010%E2%80%932015-837.html>.
- Decker, D. J., Brown, T. L., Siemer, W. F. (2001). *Human dimensions of wildlife management in North America*. Bethesda, Maryland, ZDA: The Wildlife Society.
- DREAL (2018). Direction regionale de l'Environnement, de l'Aménagement et du Logement: spletno mesto Données sur les dommages, <http://www.auvergne-rhone-alpes.developpement-durable.gouv.fr/protocole-dommages-a3854.html>.
- DBBW (2018). Spletno mesto Dokumentations- und Beratungsstelle des Bundes zum Thema Wolf (DBBW), <https://www.dbb-wolf.de/>.
- Decker, D. J., Brown, T. L., Siemer, W. F. (2001). *Human dimensions of wildlife management in North America*. Bethesda, Maryland, ZDA: The Wildlife Society.
- Echegaray, J. in Vila, C. (2010). *Noninvasive monitoring of wolves at the edge of their distribution and the cost of their conservation*. *Animal Conservation*, 13 (2): str. 157–161.
- European Commission (2017). Golden Eagle conservation scheme – Finland, Farming for Biodiversity – The results-based agri-environment schemes, spletna stran Evropske komisije, http://ec.europa.eu/environment/nature/rbaps/fiche/golden-eagle-conservation-scheme-finland_en.htm.
- Platforma EU o velikih zvereh (2019). EU Platform on Coexistence between people and large carnivores, case studies, http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/case_studies.htm.
- Fernández-Gil, A., Naves, J., Ordiz, A., Quevedo, M., Revilla, E., Delibes, M. (2016). *Conflict Misleads Large Carnivore Management and Conservation: Brown Bears and Wolves in Spain*. *PLoS ONE* 11(3): e0151541, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0151541>.
- Fernández-Gil, A., Cadete da Rocha Pereira, D., Dias Ferreira Pinto, S. M., Di Silvestre, I. (2018). *Large Carnivore Management Plans of Protection: Best Practices in EU Member States*, [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU\(2018\)59684_4](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU(2018)59684_4).
- GCG (2018). Grupo Campo Grande para la coexistencia del lobo y la ganadería extensiva: izjava skupine Campo Grande o sobivanju iberskih volkov in ekstenzivno živinorejo, http://www.entretantos.org/wp-content/uploads/2018/08/DeclaracionGCG_v3_eng.pdf.
- Gtowacifski, Z., Profus, P. (1997). *Potential impact of wolves Canis lupus on prey populations in Eastern Poland*. V *Biological Conservation*, zvezek 80 (1997), str. 99–106.
- Hovardas, T., K. Marsden, S. Psaroudas, Y. Mertzanis, K. Brandt (2017). *Case studies for coexistence: examples of good practice in supporting coexistence between people and large carnivores*, http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/144_case%20studies%20analysis%20report.pdf.
- Kojola, I., P. Helle, S. Heikkinen (2011). Susikannan viimeaikaiset muutokset Suomessa eri aineistojen valossa, Suomen Riista 65: <http://jukuri.luke.fi/handle/10024/530616>.
- Kojola, I., Huitu, O., Toppinen, K., Heikura, K., Heikkinen, S. in Ronkainen, S. (2004). *Predation on European forest reindeer (Rangifer tarandus) by wolves (Canis lupus) in Finland*. *Journal of Zoology*, London 263(3): str. 229–236.

- KORA (2016) Wolves living in proximity to humans, https://www.kora.ch/fileadmin/file_sharing/5_Bibliothek/52_KORA_Publikationen/520_KORA_Berichte/KORA_Bericht_76_Wolves_living_in_proximity_to_humans.pdf.
- Kontaktbüro Wölfe in Sachsen (2019), spletno mesto Kontaktbüro Wölfe in Sachsen, <https://www.wolf-sachsen.de/en/wolfsregion/the-contact-office>.
- LCIE (2018), spletno mesto Large Carnivore Initiative for Europe, <http://www.lcie.org/Large-carnivores/Wolf->.
- LCIE (2019), izjave o podpori politikam pobude za velike zveri za Evropo (LCIE): Management of bold wolves, https://lciepub.nina.no/pdf/636870453845842163_PPS_bold%20wolves.pdf.
- Leonard, J. A., Echegaray, J., Randi, E., Vilà, C. (2014). *Impact of hybridization on the conservation of wild canids*. Str. 170–184 in nasl. V: Gompper, M.E. (ur.). Free ranging dogs and wildlife conservation. Oxford University Press, Oxford, Združeno kraljestvo. Str. 312 in nasl.
- Liberg, O, G. Chapron, P. Wabakken, H. Pedersen, N. Hobbs, H. Sand (2011). *Shoot, shovel and shut up*. Proceedings of the Royal Society B: zvezek 279, izdaja 1730, <https://doi.org/10.1098/rspb.2011.1275>.
- LIFE DINALP BEAR (2016) Non-consumptive use of brown bears in tourism: guidelines for responsible practices, http://dinalpbear.eu/wp-content/uploads/Odgovorno-opazovanje-medvedov-v-severnih-Dinaridih_EN_web.pdf.
- LIFE EUROLARGE CARNIVORES (2019). EUROLARGE CARNIVORES: Improving coexistence with large carnivores, <https://www.eurolargecarnivores.eu/en/>.
- Linnell & Allean (2016). *Predators That Kill Humans: Myth, Reality, Context and the Politics of Wolf Attacks on People*. Problematic Wildlife, DOI: 10.1007/978-3-319-22246-2_17: https://www.researchgate.net/publication/301267098_Predators_That_Kill_Humans_Myth_Reality_Context_and_the_Politics_of_Wolf_Attacks_on_People.
- Linnell, J. idr. (2002). *The fear of wolves: A review of wolf attacks on humans*. NINA Oppdragsmelding 731: str. 1-65, Trondheim, januar 2002, <https://mobil.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/2002.Review.wolf.attacks.pdf>.
- Linnell, J. D. C., Brøseth, H., Solberg, E. J., Brainerd, S. M. (2005). *The origins of the southern Scandinavian wolf population: potential for natural immigration in relation to dispersal distances, geography and Baltic ice*. Wildlife Biology 11: str. 383–391.
- Linnell, J. D. C., Nilsen, E. B., Lande, U. S., Herfindal, I., Odden, J., Skogen, K., Andersen, R., Breitenmoser, U. (2005). *Zoning as a means of mitigating conflicts with large carnivores: principles and reality*. V *People & Wildlife: conflict or co-existence?* str. 162–175. Woodroffe, R., Thirgood, S., Rabinowitz, A. (ur.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Linnell, J.D.C., Odeen J., Smith, M.E., Aanes, R., Swenson, J.E. (1999) *Large carnivores that kill livestock: do 'problem individuals' really exist?* Wildlife Society Bulletin (1999), 27(3): 698-705.
- Linnell, J. D. C., Promberger, C., Boitani, L., Swenson, J. E., Breitenmoser, U. in Andersen, R. (2005). *The linkage between conservation strategies for large carnivores and biodiversity: the view from the 'half-full' forests of Europe*. V *Carnivorous animals and biodiversity: does conserving one save the other?* str. 381–398. Ray, J. C., Redford, K. H., Steneck, R. S., Berger, J. (ur.). Washington: Island Press.

- Linnell J., Salvatori, V., Boitani, L. (2008). Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. A Large Carnivore Initiative for Europe report prepared for the European Commission (pogodba 070501/2005/424162/MAR/B2), http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/guidelines_for_population_level_management.pdf.
- Linnell, J. (2013). From conflict to coexistence: *insights from multi-disciplinary research into the relationships between people, large carnivores and institutions* (pogodba št.°070307/2012/629085/SER/B3). Linnell, J. D. C., Norwegian Institute for Nature Research (NINA), PO Box 5685 Sluppen, NO-7485 Trondheim, Norveška. 2013, http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_4_conflict_coexistence.pdf.
- Linnell, J. (2014). *The symbolic wolf: Competing visions of the European landscapes*. Spletni dnevnik LCIE: <http://www.lcie.org/Blog/ArtMID/6987/ArticleID/65/The-symbolic-wolf-Competing-visions-of-the-European-landscapes>.
- Linnell, J. (2016). *First wolf reproduction in Austria since 19th century*, <http://www.lcie.org/Blog/ArtMID/6987/ArticleID/87/First-wolf-reproduction-in-Austria-since-19th-century>.
- Linnell, J. D. C., Cretois, B. (2018). Raziskava za odbor AGRI – *The revival of wolves and other large predators and its impact on farmers and their livelihood in rural regions of Europe*, Evropski parlament, Tematski sektor za strukturno in kohezijsko politiko, http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU%282018%29617488.
- Linnell, J. D. C., Kovtun, E., Rouart, I. (2021). *Wolf attacks on humans: an update for 2002–2020*. NINA Report 1944 Norwegian Institute for Nature Research, <https://brage.nina.no/nina-xmloi/bitstream/handle/11250/2729772/ninarapport1944.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Lute, M. L., Carter, N.H., López-Bao, J.V., Linnell, J.D.C. (2018). *Conservation professionals agree on challenges to coexisting with large carnivores but not on solutions*. Biological Conservation, zvezek 218, 2018, str. 223–232, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0006320717316166>.
- Marsden, K., Hovardas, T., Spyros Psaroudas, S., Mertzanis, Y., Callisto, Baatz, U. (2016). EU Platform on Large Carnivores: *Supporting good practice for coexistence – presentation of examples and analysis of support through the EAFRD*. Sekretariat platforme za GD Evropske komisije za okolje, pogodba o storitvah št. 07.0202/2015/713809/SER/ENV/B.3, http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/160906_LC%20Platform-case%20studies%20and%20RD.pdf.
- Marucco F., Boitani L.(2012). *Wolf population monitoring and livestock depredation preventive measures in Europe*. Hystrix 23(1): str. 1–4. doi:10.4404/hystrix-23.1-6364.
- MTEs, MAA (2018) Francoski nacionalni akcijski načrt za leta 2018–2023 o volku in živinoreji, http://www.auvergne-rhone-alpes.developpement-durable.gouv.fr/IMG/pdf/nap_wolf_and_stock-rearing_activities_2018-2023.pdf.
- Mykrä, S., Pohja-Mykrä, M., Vuorisalo, T. (2017) *Hunters' attitudes matter: diverging bear and wolf population trajectories in Finland in the late nineteenth century and today*. European Journal of Wildlife Research, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10344-017-1134-1>.
- Odden, J., Linnell, J. D. C., Moa, P. F., Herfindal, I., Kvam, T., Andersen, R. (2002). *Lynx depredation on domestic sheep in Norway*. Journal of Wildlife Management 66(1): str. 98–105.
- Persson, J., Rauset G., Chapron, G. *Paying for an Endangered Predator Leads to Population Recovery*. Conservation Letters 8(5), prva objava: 30. marec 2015, <https://doi.org/10.1111/conl.12171>.

- Pohja-Mykrä, M. (2016) *Felony or act of justice? – Illegal killing of large carnivores as defiance of authorities*. Journal of Rural Studies, str. 44, 46–54,
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.01.003>.
- Proteggi il tuo bestiame (2019), spletno mesto Proteggi il tuo bestiame,
<http://www.protezionebestiame.it/>.
- Regionalne platforme za velike zveri (2019), spletno mesto regionalnih platform za ljudi in velike zveri (2019)
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/regional_platforms.htm.
- Reinhardt idr. (2018). *Konzept im Umgang mit Wölfen, die sich Menschen gegenüber auffällig verhalten – Empfehlungen der DBBW –BfN Skript 502*,
<https://www.bfn.de/fileadmin/BfN/service/Dokumente/skripten/Skript502.pdf>.
- Reporting under Article 17 of the Habitats Directive. Explanatory Notes and Guidelines for the period 2013–2018. Končna različica: maj 2017. Evropska agencija za okolje (EEA) in Evropski tematski center za biotsko raznovrstnost (ETC/BD),
http://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17. Rigg R, Find'o S, Wechselberger M, Gorman M, Sillero-Zubiri C, MacDonald D., (2011). Mitigating carnivore-livestock conflict in Europe: lessons from Slovakia 2011. Oryx, 45(2), str. 272–280. doi: 10.1017/S0030605310000074,
- Rigg, R., T. Skrbinšek, J. Linnell, (2014). *Engaging stakeholders in wildlife monitoring a pilot study of wolves in Slovakia using non-invasive genetic sampling*,
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/pa_slovakia_finalreport.pdf.
- Ripple, W. J. in Beschta, R.L., (2012). *Large predators limit herbivore densities in northern forest ecosystems*. European Journal of Wildlife Research, zvezek 58, str. 733–742(2012),
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10344-012-0623-5>.
- Salvatori, V., ur. (2012). *Large carnivore conservation and Management in Europe: the contribution of EC co-funded LIFE projects*. Istituto di Ecologia Applicata, Via B. Eustachio 10. 00161 Rim, Italija. 2013,
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_2_life_and_l.c.pdf.
- Salvatori, V., Godinho, R., Braschi, C., Boitani, L., Ciucci, P., (2019). *High levels of recent wolf x dog introgressive hybridization in agricultural landscapes of central Italy*. European Journal of Wildlife Research, str. 65, 73–87. doi.org/10.1007/s10344-019-1313-3.
- Santiago-Avila, F.J., Cornman, A.M., Treves, A., (2018). *Killing wolves to prevent predation on livestock may protect one farm but harm neighbours*. PLoS ONE 13(1): e0189729,
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0189729>.
- Skogen, K., Haaland, H., Brainerd, S., Hustad, H. (2003). *Local views on large carnivores and their management: a study in four municipalities* [Lokale syn på rovvilt og rovviltforvaltning. En undersøkelse i fire kommuner: Aurskog-Høland, Lesja, Lierne og Porsanger]. Norwegian Institute for Nature Research Fagrapport 070: str. 1–30.
- Skogen, K., Krange, O. (2003). *A wolf at the gate: The anti-carnivore alliance and the symbolic construction of community*. Sociologia Ruralis 43(3): str. 309–325.
- Sundqvist, A. K., Ellegren, H., Vilà, C. (2008). *Wolf or dog? Genetic identification of predator from saliva collected around bite wounds on prey*. Conservation Genetics, 9 (5): str. 1275–1279.
- Tasch, B. (2017). *First Official Proof of Wolf in Luxembourg Since 1893*, LUXEMBOURG TIMES, 1. september 2017, <http://luxtimes.lu/archives/1112-first-official-proof-of-wolf-in-luxembourg-since-1893>.

Trouwborst, A., Fleurke, F.M. (2018). *Killing Wolves Legally – Exploring the Scope for Lethal Wolf Management under European Nature Conservation Law*. Journal of International Wildlife Law and Policy, v tisku.

van Eeden LM, Eklund A, Miller JRB, López-Bao JV, Chapron G, Cejtin MR, Crowther MS, Dickman CR, Frank J, Krofel M, Macdonald DW, McManus J, Meyer TK, Middleton AD, Newsome TM, Ripple WJ, Ritchie EG, Schmitz OJ, Stoner KJ, Tourani M, Treves A. (2018) *Carnivore conservation needs evidence-based livestock protection*. PLoS Biol. 18. september;16(9):e2005577. doi. 10.1371/journal.pbio.2005577.

Wielgus R.B., Peebles K.A. (2014) *Effects of Wolf Mortality on Livestock Depredations*. PLoS ONE 9(12): e113505, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0113505>.

Young, J. C., Searle, K., Butler, A., Simmons, P., Watt A. D., Jordan, A. (2016). *The role of trust in the resolution of conservation conflicts*, *Biological Conservation*, zvezek 195, str. 196–202.

Platforma EU za velike zveri:

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm.

Regionalna platforma za velike zveri:

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/regional_platforms.htm.